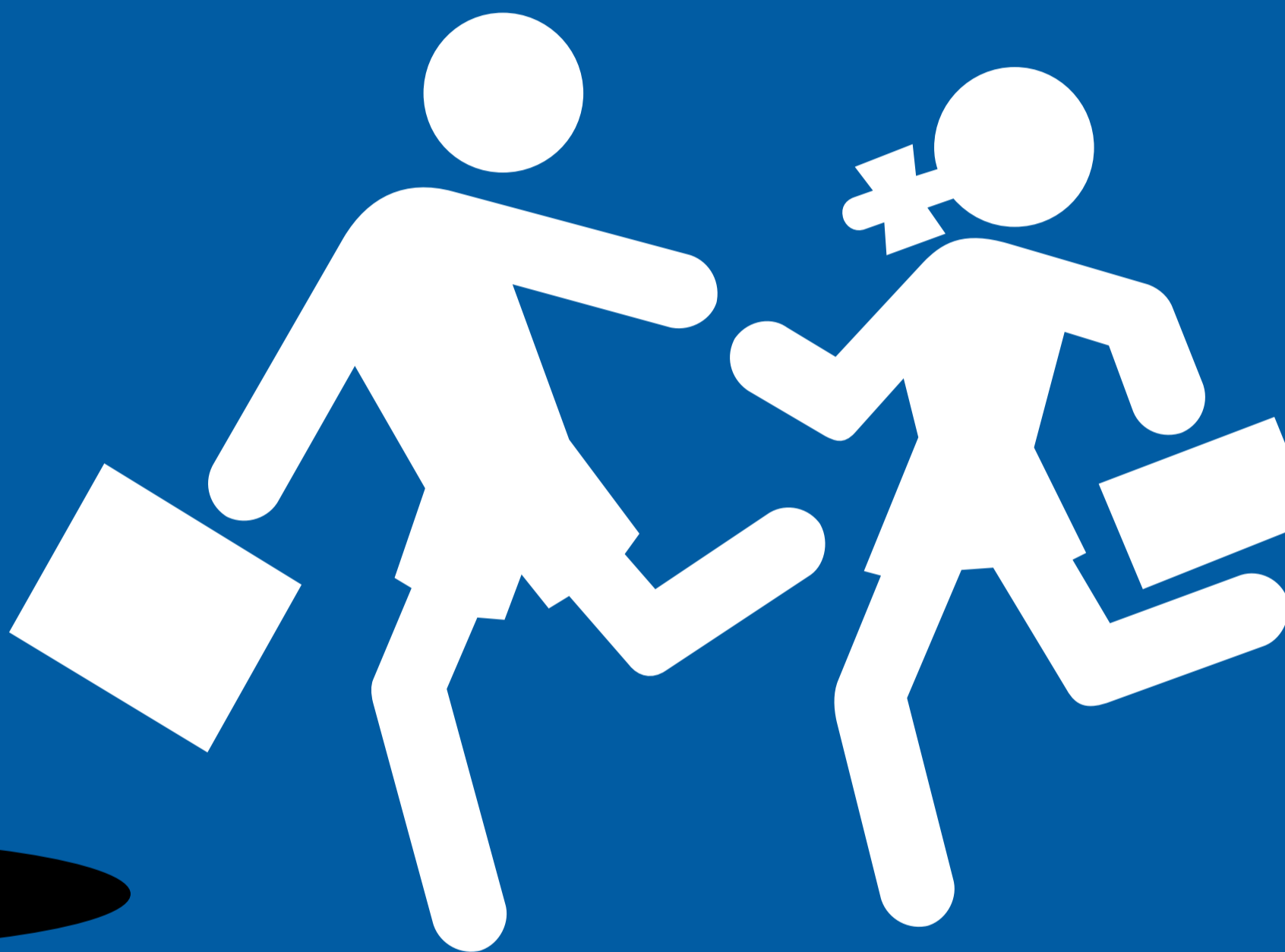

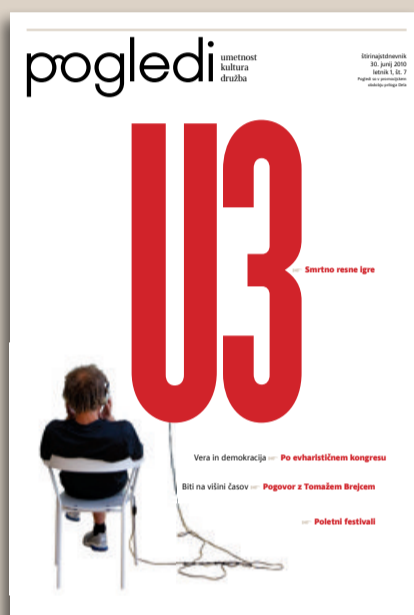

SLOVENSKA ŠOLA

Učinkovita ali res predraga?

Pedagoški triptih Dušana Merca ➤ Od ravnatelja do pisatelja in nazaj
Koga to sploh še šokira? ➤ **Pogovor z akademikom Jankom Kosom**
Začeli smo z denarjem ➤ Miljenko Licul, oblikovalec države Slovenije
Slovanska secesija ➤ **Alfons Mucha v Lendavi**

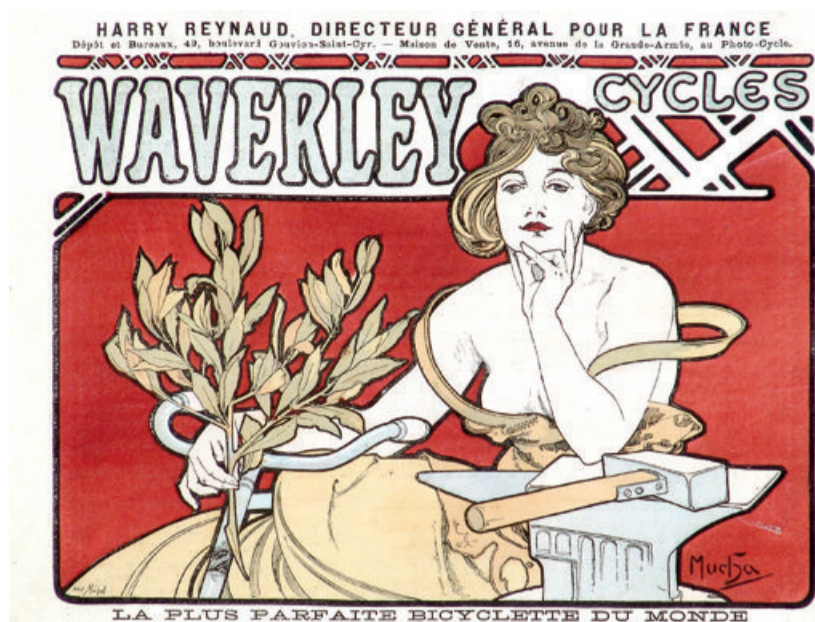
DODAJ SVOJE
MNENJE IN
IZOSTRI SVOJ
POGLED!

pogledi.si

- **AKTIVNO** soustvarjanje vsebin
- **MNENJA**, kritike, intervjuji
- **DOSTOP** do digitalnega arhiva vseh preteklih števk Pogledov
- www.pogledi.si

DOM IN SVET 4-5

ZVON 6-13

Pedagoški triptih je najnovejši roman Dušana Merca, ki ga tokratni *Pogledi* postavljajo v fokus najprej kot pisatelja, v osrednji temi pa tudi kot ravnatelja osnovne šole. Roman ocenjuje **Tina Vrščaj**. S hrvaškim pisateljem Renatom Baretićem, čigar roman *Hotel Grand* smo pravkar dobili v slovenskem prevodu, se je pogovarjal **Boštjan Tadel**. O razstavi in monografiji, posvečenima Miljenku Liculu, med drugim oblikovalcu simbolov slovenske države, piše **Polona Balantič**, **Vladimir P. Štefanec** pa si je ogledal razstavo Alfonsa Muche v Lendavi. Najnovejšo uprizoritev ljubljanske Drame, Shakespearovega *Beneškega trgovca* v režiji Eduarda Milerja, ocenjuje **Vesna Jurca Tadel**.

PROBLEMI 14-21

SLOVENSKA ŠOLA: UČINKOVITA ALI RES PREDRAGA?

Ali je slovenska šola učinkovita? Ali je predraga? Ali v osnovno in srednje šolstvo res vlagamo preveč, zanemarjamo pa visokošolsko izobraževanje? Ta in njim podobna vprašanja smo zastavili ravnatelju ljubljanske osnovne šole Prule **Dušanu Mercu**, ravnatelju II. gimnazije Maribor **Ivanu Lorenčiču**, docentu na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani **dr. Sašu Polancu** in profesorici matematike na Šolskem centru Rudolfa Maistra Kamnik **Marti Zabret**. Novinarka **Dela Jožica Grgič** pa komentira nekaj pomembnih dejstev in podatkov, ki so jih prinesle raziskave na to temo.

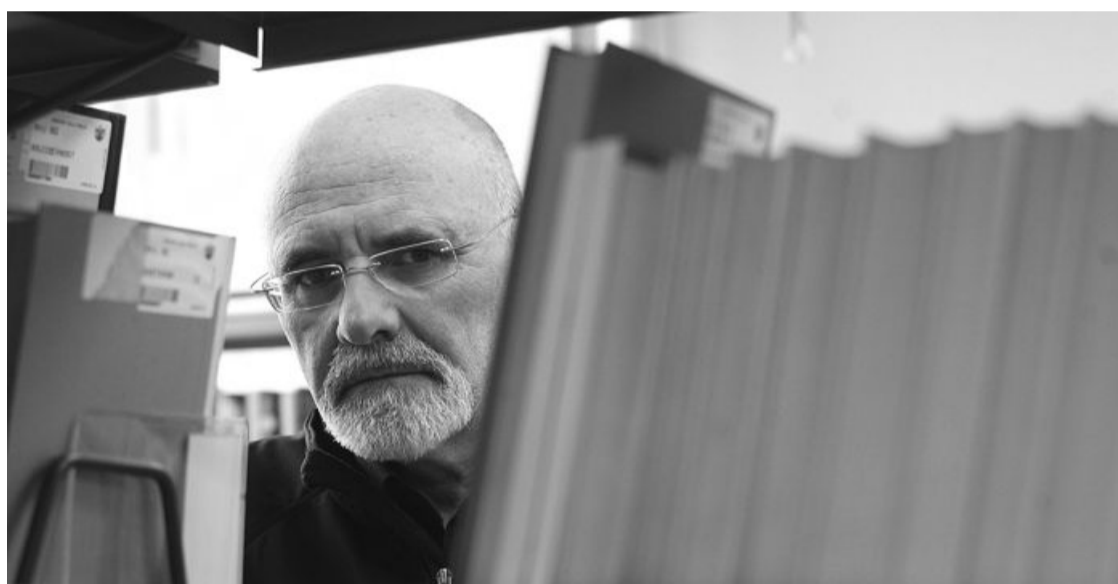

FOTO LUBJO VUKELJ

FOTO ALES ČERNIČ

DIALOGI 22-25

KOGA TO SPLOH ŠE ŠOKIRA?

Pogovor z akademikom dr. Jankom Kosom

RAZGLEDI 26

MIHA JAVORNIK – JURIJ MIHAJLOVIČ LOTMAN: Struktura umetniškega teksta

LITERATURA 27

AGATA TOMAŽIČ: Odposlanec polkovnika G

KRITIKA 28-30

KNJIGA: Miroslav Košuta: Drevo življenja (Andrej Hočevar)

KNJIGA: Cvetka Bevc: Polomljeni vilin (Tina Vrščaj)

KINO: Damjanova soba, Sara in Mira, Sestri (Denis Valič)

KINO: Zajčja luknja (Tina Vrščaj)

KINO: Rango (Denis Valič)

ODER: Kiklop (Ksenija Zubković)

ODER: Odtisi (Tina Šrot)

KONCERT: Vokalni 6 (Aljoša Škorja)

KONCERT: Modri 5 (Mojca Menart)

KONCERT: Zlati abonma (Aljoša Škorja)

BESEDA 31

PETER RAK: Takšni in drugačni mizantropi

pogledi štirinajstdnevnik za umetnost, kulturo in družbo
izhaja vsako drugo in četrto sredo v mesecu

Pogledi ISSN 1855-8747
Leto 2, številka 6

ODGOVORNA UREDNICA: Ženja Leiler
NAMESTNIK ODGOVORNE UREDNICE: Boštjan Tadel
UREDNIKA: Agata Tomažič
LEKTORICA: Eva Vrbnjak
LIKOVNI UREDNIK: Ermin Mededović
TEHNIČNI UREDNIK: Matej Brajnik
POSLOVNA DIREKTORICA: Mojca Mededović
IZDAJATELJ: Delo, d. d., Dunajska 5, Ljubljana
PREDSEDNIK UPRAVE: Jurij Giacomelli
TISK: Delo, d. d., Tiskarsko središče
OBLIKOVANJE GLAVE ČASOPISA: Matevž Medja

NASLOV UREDNIŠTVA:
Pogledi, Dunajska 5, 1000 Ljubljana
TEL. (01) 4737 290
FAKS (01) 4737 301
e-pošta: pogledi@delo.si
www.pogledi.si

Število natisnjenih izvodov 34.500
NAROČNINE IN REKLAMACIJE
TEL. 080 11 99, (01) 4737 600
e-pošta: narocnine@delo.si

OGLASNO TRŽENJE
aline.belinger@delo.si
TEL. (01) 4737 566
nina.kinkela@delo.si
TEL. (01) 4737 560

Vse pravice pridržane. Ponatis celote ali posameznih delov na katerem koli mediju je dovoljen samo s predhodnim pisnim dovoljenjem izdajatelja in navedbo vira.

Mestna občina
Ljubljana

k u l t u r a
republika slovenija
ministrstvo za kulturo

Pogleda sofinancirata Mestna občina Ljubljana in Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije. Pogledi so začeli izhajati 7. aprila 2010 v okviru projekta Ljubljana – svetovna prestolnica knjige 2010.

Meceni Pogledov so BTC, d. d., Cankarjev dom, Ceeref naložbe, d. o. o., Festival Ljubljana, Mercator, d. d. in SRC, d. o. o.

Pogledi izhajajo tudi kot priloga naslednjim časopisom v zamejstvu: Primorski dnevnik (dnevnik Slovencev v Italiji), Novice (slovenski tednik za Koroško) in Nedelja (list Krške škofije).

Dvajsetletnica smrti večnega provokatorja

Sergea Gainsbourga ušesa povprečnega slovenskega poznavalca francoskega šansona najbrž poznajo po *Je t'aime ... moi non plus*, ki jo je leta 1969 posnel skupaj z Jane Birkin. V njegovi domovini, Franciji, se ga letos ob dvajsetletnici smrti – umrl je, star 63 let, zaradi srčnega infarkta – spominjajo še po marsičem drugem. Ne le kot pevca, skladatelja in enega najbolj svojstvenih imen francoskega šansona; tisti z bolj razvitim čutom za spodobnost opominjajo na njegovo pijančevanje, razvratna razmerja z mlajšimi ženskami (tudi Jane Birkin je bila skoraj dve desetletji mlajša od njega – ko sta se spoznala, jih je ona imela 23, on pa 41) in škandalozno obnašanje pred kamerami francoske televizije (v eni od pogovornih oddaj v osemdesetih letih je zažgal bankovec za petsto frankov, kar takrat ni bilo malo denarja; spet drugič je Whitney Houston, gostji v studiu, prostodušno priznal, da bi jo »najraje pof**al«).

A nič ne spremeni dejstva, da se je njegovega pogreba v začetku marca 1991 udeležilo nekaj največjih imen francoske kulture, od ministra Jacka Langa do Catherine Deneuve, Isabelle Adjani, Françoise Hardy, Patricea Chéreauja; da kuharskega in strežnega osebja pariške restavracije L'Espérance, kjer je preživel svoje zadnje dneve, niti ne omenjamo.

Še dvajset let po smrti imajo njegovi oboževalci v Parizu mesto, kjer lahko izražajo svoje navdušenje: na fasado Gainsbourgovega prebivališča na ulici Verneuil. Bojda skorajda ne mine dan, da se ne bi tam pojavil kakšen nov grafit, verz ali sličica. Charlotte Gainsbourg, njegovi hčeri, ki jo je imel z Jane Birkin, grede zasluge, da so prostori, ki se odprejo pred obiskovalcem, ko odrine vrata s kovinsko rešetko, tako rekoč v časovni zanki: vse je, kot je bilo, ko je provokativni tekstopisec in zapiti boem še živel tu. Na vhodnih vratih visi izvesek »Kaditi prepovedano«, ki ga je dobil v dar od enega od prijateljev in je kot v posmeh njegovi nikotinski razvadi, ki ga je najbrž pomaknila vsaj malo bliže grobu – Gainsbourg je rad citiral Humphreyja Bogarta, da je vsaka cigareta gitane žebelj v njegovi krsti. Po stanovanju so razobešene umetniške fotografije (gola Brigitte Bardot – s katero je francoski pevec imel viharno razmerje v šestdesetih – v naravni velikosti; serija posnetkov gole Jane Birkin, Bambou – manekenka, ki je bila Gainsbourgova spremljevalka proti koncu njegovega življenja ...), na policah so skladovnice knjig (njegovi priljubljeni avtorji so bili Huysmans, Sade, La Fontaine) in še cel kup drobnarij, zaradi katerih je Gainsbourg rad dejal, da »po božje časti vse neuporabno«.

Ulica Verneuil, poimenovana po vojvodi Verneuilskem, sinu Henrika IV., bo morda nekoč nosila ime Sergeja Gainsbourga (1928–1991), ugiba pisec članka v *Le Pointu*. Morebiti bo pevčev bivališče takrat preurejeno v muzej – s to mislijo se je njegova hči Charlotte že poigravala, a jo je naposled opustila. **A. T.**

Biografija ministra Guttenberga gre za med

Na isti dan ko je nemški politični superzvezdnik in eden izmed največjih ljubljencev ljudstva Theodor zu Guttenberg (39) odstopil s položaja obrambnega ministra zaradi plagiatstva pri doktorskem delu, je izšla njegova biografija. Ko se je afera začela, je bila knjiga že v tisku, založnik (založba Droemer) pa je preklinjal kruto usodo. Pa vendar so bile založniške skrbi odveč: vseh 30.000 izvodov prve izdaje je bilo pokupljenih, njena avtorja Eckhart Lohse in Markus Wehner pa sta hitro spisala dodatno poglavje o plagiatovski aferi za novo izdajo. Goljufiji navkljub je Guttenberg očitno še vedno ljubljene Nemcev.

Avtorja biografije sta dejala, da njuno delo ni nika kršna hagiografija in da se Guttenberga, ki mu pravijo tudi nemški Kennedy, nista trudila glorificirati. Poleg tega sta povedala tudi, kako natančno se je Guttenberg lotil olupševanja njunega dela: med drugim je denimo prakso, ki jo je opravljal pri časopisu, zamenjal za oznako »svobodni novinar«.

Sicer pa pisca biografije dvomita, da se bo Guttenberg hitro vrnil na nemško politično prizorišče. »Ni bojevit tip,« je dejal Lohse za *Spiegel Online*, »vedno je iskal najlažje poti.« **M. G. R.**

Prvih 5 naslednjih 14 dni

Velik dan za ljubitelje etiopskega džezza

Besedni zvezi »etiopski džez« (tudi ethiojazz) bi se marsikdo utegnil posmehniti kot še eni domisljici intelektualnega snobizma. Pa ni razloga; iz nenavadne države na t. i. Afriškem rogu, ki si je z izjemo fašistične Italije v tridesetih letih 20. stoletja ni podjarmila nobena evropska kolonialistična velesila in se je zato na marsikaterem področju razvijala čisto po svoje, drugače kot druge afriške sosedice, bi lahko našli vsaj tri džezovski glasbenike, ki zvenijo znano malce bolj pretanjenemu zahodnjaškemu ušesu: vokalistka Aster Aweke, ki zadnja leta živi v Kaliforniji, Mahmoud Ahmed, ki je lani med Drugo godbo koncertiral v ljubljanskih Križankah, in Mulatu Astatke, ki bo 11. marca nastopil v Kinu Šiška.

Za popularizacijo etiopskega džezza, ki je cvetel zlasti v šestdesetih in sedemdesetih (ko si je Adis Abeba pripela vzdevek »swinging Adis«) letih prejšnjega stoletja, grede zasluge predvsem seriji *Ethiopiennes*, ki je začela izhajati v devetdesetih pri francoski založbi Buda Musique. Serija vključuje posnetke etiopskih in eritrejskih glasbenikov iz šestdesetih in sedemdesetih let, *Ethiopiennes* (Vol 1 – 27, od leta 1998 do danes) in njeni izvajalci pa so dodatno zablesteli v filmu Jima Jarmuscha *Strti cvetovi*, kjer je slišati nekaj glasbe s četrte zgoščenke, katere glavna zvezda je prav Mulatu Astatke.

Življenjska zgodba Mulatuja Astatkeja je zanimiva: rojen je bil leta 1943 na zahodu Etiopije, družina pa ga je v petdesetih poslala v Wales na študij inženirstva. Astatke se je iz Anglije vrnil z diplomom iz glasbe. Potem je krenil v ZDA, kjer je postal prvi Afričan na prestižnem bostonskem Berklee College of Music. V tedanjo ameriško džezovsko tradicijo je pripeljal etiopske elemente, kot so bobni bon-

ga. Potem se je vrnil v domovino in sodeloval z le dve leti starejšim Mahmoudom Ahmedom. Ko je leta 1973 v Etiopijo prišel nastopat Duke Ellington, je bil Mulatu Astatke gost na njegovih koncertih. Ko je državo leta 1974 zagrnil mrak diktature, ki jo je vzpostavila vojaška hunta Derg (ki je strmoglavila cesarja Haile Selassieja), je mnogo etiopskih džezistov emigriralo. Mulatu Astatke pa je ostal in njegova zvezda je bledele ... Preporod je doživel v devetdesetih, in odtelej se navdušenje nad njegovo glasbo kar noče poleči. Astatke bo v Kinu Šiška predstavil ploščo z naslovom *Mulatu Astatke Steps Ahead*. **A. T.**

Apoksiomen v Ljubljani

Apoksiomen (prvi spletni zadetek na Googlu je resda hotél, a tako pač je danes ...) je ime za tipiziran kip iz grške antike, ki prikazuje atleta po treningu, ko si z naoljenega telesa s posebnim pripomočkom odstranjuje prah in ostalo nesnago. Takih kipov je ohranjenih kar nekaj in Hrvaška, na katere ozemlju so v antiki delovale močne grške kolonije, ima svojega: t. i. hrvaškega Apoksiomena, ki so ga v morju pri Lošinju odkrili leta 1996 in na kopno dvignili leta 1999. Na peščenem dnu pri otočku Vele Orjule ga je odkril belgijski turist (dobro, potemtako lahko odpustimo, da je prvi zadetek pod »Apoksiomen« hotél), počakati pa je bilo treba še tri leta, da se je zbrala ekipa strokovnjakov, sestavljena iz potapljačev posebnih policijskih enot, arheološkega muzeja v Zadru in hrvaškega ministrstva za kulturo, da je mladenič antično popolnih proporcev zasijal v vsej svoji lepoti na kopnem.

Zdaj se razkazuje tudi v ljubljanskem Mestnem muzeju – Apoksiomen je namreč zvezdniški eksponat razstave Antični Grki na Hrvaškem, ki bo na ogled do 30. maja. Razstava je plod mednarodnega sodelovanja med zagrebško galerijo Klovičevi dvori, Hrvatskim restauratorskim

zavodom, Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije – Restavratorskim centrom ter Muzejem in galerijami mesta Ljubljane pod pokroviteljstvom slovenskega in hrvaškega ministrstva za kulturo ter Mestne občine Ljubljana. **A. T.**

Slovenska premiera baletne klasike

Uprizoritve baletnih klasik pri nas se nadaljujejo: koprodukciji obeh baletov z *Bajadero* zdaj v Ljubljani sledi *Silfida* v standardni koreografiji Augusta Bournonvilla na glasbo Hermana Severina Loevenskjolda – krstna izvedba tega dela je bila leta 1836 v Kopenhagnu, odtlej pa je pogosto izvajano po vsem svetu. V Sloveniji bo tokrat izvedeno prvič, pri postavitvi sodeluje danska ekipa pod vodstvom Franka Andersena, ki je temeljit raziskovalec historičnih vidikov tega baleta. V glavnih vlogah Silfide in Jamesa bodo v alternaciji nastopili Tjaša Kmetec, Rita Pollacchi in Regina Križaj ter Lukas Zuschlag, Petar Dorčevski in Yuki Seki, glasbeno vodstvo bo v rokah Igorja Švare, ki po krstni izvedbi *Pastirja* Petra Šavlija to sezono pripravlja že drugo slovensko premiero.

Premieri 8. marca v Gallusovi dvorani Cankarjevega doma v Ljubljani sledijo ponovitve 12., 13. in 14. marca, pa še 12. aprila. Zanimivo je še to, da je literarna predloga tega baleta zgodba ljubljanskega znanca Charlesa Nodiera. **B. T.**

Štirje vonji elit: nekoč in danes

Vonj po moči, Vonj po hazardu, Vonj po ugovoru in Vonj po zemlji so naslovi štirih predavanj iz cikla *Elite nekoč in danes*, ki bodo potekala pod okriljem Sociološkega društva Slovenije, Fakultete za družbene vede in Cankarjevega doma. Vodil jih bo sociolog dr. Anton Kramberger, ki je tudi sam del svojega raziskovanja posvetil proučevanju cirkuliranja slovenskih in drugih elit, zlasti po večji spremembi režimov okrog leta 1990 v Vzhodni Evropi.

Cikel večernih pogovorov z gosti se bo, kot piše v predstavitvi, ukvarjal z interesi, akcijami in družbenimi učinki nekdanjih in sedanjih elit, proti-elit, kvazi-elit, ne-elit. Ena od izhodišč bo tako teza, da ima sodobna mreža moči, pooblastil, interesov in privilegijev zapleteno dvojno strukturo. Poleg legalnih obstajajo tudi mnoge vzporedne, latentne, začasne strukture: »Navzven vidimo tipično vsečne, prazne govorce, prominentne simbolike, dekorirana prizorišča. O tem, kako dvojna igra res poteka navznoter, pa vemo nasploh dosti premalo, da bi širše uspehe, probleme sodobnega sveta, predvsem pa svoj položaj v njem bolje razumeli, spreminjali, izboljševali. Potrebujemo opisno, konceptualno in analitsko jasnejšo sliko razmerij v oblastnih diskurzih, tudi bolj dognane razlage njihovih učinkov na okolico.« Prvi pogovor, *Vonj po moči – vzvodi, omrežja, nadzor, lojalnost*, bo v dvorani E2 v ljubljanskem Cankarjevem domu že nocoj, 9. marca, ko bosta gosta Ali Žerđin, urednik *Sobotne priloge*, in Borut Jamnik, predsednik uprave Kada. Čez mesec dni, 4. aprila, bosta v predavanju *Vonj po hazardu – objube, posli, spletke, korupcija* svoja mnenja povedala Goran Klemenčič, predsednik Komisije za preprečevanje korupcije, in Matjaž Gantar, KD Group. Maja bosta na temo *Vonj po ugovoru – oblast, satira, intelekt, provinca* razpravljala dr. Marko Marinčič, profesor klasične filologije, in dr. Taja Kramberger, pesnica in zgodovinska antropologinja, na junjskem predavanju *Vonj po zemlji – hrana, prostor, politike, lakomnost* pa bosta Krambergerjeva gosta ddr. Emil Erjavec, profesor agrarne politike in ekonomike, in dr. Marija Markeš, voditeljica sektorja za podeželje na ministrstvu za kmetijstvo. Vstop je prost. **Ž. L.**

Bralna četverica za Grumovo nagrado

V predtaktu 41. Tedna slovenske drame in v okviru 6. Festivala dramske pisave *Preglej* bodo med 16. in 18. marcem v Cankarjevem domu bralno uprizorili štiri nominirana besedila za Grumovo nagrado: *Stolp* večkratnega (med drugim tudi lanskega so-) nagrajenca Iva Svetine, *Vaje iz tesnobe* manj znanega Milana Kaca (je to psevdonim?), *Shocking Shopping* prav tako večkratnega nagrajenca Matjaža Zupančiča ter igro *Spalnica ali Sveti Jurij ubija zmaja* Vinka Möderndorferja, ki doslej ob vrsti drugih priznanih Grumove nagrade še ni osvojil. Branja bodo ob 20. uri, v četrtek, 17., pa bodo ob 18. uri brane *Vaje iz tesnobe*. Branjem bodo sledili pogovori o slišanem.

Dobitnika letošnje nagrade bo strokovna žirija v sestavi Sebastijan Horvat (predsednik), Primož Jesenko, Tea Rogelj, Vesna Slapar in Rok Vevar razglasila na zaključni slovesnosti Tedna slovenske drame 6. aprila v Kranju. **B. T.**

»Ali pa bo kot Šiškar poslej vendarle obsojen na vodenje okroglih miz, napovedovanje dogodkov in trganje vstopnic v Kinu Šiška? Ali celo na prodajo kebabov v šišenski Jagodi?«

Goran Vojnović

v *Objektivu* ugiba, kaj se bo zgodilo, bo bodo v kranjskem gledališču ugotovili, da tudi Peter Musevski ni kleni Kranjčan, temveč pritepenec iz Spodnje Šiške.

Prva retrospektivna razstava Damiena Hirsta v Londonu

Poleti 2012 v Londonu ne bodo na svoj račun prišli le športni navdušenci, ki bodo v britanski prestolnici lahko spremljali olimpijske igre, ampak bo pestro tudi galerijsko dogajanje. Slavna galerija sodobne umetnosti na obrežju reke Temze, Tate Modern, namreč napoveduje prvo angleško retrospektivno razstavo enega izmed najbolj znanih (pa tudi najbolj bogatih) sodobnih umetnikov, Damiena Hirsta (45). Razstava, ki naj bi trajala od 4. aprila do 9. septembra 2012, bo predstavila malone vsa umetnikova najznamenitejša dela, vključevala pa bo tudi pregled njegovih zgodnejših del, vse od leta 1988, ko je na umetniško prizorišče stopil s razstavo *Freeze*. Kot pravi kuratorica razstave Ann Gallagher, bodo obiskovalci dobili priložnost spoznati drugačnega, intimnejšega in bolj neznanega Hirsta. Prvič pa bo ob retrospektivni razstavi cela dvorana namenjena le Hirstovi slavni dražbi z naslovom *Beautiful Inside My Head Forever*, s katero mu je septembra 2008, ko se je na drugi strani Atlantika sesual imperij banke Lehman Brothers, uspelo zaslužiti rekordnih 111 milijonov funtov za 218 izdelkov.

Prav zaradi olimpijskih iger pa so se v londonski galeriji Tate Modern odločili, da bodo razstavo sodobne umetnosti v dvorani Turbine Hall po dvanajstih letih namesto oktobra odpri poleti, ko bo v Londonu več turistov. Svoje delo bo razstavil, kot piše britanski *Guardian*, v Londonu rojen in v Nemčiji vzgojen umetnik Tino Šegal.

DOCUMENTACIJA DELA/REUTERS

Tretja razstava v Tate Modern bo posvečena norveškemu slikarju Edvardu Munchu (1863–1944) in njegovemu spogledovanju z novimi tehnologijami, kot sta denimo fotografija in kinematografija. Munch pa ne bo edini klasik 20. stoletja, ki si ga bo v Tate Modern mogoče ogledati med olimpijskimi igrami. Razstava *Picasso and Britain* bo tematizirala odnos britanskih slikarjev in kiparjev do Picassa in njegov vpliv na različne umetnike v Angliji. Ob delih različnih britanskih umetnikov, kot sta Henry Moore in Francis Bacon, bodo razstavljena dela Pabla Picassa, iz katerih bo razvidno, kako močan vpliv je imel na Otoku. **M. G. R.**

Uspešno prvo koledarsko leto Kina Šiška

DOCUMENTACIJA DELA/URŠ HOČEVAR

Ljubljanski Center urbane kulture Kino Šiška je svoja vrata odprl konec avgusta 2009. V komaj letu in pol je postal eden najprepoznavnejših, predvsem pa tudi najbolj obiskanih prostorov sodobne kulture v prestolnici. To po svoje odražajo tudi številke, ki so zaznamovale prvo celotno koledarsko leto centra in ki so sedaj na voljo tudi javnosti.

Lani se je tako v Kinu Šiška zvrstilo 243 dogodkov, od tega 105 glasbenih, ki jih je obiskalo 61.429 obiskovalcev. Na dogodkih je skupaj nastopilo 1250 ustvarjalcev iz celega sveta. Povprečna zasedenost prizorišč je bila 67-odstotna, povprečna cena vstopnice v predprodaji 14 evrov in v redni prodaji 16 evrov.

Po glasbenih žanrih je bilo znotraj glasbenega programa 39 odstotkov alter pop-rocka/hip-hopa, 11 odstotkov heavy rocka/metala/punka, 8 odstotkov indie rocka/indie elektrone, 19 odstotkov avantgardne elektronike ter po 12 odstotkov jazzu in moderne klasike ter glasb sveta. V okviru osnovnega programa sta glasbi po deležu sledili uprizoritvena umetnost z najstimi odstotki in intermedija z desetimi.

Od 243 dogodkov jih je bilo 111 v spremljevalnem programu, od tega 40 filmskih projekcij, 18 literarnih večerov

oziroma predavanj, 16 delavnic, 13 razstav, 13 zaključenih dogodkov in 11 festivalov oziroma simpozijev.

Organizatorji so sami izpeljali 31 odstotkov osnovnega programa, 56 odstotkov tega programa je nastalo v koprodukciji, zunanji producenti pa so izvedli 13 odstotkov dogodkov. Domači spletni naslov je zabeležil 264.289 obiskov s 128.913 različnih IP-naslovov. Ustanoviteljica, Mestna občina Ljubljana, je centru zagotovila 48 odstotkov sredstev oziroma 799 tisoč evrov. Ostali, tudi lastni prihodki v višini 844 tisoč evrov pa so posledica aktivnosti zavoda: prodaja vstopnic 294 tisoč evrov (35 odstotkov), najemnine 199 tisoč evrov (24 odstotkov), druge tržne aktivnosti in sponzorstva 317 tisoč evrov (37 odstotkov) ter donacije 34 tisoč evrov (4 odstotki). V letu 2010 je presežek prihodkov nad odhodki tako znašal 31 tisoč evrov in ga bodo porabili za nakup opreme, vzdrževanje in program. Ob tem morda še podatek, da je Center urbane kulture Kino Šiška, ki ga vodi Simon Kardum, bržkone edini javni zavod na področju kulture v Sloveniji, v katerem so vsi zaposleni vezani na mandat. **Ž. L.**

PEDAGOŠKA ANTIPOEMA

Dušan Merc je na literarno prizorišče stopil leta 1996, tako rekoč v zrelih letih, ko je izšel njegov romaneskni prvenec *Galilejev lesteneč*, že leto za njim roman *Sarkofag*. Oba sta bila nominirana za kresnika, kot pozneje še romana *Slepi potnik* (1999) in *Jakobova molitev* (2003), večina ostalih se je uvrstila v izbor desetih najboljših romanov leta. Merc pa ni znan le kot plodovit pisatelj in publicist, temveč tudi kot dolgoletni ravnatelj osnovne šole in glasni kritik šolskega sistema. V svojem zadnjem romanu *Pedagoški triptih*, enajstem po vrsti – dvanajsti, *Planet žensk*, je pred izidom –, združuje obe zanimanji, pedagoško in literarno; loteva se namreč za leposlovje manj običajne teme, pedagogike. V tokratnih *Pogledih* zato nastopa dvakrat: na teh straneh kot Dušan Merc, pisatelj, nekaj strani za njimi pa tudi kot Dušan Merc, ravnatelj.

TINA VRŠČAJ

Pedagoški triptih ima precej avtobiografskih elementov: protagonist je, denimo, že več kot dvajset let ravnatelj osnovne šole, pred tem pa je, še v starem režimu, v policijski kasarni v Tacnu poučeval slovenski jezik. A te vzporednice z avtorjevim življenjem ne smejo in ne želijo biti glavni predmet bralčevega zanimanja. Merc, znan po verbalni neposrednosti, ki utegne marsikoga užaliti, se je zavaroval pred takimi branji. Kar nekaj besed je namenil pojasnjevanju, da v romanu ne nastopajo realne osebe in dogodki in da ga ne moremo klicati na odgovornost. Z domala istimi besedami si je hrbet zavaroval že v knjigi esejev *Resničnostna predstava in utopija* iz leta 2009. Med obema deloma je precej podobnosti in vezi. Ne le, da obravnavata sorodna pedagoška vprašanja (seveda z različnima pristopoma, ki se le včasih prelivata – z bolj resnim, esejističnim, in norčavim, leposlovnim), celo isto izhodišče imata. V obeh je namreč zapisano tole: »ko si na dnu in ko te samo še teptajo in hodijo po tebi, brcajo, zmerjajo, zaničujejo – pa naj je videti, da si spoštovana oseba –, moraš narediti dvoje: napisati pedagoške eseje, da bi ugotovil, za kaj gre pri celi neslani šali, ko si po nekem čudnem, poigravajočem se naključju /.../ postal ravnatelj osnovne šole za tako neskončno in krivično dolgo, ker si pač nekakšen javni hlapec, ali pa moraš napisati roman, nekakšne izpovedi, ki so podobne vsem izpovedim, da se odrešiš, odkupiš, vzpostaviš nazaj vsaj malo dostojanstva«.

Resničnostna predstava in utopija je torej napovedovala izid *Pedagoškega triptiha*, ki pa se vrača k esejem in z njimi stopa v nekakšen dialog. Obe deli bralca nagovarjata z učiteljskim diskurzom, ga torej odkrito poučujeta in vzgajata ter se hkrati posmehujeta tovrstnemu početju. Zaznamovani sta namreč z velikanskim dvomom o smislu pedagoškega pristopa k žrtvi ter o uspehu in upravičenosti (šolskega) vzgajanja. Tako se lepo dopolnjujeta. Eseji ugotavljajo, da je šolstvo prava resničnostna predstava, v romanu si lahko to predstavimo ogledamo na lastne oči.

V *Pedagoškem triptihu* spremljamo en teden v življenju osnovnošolskega ravnatelja Jožeta. Vse dogajanje vidimo skozi njegove oči, saj pravzaprav prebiramo njegove izpovedi, ki jih na tridnevem kongresu *Osnovna šola na Slovenskem* v Portorožu popravlja in pregleduje. Sklenil je z brezkompromisno iskrenostjo razkrinkati priljubljenost, zlaganost in neukost šolske institucije ter zraven obračunati s samim seboj, ki je njen del. Njegov odnos do šolskega sistema je na eni strani prisiljen, na drugi surovo odkrit. Težko je biti ravnatelj in Jožetovo življenje je precej klavarno. Neprenehoma mora poslušati žalostne in absurde zgodbe staršev, otrok ter učiteljev. Pogosto se v teh zgodbah skrivajo

DUŠAN MERC

Pedagoški triptih

SPREMNA BESEDA EVA VRBNJAK
ŠTUDENTSKA ZALOŽBA
LJUBLJANA 2011
243 str., 29 €

telesne in duševne zlorabe otrok. Pedofilija je tista, ki Jožeta, upravičeno, najbolj razbesni; a ostaja nemočen. Njegova druga nadloga so spori s podrejenimi, z nekaterimi učiteljicami in snažilko Gertrudo Fuerst, ki jo je »poslal v pičko materino«. Te njegove sovražnice pišejo anonimne pritožbe prav tako osovražnemu Kazimirju Bogomolki, glavnemu tajniku SKVIZ (Stanovsko kominternsko vzgojno

izobraževalno združenje; aluzija na SVIZ). Ravnatelj Jože je med manj poslušnimi državljani, zato ga pogosto nadleguje tudi televizijska snemalna ekipa ali ga nadzirajo inšpektorji (beri: inkvizitorji). Dodatna neprijetnost na ravnateljskem jedilniku so še šolski ministri, ki vsi skušajo šoli pustiti svoj pečat, ne da bi se na pedagogiko spoznali. Vse psihično nasilje nad njim – tako zadeve vidi sam – doseže višek v objavi časopisnega članka *Šikaniranje in ustrahovanje učiteljev*; krivec: ravnatelj Jože. Ob tolikšnih neumnostih in pritiskih, ki jih je deležen, ni čudno, da na plano sili njegov Jazst, nekakšen »Nadjaz« ali drugi jaz, s svojimi sarkastičnimi in ciničnimi pogledi na pedagoško dogajanje. Preseneča nas le, da se Jože po ravnateljskem kongresu in dokončanih izpovedih vrne na svojo šolo Šolico in ostaja ravnatelj.

6 vprašanj za Dušana Merca

Moj Jaz in jaz sam sva pod kontrolo drug drugega

Ker pač vemo, da niste »le« pisatelj, temveč tudi znani ravnatelj osnovne šole, ali je roman *Pedagoški triptih* – glede na to, da je njegov protagonist osnovnošolski ravnatelj – mogoče brati kot vašo, seveda literarizirano avtobiografijo?

Pogosto v tekstu to povsem drži. Otroški del, tisto, kar je v romanu otroškega, je tudi del mojega otroštva in otroštva literarnih likov v romanu. Drugače ne more biti. Da je ravnatelj osnovne šole literarni junak, je prej eksces, ki ga zahteva današnji literarni svet, kot pa dobra literarna domislica. Razen seveda nekoč zelo popularnega *Skrivnega dnevnika Jadrana Krta*, kjer je neki osebek povsem ustrezno opisan, tudi ravnatelj šole.

Literarni ravnatelj Jože, posebej pa njegov jaz, v romanu samo literarno konkretizirata moj siceršnji, pogosto javno in brez prozopejske maske izražen odnos do sistema. Edini realni lik je torej pripovedovalec, vsi ostali so samo modeli, korelati posplošitve in ne realnih ljudi.

Pedagogika je področje totalnega, vseobsežnega. Temu se kot človek vedno upiram. Totalitarizma ne maram in me bremeni. In tudi sam, v literarnem liku, nočem biti takšen. Kot ravnatelj in realna šolska oseba seveda moram biti takšen, le v nekoliko bolj liberalnem odtenu se poskušam uveljaviti.

Mogoče sem preveč nadut, vendar bi rad vseeno rekel, da je ta roman o pedagogiki zavračanje totalitarnega sistema. Res je, da je vsaka pedagogika v osnovi samo to in predvsem to, res pa je tudi, da jo vsak, ko odraste, zavrže kakor lev, se

iz nje izvije in osvobodi. To želim vsem učencem, gojencem, kadetom itd. Edino ta pot je potem s takšnim zaključkom poštena. Vsaka druga, predvsem pa fanatizem, je greh nad človekom.

Glavni junak in pripovedovalec vašega romana bralca nagovarja z dvojne pozicije: kot Jože, ravnatelj osnovne šole Šolice, in kot, rečeno pragmatično, ravnatelj nadjaz, ki ga imenujete Jazst. Med sabo sta ti poziciji ves čas prepleteni, vsehkozi v silovitem konfliktu. Medtem ko je prvi racionalnejši, bolj pragmatičen, je drugi kot stalni skušnjavec, nergač, permanentni kritik, z ničimer zadovoljen ... Ali je bila odločitev za oblikovanje dveh pripovedovalcev enostavno strategija, s katero ste zavarovali resnično osebo oziroma kar dve – pisatelja Dušana Merca in ravnatelja Dušana Merca?

To je res, vendar je to akt ali postopek, ki se dogodi v vsakem romanu. Če napišeš ljubezenski roman, si seveda znotraj sebe in znotraj ženske, ki je objekt itd. Če pomislimo na Nabokova, ki je rekel: »Lolita, to sem jaz!«, seveda vemo, za kaj gre.

Razkrivanje in prikrievanje sta v romanu *Pedagoški triptih* simultani dejanji, ki se ju ne moremo niti znebiti niti ju ne moremo ločiti. Res je: obe poziciji, pripoved ravnatelja Jožeta in njegovega Jazsta, zavarujeta pisatelja Dušana Merca in ravnatelja Dušana Merca. Omogočata svobodo. Če je kdo pač sam svoj dvojni norec, ima posebno srečo, ker je obenem tudi sam svoj vladar. Nerodno je le to, da potem ne ve več, kdaj je eno in kdaj drugo. No, meni je nadzor nad dogajanjem v meni še uspelo kontrolirati – do sedaj. Moj Jaz in jaz sam sva pod kontrolo drug drugega.

Za več vaših proznih besedil velja, da se poigravate oziroma tematizirate odnos med resničnostjo in navideznostjo, med resnico in lažjo. V *Pedagoškem triptihu* je ta zagonetni odnos viden seveda že na ravni razklanega pripovedovalca, pa potem v vsebini romana, katerega tema je šola kot vsestransko manipulativna institucija ali, kot večkrat zapišete, šola kot »utemeljena pedagoška laž«. Ali

to pomeni, da je tudi sam roman predvsem manipulacija z bralcem? Ta ima namreč ves čas težave z identifikacijo, komu naj verjame, ravnatelju Jožetu ali Jazstu, kdo govori resnico ali se ji vsaj približuje, kdo pa z njo manipulira?

Naprej bi rad rekel, da sem kot bralec zelo rad žrtev dobre literarne ali umetniške manipulacije. Enako je z dobrimi učitelji: morajo nas zmanipulirati, moramo jim slediti, moramo verjeti. Čemu? Pedagoški in tudi literarni laži vendar, ki mora biti uspešna. Tega si želimo, to potrebujemo, na tem parazitiramo. Ko beremo in ko smo učenci.

Temeljna lastnost pedagogike je paradoks: vse, kar se v šoli učimo, je seveda res, da pa lahko učimo in naučimo, je tako, kot da je hkrati res in da ni res. Znanstvene ali kakšne druge resnice, ki niso pedagoško predstavljene, v šoli propadejo takoj: mogoče je samo matematika tista, ki tej zakonitosti ne podlega in je prava matematika (pa še didaktika matematike je posebna, spoštovanja vredna veda), vsi drugi predmeti so pedagoško karikirani, da so lahko dostopni ... V šoli si ne moremo pomagati z resnicami v fiziki ali kemiji, v slovenščini ali literaturi in ne z raziskavami, ne z abstrakcijo – vse prilagajamo pedagoškemu principu, ki so znani od Komenskega naprej ... zato je šola privilegirani prostor in posebna metoda laži, posebne neresnice.

O manipulaciji znotraj literature pa ste tako dovolj vprašali, da je jasna. Boljša kot je, boljši je tekst.

In naprej: *Pedagoški triptih* najprej zavaja z naslovom, saj prej kot na roman pomislimo na razprave o pedagogiki, pa čeprav bi lahko kakega strastnega poznavalca slovenske literature triptih iz naslova napeljal k Šeligovemu *Triptihu Agate Schwarzkobler* (no, edino, kar je tu morda skupnega, je spoznanje, kako se svet kljub vsem posameznikovim spektaklom in debaklom mirno vrta naprej ...). Potem zavaja dvojni, celo dvoedini pripovedovalec, pa seveda sama tema romana – pedagogika kot velika laž, ki bi jo lahko glede na prvi dve premisi razumeli tudi kot napeljavno k metaliterarni temi, namreč literaturi, ki razpravlja o »resničnosti« in »izmišljiji« literature same. Iz vsega tega bi potem lahko sklepali, da je *Pedagoški triptih* izmišljija/

Objavljene slike in ilustracije so delo učenk in učencev OŠ Prule, ki se jim zahvaljujemo za dovoljenje za objavo.

Roman pozornost najprej pritegne s kontroverzno tematiko, nato nas očara s sproščenim, odkritim in duhovitim slogom. Nerodnosti, ki nastajajo prav zavoljo sproščenosti, odkritosti in želje po duhovičenju, se v tem šarmu kar nekako skrijejo. Že na prvih straneh nas avtor zabava tako: »V naravi tega Jožeta je, da v hotelski sobi vse takoj razmeče, da takoj naredi svoj red – najprej prižge vse luči, televizijo, potem se počije v umivalnik. Če je možnost in je potrebno, tudi prdne. Jasno in glasno. Tudi v tej hotelski sobi je to naredil.« Protagonist je naveličan prenejanja, zato daje prosto pot pogrošnim mislim in nečednim besedam. Tovrstna sproščena odkritost je postavljena nasproti rigoroznosti, zapetosti in sterilnosti šolskega sistema. Ravnatelj Jože si privoščiti vse tisto, česar si, ko je bil sam šolar (sodil je k porednežem, zato se še zdaj najlaže poistoveti z »vedenji«, »problematiki«), ni smel; zato ima toliko veselja z izrekanjem grdih besed: »Povedal bom, kaj si mislim o vsem skupaj – eno navadno sranje, to je to šolstvo, sranje. Jebe se tem štirinajstletnikom, za kaj v resnici gre.« Zapisanemu učinkovitost pogosto zmanjšuje množenje sopomenk, kot so: »kjer je feces, drek, blato, govno« in »Da mine pljuvanje, bruhanje, kozlanje, scanje po tvoji duši«. V nizanju tovrstnih besed se kažeta

uporništvo in izzivalnost, ter seveda – to je značilnost Mercéve proze nasploh – očaranost nad samim jezikom. Vendar je treba priznati, da bralec bržkone ne bo očaran nad istimi stvarmi kot avtor.

Najbolj humoren je pripovedovalčev dvorezni namen, da braleca poučuje in se hkrati iz lastnega dvignjenega kazalca nenehno norčuje. »Ko piše ta tekst, so zanj bralci razred, ki sledi učni uri.« Nekatere zamisli tako v pedagoški maniri večkrat ponavlja, določene stavke (denimo tri tako imenovane podnaslove romana: PEDAGOŠKI ESEJI ZA GOVEDA, SPOKORJENA PEDAGOGIKA, IZPOVEDI POKVARJENEGA PEDAGOGA) piše z velikimi tiskanimi črkami, da bralec uvidi njihovo pomembnost in si jih bolj zapomni. Z bralecem, skratka, odkrito manipulira, s tem pa le ponazarja, da je pedagogika v temelju manipulacija oziroma posebna oblika laganja. Najbolj zlagan je tisti princip pedagogike, ki ga radi uporabljajo tudi politiki, da je namreč vse za nekaj dobro, četudi je porazno. »Reče se, sedaj smo se iz izkušnje nekaj naučili.« Merc zna nasmejati, ni kaj. A čez čas je duhovitosti vse manj, ironična distanca nekam ponikne, zasenčijo jo grenkoba, stresanje gneva in neposrednih, ne vselej upravičenih, brutalnih opazk.

Pripovedna zgradba romana je zastavljena kompleksno, ravni se večkrat izmikajo analizi. Najverjetneje je pripovedovalec ravnatelj Jože sam, ki piše *Pedagoški triptih* v tretji osebi, zato da bi se distanciral, čeprav mu v besedo nenehno skače prva oseba – Jazst; Jože ima pač močan samoopazovalni aparat. Vendar nikakor ne gre za dve osebi (razen če prištejemo avtorja), gre za dvojno osebnost. Dvournosti, ki jih pisec tako ustvarja, so brez meja: »Ravnatelj Jože in njegov, se pravi moj Jazst izmenično lažeta in zavajata.« Ali kar z oklepaji: »Sovraži(m) svoje ateistične učitelje, njihova nevednost se je prijela, nič ne ve(m) o vsem skupaj, čeprav se poskuša(m) izobraziti, poskuša(m) nadoknaditi.« Kadar smo pričča dvojnosti prve in tretje osebe, ugotavljamo, da: a.) skuša avtor prikazati protagonistovo razcepljenost, trenje med jazom, ki živi (1. oseba), in jazom, ki opazuje (3. oseba); b.) je avtorjev namen begati bralca in ga zavajati (morda tako, kot to počne pedagogika); ali c.) se avtor ni mogel odločiti za eno od obeh možnosti. Brez dvoma pa lahko rečemo, da se norčuje iz svojega alter ega.

Alter ego, ravnatelj Jože, je torej razdvojena, če ne raztrojena osebnost. Zagrenjen je zaradi vzgoje, ki ji je bil podvržen v času socializma, ko so mu »privzgojili samoponižanje in samozaničevanje«, in prav tako je nezadovoljen s sistemom, kakršnega imamo danes. Po naravi je sila nepotrpežljiv človek, med drugim zato, ker je vzvišen nad vsemi. Svojo večvrednost utemeljuje tako, da druge (sam pri sebi) ponižuje z vulgarnim izrazjem. Bistroumnim bralecem in ljubkim bralkam se bo sprva prikupil, čeprav je nečimrnej in seksist. A po mnogih pretiravanjih se jim bo vendarle zazdel pregrob, celo neotesan (»Na sestanku je ravnatelj Jože razmišljal: mati je prasica /.../, kobilica, njene joške je hotel narisati, da jo šola en kurac briga, tudi to je razmišljal.«). Njegova najpomembnejša hiba pa je morda ta, da kljub

S TRIPTIHOM SMO DOBILI DRZEN IN DOMISELN ROMAN, KI BO MORDA NAGOVORIL ŠIROKO MNOŽICO BRALCEV. POGRELA JIH BODO RADIKALNA STALIŠČA IN SUROVI BESEDNJAK, ALI PA SE BODO NAKLONJENO POISTOVETILI Z OTROKOM, KI BIVA V RAVNATELJU, Z ZATIRANIM »PROBLEMATIKOM«, KI VERJETNO TIČI POTUHNJEN V VSAKEM IZMED NAS.

vsemu nerganju in pritožbam ostaja popolnoma pasiven. Vse gre narobe, a ravnatelj Jože skozi okno opazuje motno reko. Njegovo pasivnost lahko vidimo kot determinanto slovenskih literarnih junakov ali si jo razlagamo z avtorjevimi esej, v katerih je med drugim izpričano tole stališče: »Nič se ne bo spremenilo na tem področju /.../ Lahko je samo slabše.« Zato ne išče konstruktivnih rešitev in ne ukrepa. A je vseeno nenavadno, da kljub nezadovoljstvu ostane na šoli Šolici, čeprav ves čas po malem namiguje na nekakšno slovo od nje. Navsezadnje bi lahko postal akviziter, prodajal na primer priročnike za zdravje, vrtnarjenje in hiter

laž na kvadrat (če vas parafraziram, »utemeljena laž« na kvadrat), ki nima popolnoma nobenega stika s stvarnim tukaj in zdaj, s stvarnim šolskim tukaj in zdaj ... Tole postaja malce zapleteno ...

Roman ima tri podnaslove: PEDAGOŠKI ESEJI ZA GOVEDA, SPOKORJENA PEDAGOGIKA IN IZPOVEDI POKVARJENEGA PEDAGOGA. Podrobnosti glede tega ne bi razlagal. Ni potrebno.

No, dotika pa se na enak način resničnosti, kot je to bil poskus v *Agati Schwarzkobler*. Če se prav spomnim, gre tam za totalno realiteto v literaturi – ki pa se prelomi ravno na pozabljeni in na začetku neopazni, pa edino možni avtorjevi prisotnosti, na pripovedovalčevi ravni – z njo je realiteta, gola in ne več brezosebna, zanikana ali negirana. Če se prav spomnim. In svet gre res naprej, kljub temu se vrti.

Sicer pa je literatura sama po sebi lepa laž, ena od starih resnic. Kot metafora ali kot trop je literatura pač laž, zavajanje in ponazarjanje. Drugega ne more biti.

Po vseh eksperimentih v literaturi, po pripovednih tehnikah in pristopih je roman *Pedagoški triptih* seveda zelo staromodni. Tehnik pripovedovalcev, prozopopejskih postopkov je bilo izumljenih veliko, pri vseh pa bralci kmalu pozabijo, da so zavedeni z neko okvirno pripovedjo (če smo natančni, tudi *Martin Krpan* uvaja posebnega pripovedovalca, Močilarja, na katerega vsi pozabimo, kot da ne gre za Levstika). Mislim, da se vse variante, ki so sicer v tej zapletenosti možne, razblinijo, ko se lahko bralec v temelju zlije z usodami opisanih literarnih likov. To pa je odlika dobre literature. Še vedno.

Glede na znane sodne zgodbe, v katere so bili potisnjeni nekateri slovenski pisatelji, češ da se je v tem ali onem (izmišljenem) romanu prepoznal ta ali oni konkretni in še kako resnični posameznik, menite, da tudi vas čaka kaka tožba? Nekatere osebe in dogodki, čeprav zakriti, so pozornejšemu spremljevalcu slovenskega šolskega vsakdana gotovo razpoznavni.

Če bi se kot ravnatelj in kot pisatelj bal, da se bo to zgodilo, potem vse skupaj nima smisla. Če se kdo retrogradno

prepozna v tem romanu, potem mu lahko mirno rečem, da je vsa prihodnost še pred njim in da se lahko prepozna tudi v Smerdjakovu Dostojevskega, ki je, saj je bil on, mar ne, ubil očeta, ali v Ivanu, ki ga je nagovoril, saj ga je on, kajne, da je očeta treba fentati. In lahko prevzame identiteto Grušenjke, ki je v vseh pogledih in možnostih v romanu daleč od nedolžnosti, če že hoče – prej pa mora prebrati roman. Če očeta še ni umoril, potem ga to še čaka, če hoče odrasti. Z užitek mazohista se lahko prepozna tudi v gospe Bovary, saj ga tudi samomor čaka nekje za vogalom in ima možnost, da to opravi. Če ima težave s percepcijo, potem se lahko prepozna v svojih zmotah, ko bo brivsko skledo, če ne ve, kaj je to, zamenjal za Mambrinov šlem, tako kot je to učinkovito storil Don Kihot, in začne noreti po svetu. Kot filozof in pedagog ter ljubimec se lahko gre Abelarda, pa naj se mu zgodi, da ga bodo skupili, če se ne bo sam itd.

Lahko pa verjame, če je, recimo, umetnostni zgodovinar, da je Michelangelo zares upodobil realnega Mojzesa, lahko verjame, da je David v Firencah na trgu res podoba pravega Davida iz *Biblije*, lahko verjame, da so vse Prešernove upodobitve naslikane po podobi samega Prešerna, ki je poziral slikarjem itd. v neskončnost. Če je tako, bo dokazal samo, da je Cankarjeva *Krpanova kobila* res prava kobila, le da se ne ve, če je Krpanova.

Pred Pedagoškim triptihom ste izdali roman *Ne dotikaj se me*, ki ste ga podnaslovili kot *Roman o ljubezni*. Če je ljubezenskemu romanu sledil roman, v katerem se »izpove ravnatelj osnovne šole« ter obračuna »sam s seboj in z ljudmi, ki ga obkrožajo v svetu lažnive pedagogike«, kaj bo – v literarnem smislu, seveda – sledilo obračunu s pedagogiko?

Knjige imajo svojo usodo, se ve. Ni moja krivda, da si v pol leta tako hitro sledijo trije kar dobri teksti. Uredniški prst je v tem. V kratkem izide pri Literi v Mariboru še malo obsežnejši roman *Planet žensk*. Obračun z usodo, z bodočnostjo in napovedjo, anticipacijo usode in z zakamuflirano ponavljajočo se čipko našega prostora, z našo navezanostjo

na svet, ki je okrog nas in ga ne prepoznavamo pravilno. Potrebujemo podatke in vidkinjo, šlogarico, potrebujemo novinarje, da nas razkrijejo in da razkrijejo, snamejo masko resničnosti. In potrebujemo pripovedovalca – to vlogo sem si prilastil jaz. Sicer pa upam, da je knjiga pametnejša od mene in bo spregovorila drugim drugače. Tudi to je njena usoda. Janko Lozar je že napisal spremno besedo ...

ŽENJA LEILER

zaslužek, celo pel bi lahko na pogrebih (s tem se preživlja protagonist Merčevega romana *Šesta knjiga sanj*), da bi le prenehal z duhomornim ravnateljstvom.

Pedagoški triptih kaže nekaj kontinuitete s prejšnjimi Merčevimi deli. Mnogi njegovi junaki imajo marsikaj skupnega, denimo nagnjenost k paranoi in potrebo po pisanju. Jazon iz predzadnjega romana o ljubezni *Ne dotikaj se me* (2010), tudi nekakšen samoizobčenec, piše izpovedi z naslovom *Ne dotikaj se me* (podobno kot Jože *Pedagoški triptih*). V *Dantejevi smrti* (2007) veliki pesnik piše dnevnik o svojih poslednjih dneh. Junak *Šeste knjige sanj* (2006) prav tako popisuje svoje življenje: »Vse bom zapisal, da ne bi pozabil jaz sam.« *Potažba* (2001), paradigmatično postmodernističen in strašansko zabaven roman, se vrti domala le okrog protagonistovega pisanja in njegovih predelav zapiskov drugih. Druga taka značilnost je združevanje različnih pripovednih oseb, še ena meseno poželenje kot glavni pogon življenja. Tako se denimo v *Pedagoškem triptihu* težišče s pedagogike kot vira zla postopno prenese na zakonitost Merčevega sveta, da so ljudje predvsem spolna bitja. Nekatere ženske so v njegovih romanih »tempeljske svečenice«, pogosto pa jih pripovedovalci – tudi Jože – vulgarizirajo in zaničujejo. (Jih tako dobro poznajo, ali se jih samo tako zelo bojijo?)

Na knjižnični polici ob boku Merčevi knjigi esejev *Resničnostna predstava in utopija* tiči roman *Pedagoška poema* Antona Semjonoviča Makarenka, ki opisuje vzgojo v totalitarni Sovjetski zvezi, vzgojo, zamišljamo si lahko, polno nasilja. Merc Makarenkov roman vidi kot »metaforo za zločin«. Tudi v *Pedagoškem triptihu* tarča napada niso le slabosti pedagogike in didaktike, histerija učiteljc in staršev, nevednost ministrov, pač pa ga lahko beremo kot splošnejšo kritiko družbe in njenih institucij. Lovke steguje na vsa področja; pedagogiko, ki je središče pozornosti, ker jo avtor pač pozna do dna, navaja med drugim le kot negativni zgled, kaj in kako se ne sme. Avtor brez ovinkarjenja kritizira odnose, ki se vzpostavljajo v šoli in s šolo povezanih ustanovah, a zaveda se, da ti odnosi škripljejo na vseh področjih, ne le šolskem (ne nazadnje slabištvu pripisujemo človeku, tudi ravnatelju Jožetu, ne vеди), zato so hkrati metafora za občo zlaganost odnosov, za občo voljo do moči.

Vsakdo bo na tej ali oni točki prikimal svetu *Pedagoškega triptiha*; a da bi takemu svetu povsem pritrtil, bi pomenilo, da privoli v nemoč in brezup. Zdi se, da je danes javno kritična drža precej cenjena in tudi razširjena. Morda tako zelo, da cinični Merc ter njegov vesplošno kritični, a pasivni junak, ki priznava brutalno iskrenost in

seks, sploh nista protiutež prevladujočemu stanju duha, temveč prej del njega. Novi roman naredi korak naprej od take držbe predvsem tedaj, ko je duhovito distanciran od nje in nas nasmeji. Tudi sklene se v tovrstnem vedrem tonu (pedagogika je, se zdi, nekaj precej komičnega, da le ima opazovalec kanček smisla za humor): kdor ni dojel bistva knjige (ali kritike), mora brati še enkrat; tokrat naj si podčrtuje, izpisuje in dela miselne vzorce. Uspešno branje bo avtor svojemu učencu priznal, ko bo ta sposoben sinteze. Povzemimo torej nekatere pozitivno naravnane avtorjeve zamisli v zvezi s šolstvom (kako idejo bomo »preplonkali« tudi iz njegovih esejev): Prvič: prenehati s poneumljanjem učencev (opustiti denimo pesem »didl, didl, dajčka«, ker nič ne pomeni; znebiti se tiste otroške literature, ki otroke razglaša za bebave). Drugič: z otroki ne delati v rokavicah niti zahtevati smrtnih tišine na šolskih hodnikih, saj gre vendar za živa bitja. Tretjič: ne zapletati položaja z vedno novimi reformami, kajti otroci in njihove naravne danosti v njihovi starosti so konstanta. Četrta: držati se smotrnega pedagoškega načela: od konkretnega k abstraktnemu (od zavezovanja čevljev k tujemu jeziku). Petič: omejiti nasilje nad otroki tako v šoli kot doma. Šestič: spoštovati razlike med ljudmi, ki jih je dala narava, ne pa jih za vsako ceno presepati. In sedmič: starši naj zaupajo šoli in jo pustijo pri miru. Za konec še zlato pravilo, vzeto iz esejev: učenec naj si izobrazbe želi. »Potem je šola lahko dobra, pedagogika pa nevidna.«

S *Triptihom* smo dobili drzen in domiselni roman, ki bo morda nagovoril široko množico bralcev. Pogrela jih bodo radikalna stališča in surovi besednjak, ali pa se bodo naklonjeno poistovetili z otrokom, ki biva v ravnateljstvu, z zatiranim »problematikom«, ki verjetno tiči potuhnjen v vsakem izmed nas. Na kaj bo prisegla peščica literarnih strokovnjakov – na *Galilejev lesteneč*, *Potažbo* ali novi roman –, je zaenkrat še uganka. A če na *Pedagoški triptih*, potem zagotovo ne »le« zaradi njegove literarne dovršenosti, temveč prej zato, ker prebrisanu upodablja prav naš nehvaležni čas. ■

Renato Baretić, pisatelj

LJUDJE IMAJO POTREBO PO KULTURI

Splitčan **Renato Baretić**, rojen 1963 v Zagrebu, je doslej edini hrvaški pisatelj, ki je za eno delo – *Osmega poverjenika* – prejel pet prestižnih hrvaških literarnih nagrad. Napisal je še dva romana, več scenarijev in dve pesniški zbirki, dejansko pa se preživlja z novinarskim delom. Trenutno je del ekipe tednika *Nacional*, v najslavnejših časih legendarnega *Feral Tribune* pa je bil eden njegovih najbolj udarnih avtorjev. V Slovenijo je prišel predstaviti prevod svojega zaenkrat zadnjega romana *Hotel Grand*.

BOŠTJAN TADEL foto LJUBO VUKELIĆ

Ob protestih, ki se zadnje tedne vrstijo v Zagrebu, navzlic zelo kritičnemu položaju serije družbenih skupin (brezposelni mladi, obupani vojni veterani, nepojasnjene polkriminalne dejavnosti politike) pa ne dobijo zares široke podpore, se nekateri hrvaški pisci sprašujejo, ali je problem sodobne Hrvaške apolitičnost ali apatija? Kaj menite vi?

Verjetno gre kar za kombinacijo obeh, čeprav je apatije verjetno več. Vseeno se mi zdi, da se ljudje počasi prebujajo in prav v zvezi s tem me nekaj kar močno skrbi. V nemškem volilnem letu 1932 ste imeli eksplozivno mešanico nezadovoljnih vojni veteranov, strahotne lokalne ekonomske krize, ki je bila posledica globalne krize, visoke brezposelnosti in množice ljudi, ki je bila razočarana nad parlamentarizmom in samozadostnimi političnimi strankami – poleg vsega tega pa ste imeli še nekega egocentrika, ki je sicer deloval malce čudno, vendar je bil pripravljen popeljati množice v novo zarjo. Enako mešanico imamo trenutno na Hrvaškem – če se scenarij ponovi, seveda ne bomo bombardirali Londona ali okupirali Poljske (*smeh*) ... To ujemanje razmer mi sploh ni všeč. Saj ni rečeno, da se bo iz tega kaj razvilo, ampak podobnosti so res presenetljive.

Olajševalna okoliščina je, da ima Hrvaška sorazmerno svežo izkušnjo predsednika Tuđmana, ki je prav tako izražal marsikatero lastnost močnih voditeljev bolj ali manj avtoritarnih držav.

Blagor nam (*smeh*)! Mislim pa, da večina Hrvatov potrebuje očeta, se pravi patriarhalnega tipa, ki pove, kako bo, in pika: otroci se s tem mogoče ne strinjajo, ampak v patriarhalni družbi pač obvelja očetova. Zdaj imamo mamo Kosorjevo, a ne gre, Sanaderja pa so vsi ubogali, ker mu je uspelo prevzeti vlogo očeta.

Podobna teza se je desetletja omenjala v zvezi z arabskimi državami, pa tudi Rusijo, da gre za narode, ki niso zreli za demokracijo.

Ja, to je to, čeprav ne vem, zakaj je temu tako.

Mar ni res tudi obratno: oblast je tako agresivna in brezobzirna, da demokracija sploh nima priljubljenosti? Ali je

to brezupno naiven pogled? Vseeno dogajanje na arabskih ulicah odpira možnost, da bomo v kratkem imeli celovitejšo sliko.

Prav strah me je tega dogajanja, ki se očitno širi po vsem Sredozemlju: začelo se je v Grčiji, skoraj vsa južna stran je na nogah, le v Italiji ni še nič, čeprav tega idiota menda ne bodo več dolgo prenašali. Španija je pred pokom, zaenkrat se zdi najbolj stabilna Turčija. Vse skupaj mi ni čisto nič všeč in me prav zanima, kaj bodo naredili Američani: za vse to nimajo dovolj ne svojih ne zavezniških vojakov.

Se vam zdi, da se hrvaška kultura ukvarja z refleksijo tega stanja in dogajanja?

Nimam najboljšega vpogleda. Morate vedeti, da vseeno živim v provinci, kjer imamo tako zelo zanimivega župana Željka Keruma, da se je težko lotiti česarkoli resnega. O dogajanju v Zagrebu se informiram v glavnem prek medijev, v Splitu pa sem večinoma omejen na literarno ponudbo. V galeriji moderne umetnosti je županova ekipa želela odstaviti dosedanega direktorja, čeprav je obnovil stavbo in pripravljaj zanimive razstave. Njegov protikandidat je svoj program razgrnil na dveh straneh, na katerih je napovedal, da bo predstavljal žive in mrtve ter domače in tuje umetnike, in sicer na samostojnih in skupinskih razstavah. V gledališču ni ničesar za pogledati, župan je na mesto ravnatelja Hrvaškega narodnega gledališča (*HNK Split* – tako kot v Mariboru so v isti hiši drama, opera in balet; op. p.) imenoval nekakšnega estradnega šaljivca Duška Mucala, ki je zaenkrat samo vršilec dolžnosti. Balet je menda dober, ampak to ni zame. *Kazalište mladih*, ki je bilo nekaj časa zelo dobro, je zdaj klinično mrtvo in že več kot dve leti ni pripravilo nove premiere ...

Zaradi denarja?

Nimam pojma. Mislim pa, da se denar vedno da dobiti. S profesorjem Petrom Filipičem z Ekonomske fakultete v Splitu organizirava festival pripovedovanja zgodb (*»prijanja priča«*) in on vedno dobi denar. Jaz se na to ne spoznam, ampak Petar mi je rekel: »Jaz bom *hardware*, ti bodi pa *software*.« Tako tudi res je, letos je prevzel sistem mikrofinanciranja in na naslove kakšnih sto podjetij, ki še imajo kaj denarja, poslal razlago

koncepta mikrofinanc – gre za znano zgodbo iz Indije, Bangladeša in tudi Afrike, kjer že z mesečnim prispevkom dveh dolarjev pomagaš recimo proizvajalcu tamtamov. No, Petar je ta podjetja – med katerimi so bila tudi takšna, ki so nam doslej dajala med 5 in 10 tisoč kunami, kar ni malo denarja (tečaj kuna : evro je približno 1 : 7) – zaprosil za tisoč kun. In denar je začel prihajati takoj: številni poskušajo biti duhoviti pa pošljejo tisoč in eno kuno ali pa tisoč sto enajst in podobno, tako da res mislim, da se denar da dobiti, res vedno težje, a ni nemogoče. Očitno ljudje nekako čutijo potrebo po kulturi.

Pred dvema letoma smo z ekipo dobrih dvajset entuziastov sprožili pobudo, da bi Split kandidiral za evropsko prestolnico kulture leta 2020. Imeli smo dober projekt in imenitno ekipo, zadeva pa se je ustavila, ko so nam someščani izvolili tega idiota za župana in projekt je zdaj, v času trajanja njegovega mandata, zamrznjen.

Kako to, da po Osemem poverjeniku še ni bil posnet film? Zdi se kot ustvarjen za ekranizacijo.

To mi je reklo že veliko ljudi in to jemljem kot velik kompliment. Resnici na ljubo sem tudi prodal pravice za izdelavo

filma, vendar je produkcijska hiša propadla. Pogodba je veljala za štiri leta in v skladu z določili je pravica prešla na režiserja, ki pa trenutno ne dela ničesar v zvezi s tem. Jaz pa tudi ne; eden mojih glavnih pogojev je bil, da nočem biti nikakor vključen v projekt.

Sicer mislim, da film ni primeren format, predlagal sem nadaljevanko v osmih ali morda šestih delih. Mislim, da je ekranizacija lahko velik problem, kajti roman je vrsti ljudi res zelo všeč, ti pa imajo kot v vseh podobnih primerih verjetno vsak nekoliko drugačno predstavo o tem, kako bi se morali tega lotiti. Režiserji imajo po drugi strani vedno potrebo, da pri ekranizaciji naredijo nekaj čisto po svoje; v tem primeru bi bilo primerneje, da bi ji nadeli drugačen naslov in morda napisali »po motivih tega in tega«.

V Splitu so naredili še gledališko uprizoritev, tudi pri njej nisem hotel sodelovati. Ni bila rojena pod srečno zvezdo, odigrali so dvanajst razprodanih ponovitev, potem pa je eden od igralcev zbolel in ga niso hoteli menjati, ker je trdil, da bo kmalu ozdravel. Žal je po nekaj mesecih umrl, potem pa so ugasnili tudi predstavo. Bila pa je zelo drugačna od knjige, močno poudarjena je bila mračna komponenta, pa tudi za gledanje ni bila enostavna – trajala je tri ure in pol in v njej ni bilo čisto nič humornega. Bil sem na dveh predstavah in na nobeni se ni nihče smejal. Od bralcev romana pa veskozi poslušam, kako zabaven je.

Je pa zelo daleč filmski projekt po mojem drugem romanu *Pričaj mi o njoj* (2006, slovenskega prevoda še ni), napisan je scenarij, izbrana ekipa in trenutno kaže, da ga bo producirala hrvaška RTV in iz tega naredila tako film kot nadaljevanko.

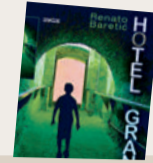
Sicer sem sodeloval še pri projektu precej ponesrečene nadaljevanke *Novo doba* leta 2002 in pri filmski priredbi romana Anteja Tomića *Kaj je moški brez brkov?* (2005). Ampak to mi ne leži, odločil sem se, da bom s tem nehal.

Kaj pa delate zdaj?

Redno pišem novinarske komentarje za tednik in spletno izdajo *Nacionala*, kar se tiče romanov, pa imam po mojem mnenju dobro idejo, a se že dve leti mučim, da bi se je res lotil. Morda mi manjka *deadline*, kaj pa vem, precej svojih najboljših novinarskih tekstov sem napisal v zadnjem hipu. Adrenalin očitno res dela čudeže, potem sem kot ožeta cunj in potrebujem dve uri, da pridem k sebi, ampak dobri teksti pa ostanejo.

Vseeno že dobri dve leti dolgujem basen Nevenu Antičeviću, šefu založbe *Algoritam*, kjer izhajajo moje knjige. Izšla naj bi v slikanici v verzih, naslov je *Volkova hišica*. Mali volkec skozi gozd nese svojemu betežnemu dedku medenjake, saj stari nima več zob. Na poti ga napadejo tisti, ki jih je maltretiral njegov oče, s tem da to niso več trije prašički, ampak trije ogromni vepri, iz sedmih kozličkov je zrastle sedem velikih kozorogov, iz Rdeče kapice pa je nastala velika baba z rdečo ruto. Volkec beži pred njimi, a tik pred dedkovo hišo ga ujamejo: in v tej točki jim mora volkec v dveh, treh verzih razložiti, naj ga vendar pustijo pri miru zaradi stvari, ki jih je zagrešil njegov oče. Mislim, da bi bilo to čisto zanimivo tako za otroke kot za odrasle, ampak že več kot dve leti čakam ti dve kitici. Skoraj vse sem napisal v Gradcu, kjer sem nekaj časa bival z literarno štipendijo. Ko sem se vrnil domov, sem si rekel, zdaj se lotim romana, tisti konec basni bom že

ROMAN V ROMANU

Hotel Grand (2008) je pravzaprav roman v romanu – ali vsaj roman s komentarji. Vse se začne (in tudi konča) v spletni meglici: na literarni blog nekoga, ki si je nadel vzdevek Julio, se prisilini nekdo z vzdevkom Condoleezo, ki se mu ne da odpirati lastnega bloga, pa kar pod Julievo streho začne objavljati zgodbo o fantiču, ki na pragu devetdesetih, torej na višku hrvaške domovinske vojne, odrašča v nekem dalmatinskem hotelu, kjer njegov oče vodi bordel. Julio najprej protestira, a ker prišlek dobro piše in zgodba vzbudi zanimanje stalnih obiskovalcev Julievega bloga, se ukloni.

RENATO BARETIĆ

Hotel Grand

PREVOD ĐURĐA STRSOGLAVEC

ZALOŽBA MODRIJAN

LJUBLJANA 2010

273 str., 19,90 €

Filip je star deset let in je prav to jesen začel hoditi v novo šolo v nekem dalmatinskem mestecu, kamor so s starši, Dominikom in Ivono, pribežali iz Bosne. V šolo ga vsako jutro pelje Martin, diviši boksarski prvak s steklenim očesom, ki (med drugim) skrbi za varnost prostitutk. Med enim takih sprehodov Filip iz njega izvleče, kaj pravzaprav počnejo dekleta – Galja, Oksana, Alja in ostale. No, saj sem vedel, trmasto vztraja, a je obenem vesel, da je prišel stvari do dna, zdaj vsaj razume sošolce, ko ga zmerjajo, da je »iz javne hiše«. Toda to ni navadna javna hiša, Hotel Grand je skorajda socialna ustanova; Dominik s prostitutkami, ki se tu pod vodstvom »pedra Antonia« najprej naučijo plesa ob drogu, ravna lepo in pošteno deli zaslužek. Dovoli celo obiske družine – a ko k Oksani prideta desetletna hčer Halja in Oksanina sestra Oksandra, se stvari začnejo zapletati.

Obiskovalci bloga z navdušenjem požirajo Condoleezovo pisanje, oglašajo se tudi naključni prišleki z bolj ali manj trapastimi komentarji (npr. Pterodakttil zviška navrže, da so na tem blogu »sama jajca«), oglasi se nek skrivnosti Gost, ki Condoleezu zagrozi, naj pri tej priči neha pisati in da je to njegovo zadnje opozorilo. Condoleezo ali Condyy med vrsticami razkrije, da je on Filip, nekje vmes pa se na blog javi še Halja, Oksanina hčer, ki zdaj študira hrvaško književnost. Se bosta po petnajstih letih, kolikor je minilo, odkar je v Hotelu Grand delovala javna hiša, sešla? Bo skrivnostni Gost preprečil Condyyju, da bi razburljivo zgodbo končal? Je Hrvaška pravna država? Odgovori na vsa, no, skoraj vsa vprašanja, se skrivajo med platnicami knjige. **A. T.**

enkrat napisal ... no, in od takrat nisem napisal nič. Razen kupa kolumn, ki pa tudi niso ravno slabe.

Kako razmišljate o sebi, bolj kot o novinarju ali literatu?

Meni se zdi logično, da se vsakomur, ki se preživlja s pisanjem, reče »pisec«, potem pa imamo različne podvrste. Jaz sem vsekakor začel kot novinar, nato sem leta pisal vprašanja za kvize, potem so prišli scenariji, poezija in romani. Ne vem, kaj bi bil drugega kot pisec, vsekakor pa nisem samo novinar.

Kakšna pa je situacija v hrvaškem tisku?

Vsem strahovito padajo naklade. Zanimivo je, kakšna je bila pri tem vloga bifejev, ki vsi ponujajo najrazličnejše časopise od dnevnikov do mesečnikov – stranke pridejo, prelistajo, ko se vrnejo v pisarne, gredo pa še na internet; sami pa ne kupujejo več časopisov – čeprav marsikdo tudi res nima denarja zanje. Zase recimo vem, da mesečno za časopise porabim okrog 600 kun – to je približno 85 evrov. Večina ljudi si pri povprečni plači tri ali štiri tisoč kun tega niti slučajno ne more privoščiti.

Vaše pisanje je izjemno svetlo, pozitivno, čeprav se v resnici ukvarjate z resnimi, celo težkimi temami. Pogovarjava pa se o stvareh, ki vas skrbijo, celo morijo. Je morda to del krize, v kateri ste se znašli?

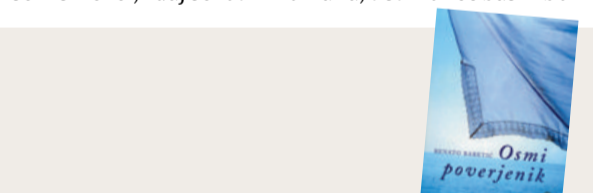
Ne vem, mogoče. Sicer nimam občutka, da bi bil mračen tip, sploh ne v družbi. Če me kdaj zagrne tema, je to, ko sem na samem. Pri mojih knjigah je pa tako, da je v vseh veliko humorja, nobena pa ni ravno lahkotno branje. Po drugi strani pa spet nimam pretenzij, da bi z njimi hotel dokončno razložiti, kakšen je ta svet in zakaj je tako. Poskušam preslikati začetno pozicijo, kot jo je neprekosljivo formuliral Hitchcock: običajen človek v neobičajni situaciji, potem pa ta nastavek čim bolj prepričljivo, čim bolj življenjsko razvijati. Najbrž bi lahko rekel, da pišem s filmskim pogledom na zgodbo, poskušam pisati tako, da si bralec lahko predstavlja *kader*. ■

JEZIKOVNA MOJSTROVINA

Siniša Mesnjak, 33-letni obetavni politik, se je nekomu tako zameril, da so mu podtaknili ukrajinsko prostitutko, v katere naročju so ga, vsega opitega, slikali, fotografije pa objavili vsi tabloidi. Zgražanje splošne javnosti ne izostane in premier je neomajen: Siniša mora na Trečić, kot poverjenik Republike Hrvaške, in to že osmi po vrsti, ki bo poskušal prepričati domačine, naj izvolijo predstavnika dveh političnih list, ki se bosta udeleževala zasedanj občinskega sveta na sosednjem Drugiču.

Ohol in poln samega sebe, kakršen je, si Siniša predstavlja izpolniti zaupano mu nalogo v rekordnem času. Prvič mu zmanjka sape, ko na čolnici, ki pelje z Drugiča na Trečić in je edina vez s civilizacijo, zmanjka signala za mobilni telefon. Ne, tega mi nimamo, odkimava Tonino, domačin Siniševih let, ki je med najmlajšimi prebivalci otoka, poseljenega pretežno z upokojenimi povratniki iz Avstralije. Govorijo svojevrsten dialekt, po frankenštajnovsko sešit iz dalmatinskih, italijanskih, avstralsko-angleških izrazov in skladijenjskih struktur. *Osmi poverjenik* (2003) je tako prava jezikoslovna mojstrovina in trd oreh za prevajalke – v slovenščino je besedilo z neverjetno tenkočutnostjo presajala Đurđa Strsoglavc.

»Tut či noam tuto tojo roabi, kukuo buomuo tojo duobili zroaven Druhitoani? Druhiti – Tretjit, siks tu tu! Zirou pojnc for as!« se domačini zoperstavijo poverjeniku, ko mu po številnih izigravanjih in vsesplošni ignoranci uspe organizirati zbor in jim povedati, česa vsega bodo na Trečiću deležni, če bodo izpeljali volitve: vode, elektrike, kanalizacije, redne trajektne povezave ... Toda ne, Trečićani vse to v takšni ali drugačni obliki že imajo,

RENATO BARETIĆ

Osmi poverjenik

PREVOD ĐURĐA STRSOGLAVEC

ZALOŽBA MLADINSKA KNJIGA

LJUBLJANA 2006

239 str., 10,23 €

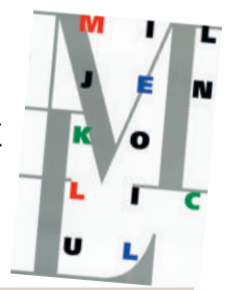
najbolj jih skrbi, da od tega ne bi imeli tudi kaj na Drugiču, trajekt pa je zanje – zlo. Vse to Siniši prenese Tonino, uradni tolmač vseh sedmih poverjenikov in sčasoma tudi njegov prijatelj.

Ko se Siniša po malem vda v usodo in spozna, da volitev ne bo organiziral pred pomladjo (na otok prispe v jesenski sivini), se začne razgledovati naokrog. Otočani so srečna skupnost, ki ji nič ne manjka; česar si poželejo, naročijo pri italijanski mafiji, ki to pripelje s hidroglicerjem, na otoku imajo tudi domačo zdravilko, aboriginko Muono, le kaj več bi še lahko zahtevali od življenja? Prav gotovo ne volitev, naposled spregleda tudi Siniša. Odkrije še druge prebivalce Trečića: bosanskega begunca Selima, svetilničarja Brkljačića, ki je na otok prišel kot sedmi poverjenik, potem pa ostal, in zdaj mu dneve zaposluje reševanje zapletenega matematičnega problema. Ko Siniša že misli, da mu je usojeno živeti v celibatu do konca svojih dni, pride še Zehra, pobegla pornoigralka. S pomladjo pa tudi jahta in na njej – povedati kdo, bi bil izraz čiste zlehtnobe, saj bi to pokvarilo ves bralski užitek. **A. T.**

ZAČELI SMO Z DENARJEM: MILJENKO LICUL – OBLIKOVALEC VSEH NAS

Miljenko Licul (1946–2009) je s svojim grafičnim oblikovanjem zaznamoval okolje, v katerem smo živeli in živimo še vedno, oblikoval je med drugim tudi tolarje in nekdanji slovenski potni list. Narodna galerija, s katero je kot oblikovalec, pa tudi kot postavljalec razstav sodeloval desetletja, je pripravila obsežno predstavitev njegovega dela.

POLONA BALANTIČ

Miljenko Licul je predlagal, da bi bila na enem od slovenskih kovancev upodobljena kača. Zdela se mu je po krivici zastavljena žival. Prav tako je menil, da se s posthumnim triumfom biti »obraz na bankovcu« ne bi smela postavljati dva slikarja, Rihard Jakopič in Ivana Kobilca, ampak naj bi bila te časti namesto Kobilce raje deležna kakšna igralka. »Navijal« je tudi za bolj živahne barve

bankovcev. Takšne, kot jih v *Monografiji* in na retrospektivni razstavi v Narodni galeriji lahko vidite na njegovih rezervnih bankovcih. Gre za »alternativno« serijo slovenskih tolarjev, ki bi jih v tok poslali v primeru sabotaže našega monetarnega sistema oziroma v primeru množičnega ponarejanja izvirnih tolarjev. Njihovo podobo je Licul razvil iz sosledja umetnostnih slogov z izhodiščem v *Vaški situli* in s sklepom v umetnosti Bernika in Stupice oziroma 20. stoletja.

Začeli smo torej z denarjem. Pa ne zato, ker je bil Licul širši javnosti najbolj znan prav kot skoraj »dvorni« oblikovalec slovenske države (pozor, njegovi projekti so bili vedno izbrani na natečajih), ampak predvsem zato, ker je denar sinteza Liculovega oblikovanja. Izdelki Miljenka Licula so bili kot zgodbe, z mnogo detajli, ki jih ni bilo nujno opaziti, da bi zmogli razbrati dominantno poanto, so pa to obogatili. Tako vam na primer ni bilo potrebno vedeti, da so vijuge na seriji znamk z motivi etnoloških predmetov vedno izo-

hipse terena kraja, za katerega je ta predmet značilen. Liculovi izdelki so bili oblikovno večplastni in tipografsko dovršeni, saj je znal Licul nenavadno spretno variirati uporabo črk iz zgolj štirih pisav. Iz črk je ustvaril prave znake. In bili so duhoviti, srčni. Ob tej zadnji opazki ni povsem zgrešena navedba Gojka Zupana, kako je ob odprtju razstave vsak drugi človek trdil, da je bil Liculov prijatelj. Licul je očitno znal z ljudmi. Tako kot to znajo ljudje iz Mediterana, kakršen je bil v Vodnjanu pri Puli rojeni Licul. Zato je bilo

Oporne točke, Ljubljana, 1997, plakat, naročnik Mestna občina Ljubljana

komunistov, pa sindikatov in ZSMS na prehodu sedemdesetih v osemdeseta večkrat korespondira z avantgardo. Šestnajst plakatov za 8. kongres ZKS, ki jih je menda Stane Dolanc kot vzor dobre javne komunikacije pokazal tudi Titu, v kombiniranju fotografskega dokumentarnega gradiva, rdeče natisnjenih verzov slovenskih pesnikov in misli starost gradnje povojne Jugoslavije spominja na Eisensteinovo montažo in na inscenacije revolucionarnega pohoda na Zimski двореc, računalniško variirani znaki prireditve – po trikrat ponovljeni srp, kladivo in zvezda – pa v ideji in duhu spominjajo na vizionarsko umetnost kakšnega Tatlina. Omenjeni znak je bil eden prvih primerov uporabe računalnika v grafičnem oblikovanju pri nas, takšen pristop pa ni bil kaprica, ampak je bil docela utemeljen: »Zveza komunistov, ki mora biti avantgarda na vseh področjih, mora to biti tudi na tem. O sebi mora dati avantgardno grafično podobo,« je zapisal Licul leta 1978, na predvečer začetka razkrajanja starega sistema, katerega nosilec je bila taista zveza komunistov.

Oblikovanje za prvo in oblikovanje za drugo državo – s tem lahko nekako zamejimo ustvarjalno pot Miljenka Licula kot grafičnega oblikovalca. No, prej je bilo še kaljenje v vizionarskem oblikovalskem oddelku Iskre, ki je mladim oblikovalcem omogočila tudi strokovne ekskurzije v svetovne kulturne metropole. Licul je tako že v sedemdesetih med drugim obiskal kulturni londonski oblikovalski biro *Pentagram* in zato v eni od izjav, ki jih je podal kot prvi in zaenkrat edini grafični oblikovalec med dobitniki Prešernove nagrade (2008), tudi dejal, da so bili slovenski oblikovalci pred tridesetimi leti skoraj bolj povezani s svetom kot danes. No, in še pred Iskro je bil študij arhitekture, med katerim je eden od profesorjev Liculu namignil, da bi lahko svoje risarske veščine izpopolnil z obiskovanjem ur risanja akta na akademiji za likovno umetnost. Licul je to tudi storil, a zahtevnejše risarske izvedbe vseeno prepuščal drugim. Tako je bilo tudi v primeru portretov za slovenske bankovce (ki jih je napravil Rudi Španzel). Da pa je bil tudi sam dober risar, lahko v *Monografiji* in na razstavi vidimo v njegovih skicirkah, pa tudi v študijah oblikovanja denarja, ki so sploh med najbolj zanimivimi eksponati.

Ko smo že pri temi risanja, je potrebno omeniti, da se v delu Miljenka Licula in

njegovo grafično oblikovanje komunikativno, vedno narejeno z mislijo na naročnika in sprejemnika; pa tudi v dialogu s sodelavci.

Monografija je zato tudi *hommage* mnogim, ki so sodelovali z Liculom. Že ko je komentiral svoj prvi veliki uspeh, celostno podobo 8. kongresa Zveze komunistov Slovenije, je Licul o delu v skupini povedal: »Zakaj ne bi, kot svoj čas Majakovski v Lenini Rusiji, delal plakata skupaj s slikarjem, fotografom, umetnostnim zgodovinarjem, muzealcem, arhitektom in izluščil iz gore materialov in podatkov vse tisto, kar nam retrospektivno kronološko ne bi dokumentiralo samo najnovejše zgodovine ZK, ne samo njene medvojnne poti in izgradnje ter njene sedanjosti, ampak delo človeka nasploh.«

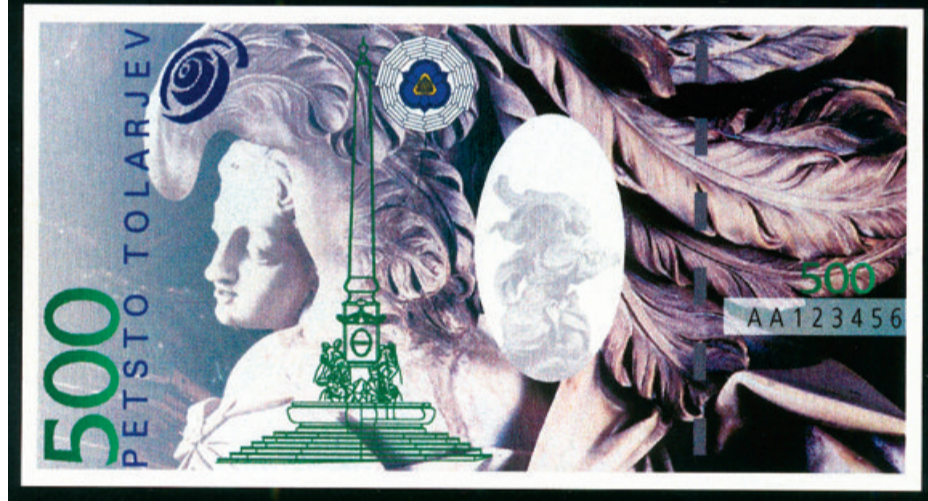
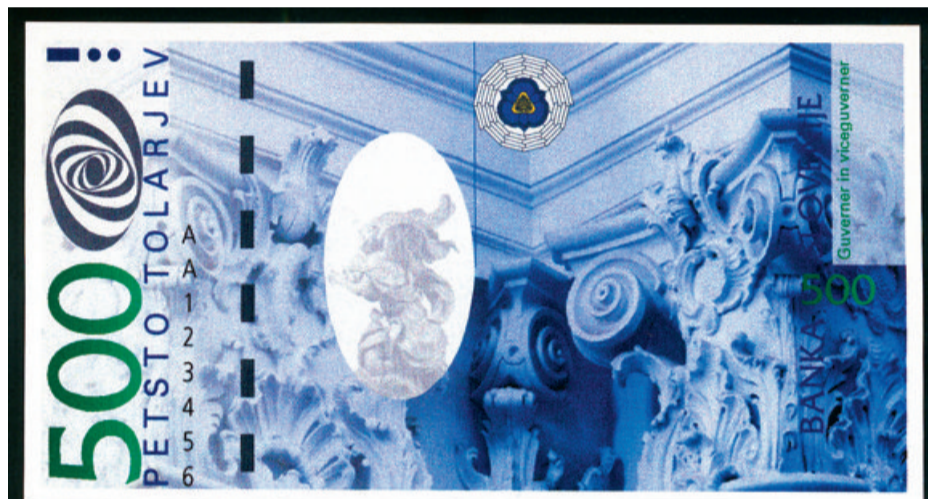
Ne le v sklicevanju na Majakovskega, tudi sicer Liculovo oblikovanje kongresov Zveze

Miljenko Licul se je rodil 6. avgusta 1946 v Vodnjanu pri Puli. Od leta 1964 je štiri semestre študiral arhitekturo pri profesorju Edvardu Ravnikarju. Kot grafični oblikovalec se je leta 1972 zaposlil v Iskri, od leta 1980 pa je skupaj z Rankom Novakom, Dušanom Benkom, Milanom Pajkom, Janijem Bavčerjem, Dušanom Brajičem in Ninom Kovačevićem deloval v studiu Znak. Leta 1985 je skupaj z Rankom Novakom prejel nagrado Prešernovega sklada za dosežke na področju grafičnega oblikovanja, za prenovo gradu nad Laškimi je skupaj z Andrejem Kemrom in Tomažem Kržišnikom prejel Plečnikovo nagrado (1989), leta 2008 pa je kot prvi grafični oblikovalec prejel Prešernovo nagrado za življenjsko delo. Istega leta je prejel tudi državno priznanje zlati red za izjemne dosežke na kulturnem področju in posebej uspešen ustvarjalni prispevek za Slovenijo. Več kot desetletje je Licul na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje predaval predmet *Tipografija*. Med drugim je oblikoval slovenske osebne izkaznice, potne liste, denar ter slovenske evrske kovance. Marca 2009 je Miljenko Licul po daljši bolezni umrl.

Miljenko Licul

FOTO JANEZ PUKŠIČ

Slovenski rezervni denar, bankovec za 500 tolarjev, 1994–1995, naročnik Banka Slovenije

nekaterih njegovih vrstnikov med grafičnimi oblikovalci kažeta nova senzibilnost in večja dovtetnost za risarsko potezo, s katero ti oblikovalci prekinjajo s trdim modernizmom. Čeprav je predstavljenih okoli 700 Liculovih izdelkov – to še vedno pomeni le okoli šestino njegovega opusa –, pa lahko to novo senzibilnost in lahkost docela pojasnimo na enem od najbolj drobnih Liculovih znakov. To je znak za Narodno galerijo, ki ga sestavljata močni, »blokoviti« N in igrivi, elegantni G. V njem tudi preberemo Liculov spoštljiv odnos do zgodovine in umetnosti nasploh. Zato je lahko skoraj dve desetletji deloval skoraj kot hišni oblikovalec Narodne galerije. Znal je postaviti dela drugih avtorjev v prostor, znal je usmeriti obiskovalca stalne zbirke Narodne galerije in ga prepustiti kontemplativnemu vzdušju, ki ga omogoča točkovna osvetlitev del. In znal je oblikovati kataloge. Kataloge za razstave, s katerih avtorji je Licul najboljše sodeloval, bomo zagotovo z veseljem brali tudi še čez leta, ko nas bo morda že vsakodnevno obdajala tridimenzionalna iluzija elektronskih knjig. *Meščanska slika, Vtis obilja – Štukatura 17. stoletja v Sloveniji* ali pa razstava slik Franca Kavčiča so že takšni primeri.

Miljenko Licul nas še vedno preseneča. Neverjetno število njegovih oblikovalskih rešitev, s katerimi se še danes srečujemo skoraj vsak dan, pa naj bo to znak za ljubljansko univerzo, grafični materiali nekaterih največjih podjetij, dokumenti, znak za Bohinj

in še mnogo drugega, nas nekoliko osupne. Skoraj samoumeven pa se nam ta opus zazdi, ko Licula spoznamo skozi njegove besede v ponovno objavljenih intervjujih ter v strokovnih ovrednotenjih njegovega dela. Pred nami je knjiga, ki bi je bil zagotovo vesel tudi Licul sam. Njega, ki je iz družine romunskega poretka in rojen v Istri prišel k nam ter nam v dokumentih predstavil tisto, česar sami nismo vedeli o sebi in na kar nismo znali biti ponosni, ta knjiga še bolj naredi za oblikovalca nas vseh. ■

MILJENKO LICUL

Razstava

ZASNOVA IN POSTAVITEV
RANKO NOVAK
NARODNA GALERIJA, LJUBLJANA
do 8. 5. 2011

Monografija

UREDILA PETRA ČERNE OVEN
OBLIKOVANJE PETER SKALAR
FUNDACIJA BRUMEN
IN NARODNA GALERIJA
LJUBLJANA 2011
504 str., 59 €

SLOVANSKA SECESIJA

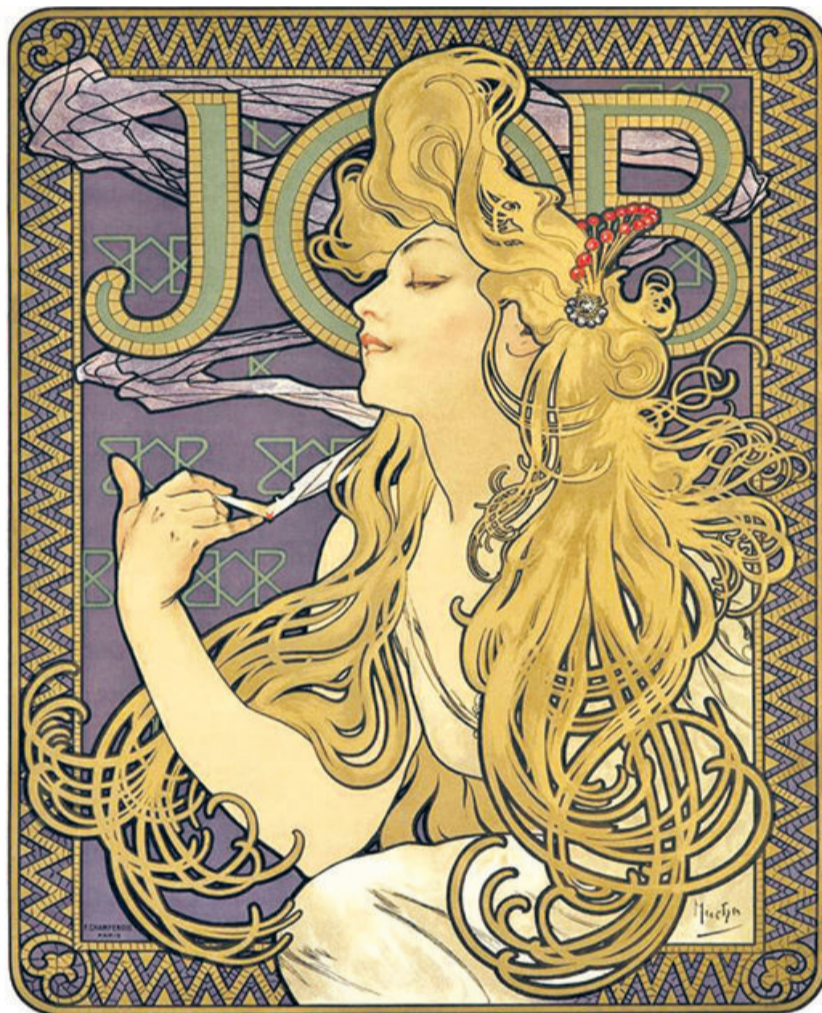
Na vzhodu naše domačije je zadnje mesece ves čas kaj novega, vsaj kar zadeva kvalitetne, širše zanimive razstave. K temu pomembno prispeva tudi svetovljansko zasnovan program lendavske galerije, v okviru katerega smo pred časom videli razstavi Victorja Vasarelyja in Oskarja Kokoschke, zdaj pa so nam ponudili še presek delovanja češkega umetnika Alfonsa Muche.

VLADIMIR P. ŠTEFANEC

Mucha je nase opazno opozoril ob koncu 19. stoletja, v času, ko se je po zatohlih logih evropskega umetniškega akademizma plazila nevarna, prevratniška pošast, proti kateri se je bilo še toliko težje boriti, ker se je skrivala pod tolikimi imeni. Art nouveau, liberty, jugendstil in secesija so le nekatera od njih, za vsemi pa se, ob mnogih lokalnih posebnostih, skriva približno isto – prelom s takrat prevladujočo okostenelo umetnostjo, drzno iskanje novih umetniških vsebin in oblik, pa tudi distanciranje od takratnega nekritično povelečevanega brezobzirnega industrijskega »napredka«. Zanimivo, da so se takratni umetniški prevratniki, med svojim mladostnim osvobajanjem iz strogega objema tradicije, za rešitvami pogosto ozirali prav v preteklost, a navdihovali so se predvsem ob delih simbolistov, pa na primer prerafaelitov ..., ob ustvarjalcih torej, ki so svojčas tudi sami veljali za prevratnike. Pri njih so iskali ustrezne lepote ideale, poduhovljenost, nasprotno industrijski racionalnosti, hkrati pa so ti uporniški iskalci s pridom uporabljali sodobne tehnične dosežke, možnosti reproduciranja, poseganja na različna področja umetniškega in vsakdanjega življenja. Na nek način so torej tlakovali pot v modernost, a bili ob tem pogosto zagledani tudi v preteklost.

Gismonda, 1894, litografija, 216 x 75 cm

Job, 1896, litografija, 55 x 42 cm

Mucha (1860–1939), o njegovem pomenu priča že podatek, da naj bi novi umetniški izraz v Parizu prvotno imenovali kar »Muchov stil«, je na primer uporabljal tudi posodobljene elemente sakralne umetnosti, izbrane prvine romanskih, gotskih, baročnih, pa bizantinskih form, kar je vidno predvsem iz oblike formatov, različnih obrob, ozadij, členitve likovnih del ...

Umetnik je iz tedanje širše avstro-ogrske domovine odšel študirat v München, od tam pa se je napotil v Pariz, takrat še nesporno središče umetniškega življenja in zloglasno prestolnico boemov. Tam se je uveljavil predvsem z oblikovanjem plakata za predstavo *Gismonda* gledališča Renaissance, v katerem je kraljevala Sarah Bernhardt, ena najbolj sijočih evropskih zvezd svojega časa. S plakatom je divo tako prepričal, da je z njim takoj podpisala nekajletno pogodbo, za njeno gledališče pa ni oblikoval le plakatov, ampak tudi scene, kostume, programe in še kaj. Danes bi rekli, da je skrbel za celostno podobo gledališča in njegovih predstav, kar za umetnika širokih interesov verjetno ni bil nikakršen problem. Tudi prej in pozneje je bil namreč dejaven na različnih področjih in ob klasičnih umetniških nalogah, slikah, risbah, ilustracijah, se je loteval še marsičesa, vse tja do oblikovanja oglasov, tapet, jedilnega pribora ...

Najbolj prepoznaven je Mucha po svojih ženskih likih, ki so pogosto videti odmaknjeni, včasih celo nekoliko »svetniško vzvišeni«, povzdignjeni visoko nad vsakdanjo sfero. Te njegove velikokrat zasanjane, idealizirane ženske so včasih predstavljene kot bolj ali manj očitne alegorije, umetnik pa je njihove podobe pogosto prepletel z rastlinskimi motivi ter s cvetjem, na katerega simboliko se je rad oprl. Zdi se, da gre pri ustvarjanju

te čiste, brezmadežne ženske, poudarjeno oddaljene od vsakršnega naturalizma, tako za iskanje novih lepotnih idealov kot za beg pred realnostjo, zatekanje v zavetje umetniške stilizacije nedosegljivega.

Muchove ženske so pogosto svetlolaske slovanskih potez, kar je več od naključja ali spleta okoliščin. Mojster se je leta 1911 namreč vrnil iz Pariza in se poslej ukvarjal predvsem z deli, namenjenimi kreptitvi samozavesti in zgodovinskega spomina sonarodnjakov in Slovanov nasploh. To je bilo namreč burno obdobje razvoja oziroma zatona avstro-ogrske monarhije, obdobje, ko so tudi Slovence pestile podobne stiske in dileme kot Čehe in ostale slovanske narode v cesarstvu. Bili so podrejeni vladajočemu germanskemu, nekateri tudi ogrskemu elementu, in iskali so izhode, možnosti za izboljšanje svojega položaja, za oblikovanje novih političnih tvorb.

Danes skoraj nihče več ne ve, da bi se takrat, če bi bil naš zemljepisni položaj nekoliko drugačen, prav lahko znašli v skupni državi s Čehi, ki so se takrat mnogim zdeli veliko naravnejši partnerji kot na primer Srbi, z njimi pa smo bili verjetno tudi tesneje povezani. Dovolj je omeniti, da so naši umetniki nekoč hodili študirat na praško akademijo, da je nekaj najpomembnejših palač v središču Ljubljane postavil češki kapital, da nam je češki arhitekt načrtoval ljubljanski Narodni dom (današnja Narodna galerija), da so bili češki sokoli starejši bratje naših ...

Češka je bila takrat daleč najrazvitejši slovanski del cesarstva, tudi z najprodornejšo, najbolj odprto likovno kulturo, in Alfons Mucha se je zavedal njenega pomena za narodovo življenje. Da bi ga okrepil, se je poglobil v češko in širše slovansko preteklost in mitologijo, kar je najbolj prišlo do izraza pri njegovem življenjskem delu, *Slovanski epopeji*, seriji

dvajsetih ogromnih slik, danes shranjenih v Moravskem Krumlovu. V tem primeru gre za zelo zanimivo povezavo med novo smerjo v umetnosti in sočasnimi družbenimi procesi, kakršne se pojavljajo predvsem v prelomnih časih, posebej zanimiva pa je tudi za nas. Nekaj podobnega kot pri Čehih se je takrat namreč dogajalo tudi tukaj, narodova emancipacija se je v veliki meri odela v secesijske forme, kar je videti na množici likovnih in oblikovalskih del iz tistega časa. »Čisto uradno« pa se je za secesijo kot »slovenski nacionalni slog v arhitekturi« odločil tudi ljubljanski župan Hribar, kar je deloma vidno na današnjem Miklošičevem trgu.

Razstava, večina stvaritev je iz zbirke dr. Zdenčka Tršimala, ponuja širok prerez Muchovih umetniških interesov, od portretov in portretnih študij, prek gledaliških, reklamnih plakatov, koledarjev, razglednic, različnih tiskovin, pa vse do skic za velike stenske poslikave. Njen najslikovitější del so že omenjeni gledališki plakati za Sarah Bernhardt, med katerimi ne manjka niti tisti prelomni, ki je pomenil začetek umetnikove evropske kariere. Umetnik je predstavljen kot mojstrski risar, ilustrator, ustvarjalec, ki je svoje izvirne likovne rešitve znal domiselno povezati z vsakokratnim umetniškim izzivom.

Seveda ne manjka njegovih »žensk novega tipa«, ki se zdijo več kot muze, na nekaterih delih, na primer na plakatih za cigaretne papirčke Job, pa kot da se že opazi novopoprajajočo se emancipirano ženskost, ki je do polnega izraza prišla v naslednjih desetletjih. Zanimiv je plakat za Muchovo pariško razstavo leta 1897, pa primer skice in pripadajoče realizacije plakata.

RAZSTAVA

Alfons Mucha

GALERIJA – MUZEJ LENDAVALA
do 4. 4. 2011

Nekatera dela pričajo, kako pomembna naročila je v Parizu dobival umetnik, pritegnejo občutene alegorije delov dneva, letnih časov, pa različni detajli, dovršeni ornamenti. Posebno poglavje je Muchovo uveljavljanje avtorske poetike ob različnih naročilih, primer njegovega patriotskega snovanja so med drugim bankovci in poštna znamke novoustanovljene češkoslovaške države.

Razstavljenih je tudi nekaj Muchovih fotografij, med njimi pariški avtoportret, pa skupinski portret z Gauguinom, s katerim sta v takratni prestolnici umetnosti delila atelje. Nekaj je tudi fotografskih portretov modelov, ki ponujajo informativen vpogled v estetiko časa, žal pa se nobeden od njih ne navezuje neposredno na katero od del. Če bi se, bi lahko opazili za Mucho značilno idealiziranje predloge, nadgradnjo vidnega z dodanimi elementi.

Čehi Mucho seveda visoko cenijo, v zahodnih pregledih umetnosti pa je zastopan slabše, kot bi si zaslužil. Prekinil je pač uspešno mednarodno kariero ter se posvetil slovanski stvari, ki pa na Zahodu nikogar ne zanima. Odnosi in razmerja moči med narodi in etničnimi skupinami se od nekdanj odražajo tudi v svetu umetnosti, kar so tako češki kot slovenski umetniki občutili nekoč in občutijo še danes. Mucha, reprodukcije njegovih del so pred leti krasile vsaj en ljubljanski lokal, bi nam moral biti blizu tudi zaradi tega. ■

DVA PRINCIPA

Beneški trgovec prihaja ob pravem času. Seveda ne bo odgovoril na vprašanja, ki jih sproža, in ne bo povedal, kako najti ravnovesje med principoma svobodnega uživanja in doslednega spoštovanja pravil. A to tudi ni njegova naloga.

VESNA JURCA TADEL

Beneški trgovec zaradi intrigantnih nastavkov različnih interpretacij glavnih likov in njihovih svetov ne dopušča možnosti, da režiser v izhodišču ne bi razločno vzpostavil osnovnih silnic in se do njih jasno opredelil. Kako bodo prikazani beneški trgovec Antonio, ki je svojemu mlademu prijatelju Bassaniu pripravljen posoditi bajno vsoto, zato da bi ta lahko zasnil bogato dedinjo Porzio; kako bo prikazan judovski trgovec Shylock, ki kot poroštvo zahteva le funt Antonijevega mesa in pri tem, ko se vse Antonijeve ladje potopijo in menica zapade, do konca načelno vztraja brez najmanjšega usmiljenja; kako Shylockova hčerka Jessica, ki zbeži od očeta, mu ukrade dobršen del bogastva in ga s svojim ljubimcem Lorenzom hiti zapravljati; kako Porzia, ki živeč v idiličnem Belmontu, čaka na pravega snubca in potem, preoblečena v moškega, pred sodiščem z nekaj briljantnimi pravnimi triki reši Antonia pred Shylockovim nožem? In kako bo uprizorjen srečni, za komedijo (kar naj bi *Beneški trgovec* baje le bil) značilni konec, po katerem se trije mladi zaljubljeni pari lahko naprej predajajo brezskrbnemu življenju?

Že ob zastavljanju teh vprašanj se odgovori ponujajo kar sami od sebe in – kot ugotavlja dramaturginja Žanina Mirčevska v gledališkem listu – se *Beneški trgovec* zazdi v današnjem času, »v času majavih ekonomij, vprašljive etike, neuporabnih religijskih konceptov, zlonamerne politike, v času brez

FOTO PETER UHAR

razvajeno, Lorenzo Klemena Slakonje pa hitro spozna, da se je pri svojem erotičnem vložku bridko uštel.

V ta svet vedno bolj očitnega razkroja Miler sicer vpleta *kobajagi* komične vložke, ki pa so taki le po strukturi – Porzijino tarnanje nad snubci, Lorenzovo snubljenje Jessica, okvir, ki ga predstavlja Launcelotovo rezoniranje –, saj jih toliko začini s sarkazmom, da štrlijo ven kot dodatni klicaji; in v tem smislu lahko razumemo tudi pravljlični motiv s tremi skrinjicami za Porzijine snubce, ki jih uprizori kot čisto burko, z v arabščini in španščini rohnečima princema. Sicer uprizoritev besedilo nekoliko premeče in zgosti ter znatno razširi Launcelotov lik (ki ga Gregor Baković odigra z mešanico burkaštva in cinizma), ki, tudi z nižanjem jezikovnih ravni (sicer izjemno tekočega novega prevoda Milana Jesiha), predstavlja skoraj nekakšen glas današnjih medijev.

Temu brezskrbnemu razspništvu in neodgovornemu relativiziranju prav vseh zakonov pa stoji nasproti Shylockova figura, povsem osamljena v svoji neomajno pokončni drži. Morda se na trenutke zazdi, da je Miler v svoji viziji vseeno skoraj malo didaktičen; a vendar se na koncu spretno izogne temu, da bi bila slika sveta preveč črno-bela. Ko namreč znamenitemu Shylockovemu monologu (»A jud nima oči? ...«) sopostavi Launcelota, ki se mu nezadržno krohota, Shylock tudi sam preide v nekakšen grotesken ples; kot bi se v globini zavedal, kako strahovito neprimeren in kako smešen (žal) lahko izpade; in da hkrati zaslutiti, kako jalovo in na koncu tudi pogubno je tovrstno stališče v današnjem svetu. Igor Samobor je s Shylockom ponovno ustvaril magistralno vlogo, zlasti v prvem prizoru, kjer njegova suha, ostra zdrava pamet nasproti neodgovornemu razspništvu toliko bolj pride do izraza. Po prizoru njegovega ogorčenja, ko s pobegom hčerke izgubi vse, kar mu je bilo drago, lahko le z nelagodnim sočutjem opazujemo njegovo besno in vedno manj razumno neomajnost, da se bo Antoniu (skozi interpretacijo Alojza Sveteta v svoji domnevni etični pokončnosti nudi Shylocku nenavaden protipol) maščeval za vse druge krivice, ki jih je utrpel.

Z zaključkom, v katerem Miler idilično končno snidenje treh parov spremeni v z dolgočasno skupinsko snifanje kokaina, ki se sprevrže v razpuščen preplet vseh teles, prihaja *Beneški trgovec* k nam ob pravem času. Seveda ne bo odgovoril na vprašanja, ki jih sproža, in ne bo povedal, kako najti ravnovesje med obema principoma. A to ni njegova naloga. ■

WILLIAM SHAKESPEARE

Beneški trgovec

PREVOD MILAN JESIH
REŽIJA EDUARD MILER
SNG DRAMA LJUBLJANA
premiera 5. 3. 2011, 160 min.

natančne ure in kompasa ...«, neverjetno živ in skoraj žurnalistično aktualen. In tako režiser Eduard Miler v novi postavitvi v ljubljanski Drami sicer počasi in postopoma, tudi z nekaterimi hotenimi zastranitvami, pelje svoj premislek – do končnega sporočila, ki je toliko bolj jasno in shrljivo. Pri tem pušča ob strani nekatere dosedanje možnosti branja tega besedila, zlasti preveč konkretne reference na problematiko antisemitizma, ki je v zadnjih časih poskušala iz Shylocka, ki je bil v Shakespearjevih časih sicer upri-

zarjan kot izrazito komičen in negativen lik, narediti tragično figuro.

Miler iz tega ožjega, specifičnega motiva pogled preusmeri na širši horizont, saj očitno želi prikazati razliko med dvema principoma: med brezskrbnim, nezadržnim, navidez tudi izrazito altruističnim trošenjem (ki ima v današnjem svetu nevarne in nepredvidljive ekonomske, politične, etične in ekološke posledice) in med vase zaprtim, skrbnim, navidez izrazito egoističnim načrtovanjem, pretehtavanjem, varčevanjem. Med dejstvom, da je mogoče zakone prikrojivati glede na trenutne potrebe in voljo vladajoče klike in kapitala, ki za njo stoji, ter med navidez smešnim vztrajanjem pri črki zakona in pravičnosti.

Svet, ki ga naslika Miler in v katerega postavi Shylockovo zgodbo, je hladen, manipulativen, v osnovi brezčustven, rahlo grotesken (kar je naznačeno tudi s kostumi in masko Jelene Prokovič), tudi grob in neo-

tesan. Erotične zveze so posledica izključno ekonomskega premisleka in simptomatične za današnji čas: tako se frivolni homoseksualni Bassanio ne pomišlja izkoristiti svojega vdanega zaščitnika Antonia zato, da bi se rešil iz svojih finančnih zagat s tem, da se – torej s pomočjo tujega, a dejansko virtualnega denarja, ki je vezan na Antonijeve ladje – lahko pretvarja, da je bogat, ter pridobi Porzio; tako je Jessica tipična, prav nič nedolžna, vsega presita bogataška hči, njena zveza z Lorenzom pa le muha, ki se takoj izkaže za neuspešno; Porzijino nesrečno vzdihovanje pa je le drug vidik presitosti in skrajne blaziranosti. Tako Marko Mandić odigra Bassania kot manekensko avtomatiziranega, otročje neodgovornega lepega mladca, Nataša Barbara Gračner uprizori Porzio z eksaktno dozirano preračunljivostjo ženske, ki poskuša skriti dejstvo, da je njen glavni erotični adut denar, Saša Mihelčič oblikuje Jessico kot do skrajnosti preračunljivo in

nja, poskušam skrbno ohraniti duh izvirnega besedila in obenem izpostaviti njegove dramske kvalitete.

Priredbe dramskih tekstov so nujne zaradi konceptov uprizoritev, zaradi tehnologije sodobnega gledališča in nenaadne zaradi funkcionalnosti besedila. Temu lahko rečemo dramaturška »lepotna kirurgija« dramskega besedila.

Prirejati Shakespearja zveni svetoskrunsko – obenem pa je dobesedno danes seveda neuprizorljiv oziroma negledljiv. A vseeno: kako se sodobni dramatik počuti v njegovi senci?

Rekla bi, da je svetoskrunstvo napačna interpretacija, saj gre za dramaturške posege v besedilo, ki so funkcionalni in nujni za predstavo. *Beneški trgovec* je tako četrto Shakespearjevo besedilo, ki sem ga priredila za predstave v Sloveniji in tujini.

Kot dramatičarka živim in delujem samo v senci svojega debla, katerega veje so moje misli, obsesije, strahovi, želje, užitki ...

Kdo je danes jud? V Sloveniji ali kje drugje?

Bojim se, da ima vsakdo, v Sloveniji in drugje, svojega juda. Biti drugačen, biti tujec, biti nezazelen, biti višek, biti konkurent, biti »grdoba«, biti slaba vest, opomin ... vse to je »jud«. Če obstaja kraj na svetu, kje je »jud« sprejet in dobrodošel, je ime tega kraja prav gotovo Utopija. Svet postaja čedalje bolj nestrpen, ksenofobičen, sebičen in nepravičen ... **B. T.**

3 vprašanja za dramaturginjo Žanino Mirčevsko

V senci svojega debla

Navedeni ste kot avtorica priredbe. Kakšne – morda adaptacije v naš čas ali kakšne drugačne?

Priredba *Beneškega trgovca* se nanaša predvsem na dramsko strukturo. V priredbi je zgoščen potek dramskih dogodkov, je narejena redukcija dramskih likov in je adaptiran dialog oziroma jezik, ki je vezan na dramaturško funkcijo likov. Cilj priredbe je poudariti misel besedila v skladu z interpretacijo, na kateri sloni koncept predstave. Pri tej in pri vseh priredbah, ki jih delam kot dramaturgi-

SLOVENSKA ŠOLA: UČINKO V

Ali je slovenska šola učinkovita? Ali je predraga? Ali v osnovno in srednje šolstvo res vlagamo preveč, zanemarjamo pa visokošolsko izobraževanje? Ta in njim podobna vprašanja, vzpodbujena z ugotovitvami nedavno predstavljenega poročila Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj, smo v tokratni temi *Pogledov* zastavili ravnatelju ljubljanske osnovne šole Prule **Dušanu Mercu**, ravnatelju II. gimnazije Maribor **Ivanu Lorenčiču**, docentu na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani **dr. Sašu Polancu** in profesorici matematike na Šolskem centru Rudolfa Maistra Kamnik **Marti Zabret**. Novinarka *Dela* **Jožica Grgič** pa komentira nekaj pomembnih dejstev in podatkov, ki so jih prinesle raziskave na to temo.

VITA ALI RES PREDRAGA?

KAJ POMAGA DOBRO OSNOVNO ŠOLSTVO, ČE NI TAKA TUDI UNIVERZA

Pred kratkim je širšo in strokovno javnost vznemirilo poročilo Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD), katere članica je Slovenija od lani, z ugotovitvami, da je slovensko osnovno in srednje šolstvo premalo učinkovito glede na porabo javnega denarja in da bi z boljšim gospodarjenjem lahko dosegali enake učne rezultate ter več vlagali v visoko šolstvo, ki je v primerjavi z drugimi državami OECD deležno manj denarja.

JOŽICA GRGIČ

Slovenija je edina država, ki terciarnemu izobraževanju namenja manj denarja kot primarnemu in sekundarnemu. Na ta absurd že dolgo časa opozarjajo nekateri posamezniki, najbolj zavzeto dr. Dušan Mramor z Ekonomske fakultete v Ljubljani, a se ni nič spremenilo in se vsaj v kratkem ne bo niti po tem poročilu OECD, če sklepamo po odzivih šolskega ministra dr. Igorja Lukšiča in glavnega tajnika sindikata vzgoje in izobraževanja Branimirja Štruklja. Slednji je pozval celo predsednika vlade Boruta Pahorja, naj se izjasni o omenjenem poročilu, v pričakovanju kajpak, da bi v imenu vlade prisegel zvestobo statusu quo in se ogradil od ugotovitev in diskretnih nasvetov organizacije, v katero je Slovenija vključena prostovoljno in za to plačuje.

Vsekakor bi te ugotovitve namesto h gorečemu zagovarjanju obstoječega sistema lahko spodbudile razmislek o njegovem morebitnem izboljšanju, toliko bolj, ker tudi rezultati druge študije, PISA, kažejo, da učna uspešnost ni odvisna zgolj od gmotnih razmer, ampak sta ključna organiziranost šole in šolski sistem, pri čemer je pri doseganju znanja posebej poudarjena odgovornost šole.

V povprečju so po mednarodnih raziskavah slovenski osnovnošolci na sredini. V naravoslovju in matematiki so nad povprečjem, medtem ko so šibkejši v bralni pismenosti, ki jo dosega 79 odstotkov slovenskih petnajstletnikov, medtem ko je teh v OECD 81 odstotkov in v EU 82 odstotkov. Približno toliko pa je razlika slovenskim otrokom v prid pri matematični pismenosti in prav tako pri naravoslovnih pismenosti, ki jo dosega 85 odstotkov otrok v Sloveniji ter 82 odstotkov v EU in OECD. V Sloveniji je bralna pismenost že dalj časa slaba in se še poslabšuje. Za majhno državo je kulturna in jezikovna identiteta še posebej pomembna, seveda pa je pismenost nujno potrebna opremljenost državljanov za učenje, umski razvoj, delo in kakovostno življenje. V življenju je treba znati brati vsaj informacije, če ne drugega, in jih tudi vrednotiti ter povezovati, saj se z njimi srečuje prav vsak človek. Sistem obkroževanja in dopolnjevanja, ki se je na pobudo didaktične in pedagoške vede razpasel v naših šolah, gotovo ne pripomore k temu.

Rezultati znanja slovenskih šolarjev v primerjavi z drugimi so, skratka, dobri, a nič boljši

kot v državah, ki za šolstvo porabijo precej manj denarja. Zato OECD med drugim predlaga manjše število učiteljev, nepedagoškega osebja na šolah in šol, kar bi pomenilo zapiranje manjših, podružničnih, z maloštevilnimi učenci in neredko tudi vprašljivo kakovostjo.

V slovenskih osnovnih šolah pridejo v povprečju na enega učitelja trije učenci manj kot v povprečju držav OECD in tudi na Finskem, kjer učenci dosegajo na vseh področjih nadpovprečne učne rezultate, pride na učitelja več učencev kot v Sloveniji.

Ker šolo tvorijo učitelji, je znanje učencev seveda v veliki meri odvisno tudi od njih, od njihove izobraženosti, pedagoškega in socialnega čuta, ki je težko priučljiv, ampak je v glavnem dan, delavoljnosti ... Zanimanje za učiteljski poklic je v državah, kjer učenci največ znajo, na primer na Finskem in Japonskem, izjemno veliko, tudi zaradi ugleda in plače, zato je tam visok vpisni prag na, seveda dobrih, univerzah, ki usposablajo za poučevanje. Ostra pa je tudi selekcija med kandidati za ta delovna mesta. Da je pri nas drugače, je znano, med drugim pa to ponazarja tudi

KER DRŽAVA NIMA DOVOLJ DENARJA ZA VSE, BI BILA RACIONALIZACIJA V OSNOVNEM ŠOLSTVU LAHKO V PRID ŠTUDIJU. ANAHRONIZEM JE IMETI DOBRO OSNOVNO ŠOLO IN SLABO UNIVERZO, KI USPOSABLJA ZA TRG DELA IN JE KLJUČNEGA POMENA ZA DRUŽBENI IN GOSPODARSKI RAZVOJ.

mednarodna raziskava Hegesco (2007–2008), v kateri je na vprašalnik odgovarjalo 3000 slovenskih diplomantov pet let po končanem študiju. Na vprašanje, ali je bil njihov študij na splošno kar zahteven, je pritrdilno odgovorilo največ naravoslovcev (72 odstotkov) in samo 39 odstotkov diplomantov pedagoškega študija (samo še med diplomanti storitvenih področij je bil odstotek približno enak). Pedagoški diplomanti svojemu študiju tudi ne pripisujejo ugleda, kajti kot uglednega ga je ocenilo le 15,6 odstotka anketiranih.

Priporočilo OECD bi kazalo razumeti kot dobronamerno tudi z vidika razvoja družbe, saj opozarja na nesmiselno neskladje med velikodušnim financiranjem osnovnega šolstva

in preskromnim deležem za terciarno izobraževanje. Že vrsto let zapored gre namreč skoraj polovica deleža BDP, namenjenega izobraževanju, za osnovne šole, ostalo pa v približno enakih deležih razdelijo sekundarnemu in terciarnemu izobraževanju. Ali, kot pravi dr. Mramor, v Sloveniji za študenta namenimo 36 odstotkov manj evrov in 27 odstotkov manjši delež BDP na prebivalca kot v EU. Povsem drugače je pri financiranju osnovnošolskega izobraževanja, kjer so skupna sredstva več kot primerljiva z EU in OECD, in ob primerljivem deležu vpisanih učencev se pokaže, da v Sloveniji namenimo za osnovnošolca 25 odstotkov več evrov in 42 odstotkov večji delež BDP na prebivalca kot v EU.

Ker država nima dovolj denarja za vse, bi bila racionalizacija v osnovnem šolstvu lahko v prid študiju. Anahronizem je imeti dobro osnovno šolo in slabo univerzo, ki usposablja za trg dela in je ključnega pomena za družbeni in gospodarski razvoj. Kaj pomaga dobro osnovnošolsko in srednješolsko znanje, če ga ni mogoče na enako kakovostni ravni nadgraditi na terciarni stopnji. Če univerza ne bo kakovostna, bodo najboljši in najbolj ambiciozni mladi odhajali študirat v tujino, če ne na dodiplomski pa na podiplomski študij, in tam ostali za vedno, s čimer bo država na izgubi že zgolj zaradi vložka vanje in ne nazadnje zaradi davkov, ki jih več pobere bolj izobraženim zaradi višjih plač.

Slovenija pa ni prepričljivo na prvem mestu zgolj po številu pedagoškega in nepedagoškega osebja na učenca, ampak ima tudi mnoge ustanove, ki se ukvarjajo s šolo ter ona z njimi in se ne preživljajo same, ampak z javnim denarjem: Ministrstvo za šolstvo in šport s svojimi strokovnimi sveti in uradi (npr. Urad za mladino), Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, občinski oddelki za predšolsko in šolsko vzgojo in izobraževanje, Zavod RS za šolstvo, Državni izpitni center, Center za poklicno izobraževanje, Center za šolske in obšolske dejavnosti, Andragoški center Slovenije, Cmepius: Javni zavod RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja, Pedagoški inštitut, Šola za ravnatelje, Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Pedagoška fakulteta v Mariboru, Pedagoška fakulteta v Kopru, Oddelek za pedagogiko na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani ... ■

Dušan Merc, ravnatelj Osnovne šole Prule

ŠOLA IMA VEČJE PROBLEME S STARŠI KOT Z OTROKI

Dušan Merc je gotovo najbolj znani ravnatelj v Sloveniji, čeprav niti najmanj ne ustreza konvencionalni predstavi o ravnateljih. Že dve desetletji je na čelu Osnovne šole Prule v Ljubljani, o šolstvu in vzgoji, starših in otrocih, učiteljih in učencih, šolskih ministrih in sindikalistih je napisal številne članke. Je več pisane in govorne besede, artikuliranja misli, javnega nastopanja, in to brez dlake na jeziku, s čimer je postal prepoznavno ime v slovenskem javnem prostoru. Pa ne samo s tem, saj je tudi avtor številnih romanov, med katerimi posebej izstopa zadnji z naslovom *Pedagoški triptih*.

JOŽICA GRGIČ *foto* LJUBO VUKELIČ

Poročilo Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD) pravi, da je slovenska osnovna šola predraga glede na učinkovitost oziroma znanje učencev, kajti številne države članice dosegajo podobne učne rezultate z manjšimi stroški. To že nekaj časa vemo tudi sami, a še nobeni vladi ni prišlo na misel, da bi ukrepala. Zakaj?

Že samo podvomiti o učinkovitosti tega sistema bi zagotovo pomenilo politični samomor. Tudi če ne bi imeli zelo čudne lokalne samoupravne organiziranosti, kjer ogromno številno občin sploh ne izpolnjuje osnovnih zakonskih pogojev za to, da so občine, racionalizacija ne bi uspela, ker bi prišlo do hudega kamenjanja tistega, ki bi sploh kaj rekel.

Ne vem, ali je kdo pomislil na to, da bi sistem reorganiziral, naredil učinkovitejši, in če je kdo to sploh razumel kot problem, razen strokovnih služb na Ministrstvu za šolstvo, ki morajo vedeti, vsaj po računih, ki jih plačujejo, da je sistem potraten. Ministri skoraj zagotovo ne, tudi zato ne, ker vsi po vrsti prihajajo iz majhnih vaških okolij in šolic, kjer so se verjetno počutili zelo dobro in imajo na vaške šole lepe spomine – bili so nedvomno odlični. Če bi kdo hotel ukiniti nekaj šol, bi bil silovit vihar. Namesto da bi se potrudili za več otrok (saj vemo, kako), hočejo vsi obdržati sistem, pa če se ne rodi noben več.

Tudi aktualni minister Igor Lukšič očitno poročilo OECD omalovažuje, češ da so ga pisali šolomrzneži. Če je razumljiv tak odnos glavnega tajnika sindikata vzgoje, izobraževanja, znanosti in kulture (SVIZ) Branimirja Štruklja, ki celo predsednika vlade poziva, naj se o poročilu izjasni, pa bi bilo od ministra pričakovati vsaj malo refleksije in volje po analizi razmer. Ali ni nenavadno, da sta odziva ministra in sindikalista enaka?

Neverjetno pogosta kar dobra usklajenost vsakokratnega ministra za šolstvo in šport in »direktorja« monopolnega šolskega sindikata kaže na ostanek dogovorne politike iz nekaterih drugih političnih časov in okolij. To ni vedno slabo, v principu pa sploh ni dobro. Soglasja niso posledica političnih spretnosti in sposobnosti za dogovore, razen izjemoma. Bolj kažejo na podrejenost ministrstva sindikatu, saj niti en minister do sedaj ni pokazal usmiljenja do proračuna, niti en ni zahteval nobene strokovne spremembe, ki bi sistem naredila bolj učinkovit. Vsi so vzdrževali priljubljenost in dozdevno kakovost s povsem nekritičnim odnosom do denarja – o tem ni dvoma.

Odnos med sindikatom vzgoje in ministrstva na splošno je starodaven, arhaičen, dogovoren. Tak je bil tudi za časa ministrov Zvera in Šturma, če se nekoliko politično označi ta dva, ki pa sta bila na časovni premici ministrovanja skorajda zanemarljiv čas ministra, in je tudi sedaj. Zmanjšanje odstotkov za šolstvo, ki se je dogodilo v proračunu, je verjetno preveč površen pokazatelj, da bi

v resnici pomenil kaj ogrožajočega, kot bi nekateri radi prikazali stanje.

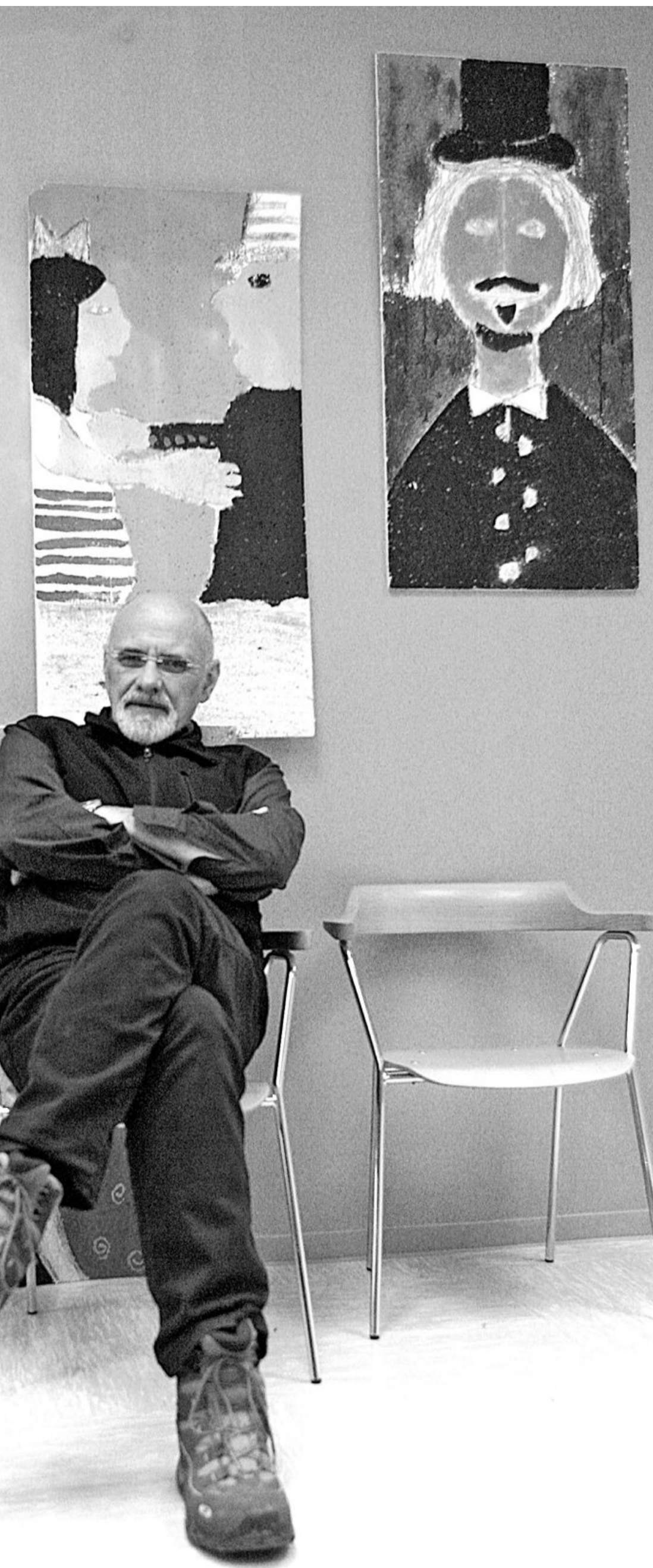
Zahteva Branimirja Štruklja, glavnega tajnika SVIZ, da naj se izjasni premier, je takojšnje, vnaprejšnje opozorilo, da utegne biti zelo vroče, če bi se samo slučajno strinjal z mnenjem OECD. Seveda premier ne bo jasno povedal, kaj misli (odsotnost stališč je kar kronična, akutna in boleča), se pa niti v sanjah ne upa nasprotovati SVIZ. Poleg tega je Branimir Štrukelj takoj po objavi mnenja OECD z demagoškim kladivom pribil na križ prinašalce mnenja, funkcionarje OECD, češ da naj pogledajo svoje plače, ki jih dobivajo v organizaciji. Tipična in izjemno prozorna mobilizatorska finta proti mnenju, ki ga imajo o našem šolstvu, in hkraten poziv članstvu, pogledj, kako sem jaz pogumen in kako se vnaprej zavzemam ... Izjavi glavnega sindikalista in ministra sta provincialni, tipično naši, balkanski.

Odgovor šolskih oblastnikov je, da je naše šolstvo organizirano drugače kot drugod, da več stane zaradi prehrane otrok, podaljšanega bivanja ter športnih dvoran. Se tudi vam zdi to tako pomembno za šolo? Ali ni naša šola socialna ustanova za otroke bogatih in revnih staršev, namesto da bi bili državnega subvencioniranja deležni le revni, kot je bilo to v socializmu?

Seveda je naše šolstvo drugače organizirano, tako na splošno kakor tudi v podrobnostih. V Sloveniji je transfer socialnih pomoči definiran na ministrstvu za socialo in delo. Šola je vzporeden sistem, ki tudi opravlja transfer neposredne pomoči z malicami in prehrano in učbeniki, in je zaradi tega seveda drag in tudi neučinkovit. Povsem se strinjam, da je šola socialna institucija, vendar ne v prehranjevalnem smislu, ampak da izravnava, kolikor je možno, socialne razlike, ki nastajajo zaradi družinskih razmer na področju možnosti za izobraževanje, ne pa prehranjevanje. Nedvomno je zdrava prehrana pogoj za vse drugo, tudi s tem se vsi strinjamo, in res je, da imamo še iz socializma ta izjemno dober sistem, ki nam ga lahko povsod zavidajo, vendar so stvari ušle iz rok. V šoli je postala prehrana oblika nasilja in vladanja (kakor je v globalnem svetu) – tako diktata staršev, ministrstva in splošne klime, blaginje – in ne nekaj sprotnega in obstranskega, kot bi morala biti. Starše praviloma bolj zanima, kaj je bilo za kosilo, kakor kaj in kako se izvaja program.

Zagotovo pa drži kot vzorec naslednji primer: Osnovna šola v občini Zgornje Gorje, ki nima niti dva tisoč duš, ima večjo telovadnico, kot so skupaj telovadnice osnovnih šol Prežihov Voranc in OŠ Prule (mogoče bi k temu lahko prišteli še pol telovadnice na OŠ Majde Vrhovnik). Ocenjujem, da OŠ v Zgornjih Gorjah nima niti 200 otrok, na šolo se veže verjetno manj kot 200 prebivalcev Gorij (naslednja telovadnica je že v osnovni šoli na Bledu, ki je primerljivo velika telovadnici v Gorjah), medtem ko

omenjene šole v Ljubljani vežejo nase več kot 1000 otrok in nekaj tisoč prebivalcev ... Tako je, tako imamo, takšna je bila politika. Res pa je, da ob vetroloemu občina Zgornje Gorje ne bi mogla pokriti »svoje telovadnice«. S čigavim denarjem jo ogrevajo? Vsi ugovori, ki bi jih slišali in ki so lahko tudi razumljeni, ne morejo prekriti dejstva, da je to pač razkošje, ki veliko stane, a seveda ni posebno učinkovito.

Zagotovo pa je zelo drago zaradi sistema in organiziranja ter statusov šol in podružnic (strokovno pa resnično porazno) to, da je mreža neverjetno bogata – si kdo upa povedati (in zagovarjati), koliko je bilo recimo leta 2005/2006 učencev v podružnični šoli Bohinjska Bela osnovne šole z Bleda, kjer so krajanji zahtevali celo novo telovadnico? Dvomim, da jih je bilo za prvih pet razredov 10! In to samo štiri kilometre od Bleda. Koliko je učencev v podružnični šoli iste osnovne šole v Ribnem, prav tako štiri kilometre od Bleda?

To je splošen vzorec, ki bi ga našli kjerkoli v Sloveniji, samo v Ljubljani, Mariboru in mogoče še v dveh, treh mestih ne.

Poseben pregled bi bil potreben v korelaciji majhna šola–razdrobljen sistem in uspešnost izvedbe programa. Pokazal bi, zakaj učenci v Prekmurju zaostajajo po vseh pokazateljih. Šole so premajhne ...

Šolsko oblast in sindikalno vodstvo skrbi, da bi z ukinjanjem majhnih, podružničnih šol odšlo s podeželja tudi prebivalstvo in človek se vpraša, zakaj ju to ne skrbi v velikih državah, kjer otroke iz oddaljenih krajev vozijo avtobusi. Je upravičeno, da se šolske oblasti ukvarjajo z naseljenostjo podeželja, tako kot naj bi se z zaslužkom žičničarjev?

Mogoče je šolski sistem hrbtnica države? Skorajda gotovo. Vendar je ljudi za takšen sistem, kot ga imamo, premalo. Samo v tem

DOBRA ŠOLA NE OBSTAJA. ŠOLA JE V RESNICI NAJPREJ ODVISNA OD UČENCEV, ZATEM OD SISTEMA IN POTEM OD UČITELJEV. DOBRA ŠOLA V SOCIALNO ZAPOSTAVLJENIH OKOLJIH JE LAHKO DOBRA NA POVSEM DRUGAČEN NAČIN KOT DOBRA ŠOLA V VZPODBUDNIH OKOLJIH. NE VEM, KAKO DALEČ SMO PRI MERJENJU KAKOVOSTI S TEGA VIDIKA, KI JE EDINI PRAVI.

je problem. Tudi porodnišnice bi lahko ostale, če bi se rojevalo dovolj otrok, pa se jih ne. Enako je s šolami. Zaradi šole v neki vasi (pardon, občini) otrok ne bo več, kultura ne bo na višjem nivoju, razvoja kraja ne bo. Podlaga za razvoj je drugače. Blasfemično je pri nas reči, da so majhne šole slabe. Vendar niso slabe, skoraj zanič so. S stališča vodenja so porazne: en učitelj matematike, ki uči še fiziko in tehniko, učiteljica na pol angleščine in na pol slovenščine itd. pomeni: ni strokovnosti, ni možna zamenjava, če ima ravnatelj slabo učiteljico (teh po zadrževanju ravnateljev in učiteljev in SVIZ sploh ni ...), so vsi učenci za mnogo generacij obsojeni na slabo angleščino ali matematiko itd.

V osnovi je problem v migraciji: nadarjeni učenci na majhnih šolah in v majhnih krajih nimajo sogovornikov, nimajo možnosti izbire, nimajo možnosti primerjav, tekmovalnosti. Sposobni so zmožni migracije in jo potrebujejo ... To so ugotovili tudi sami starši, ki otroke (pogosto nasilno in nekritično) vozijo na vse mogoče dejavnosti

V Sloveniji je daleč največ zaposlenih na učenca, kar se nanaša tako na pedagoški kot nepedagoški kader. Je nekaj narobe s tem kadrom ali sistemom, ki morda kadru preprečuje učinkovitost?

Tukaj je narobe skoraj vse. Zaradi dogovorne politike sindikata in ministrstva in zato, da se je uvedla devetletka, so ustvarili sistem, ki zaradi razkošja v razredu in na šoli (tako v sistemu kakor na mikrolokaciji, pri samih učencih v razredu in pri njihovem znanju in neznanju, sposobnostih itd.) spodkopava stroko. V naših razredih je lahko po trinajst in manj učencev, v naših razredih je izjemno število otrok z definiranimi in

ugotovljenimi posebnimi potrebami, učitelji nočejo in tudi ne znajo več definirati, pri čemer izgublajo tako nadarjeni kakor šibkejši učenci ... Razlogov je veliko: od tega, da so se spreminjali doktrina, namen in cilj osnovne šole tako, da se je spekter zahtev povečal in postal sam v sebi kontradiktoren – vsi morajo izdelati, vsi morajo biti uspešni in nekateri morajo biti še uspešnejši –, do tega, da se seveda od učiteljev, bog ne daj, ne sme pričakovati nič več, kvečjemu vedno manj ...

Število učencev s posebnimi potrebami in statusi narašča, posebne potrebe imajo tako slabi kot odlični učenci. Ali te statuse starši praviloma uveljavljajo v dobrobit otrok, če imajo učne težave, ali morda predvsem zato, da jim šola nudila več, ker mislijo, da so njihovi otroci nadpovprečni?

Naša šola je seveda naša in je unikatna. Drugačna ne more biti kot unikatna (je pa primerljiva). Na eni strani imamo neskončno število otrok s posebnimi potrebami, na drugi pa neskončno število nadarjenih otrok! Obstajajo šole, ki morajo na koncu šolanja več kot dvema tretjinama učencev izdati uradno potrdilo, da so nadarjeni po kriterijih slovenske psihološke stroke! Ena od oslarij pač. Ne spričevalo in ne trud otroka, pač pa trud sistema, da odkrije posebno nadarjenost. Čudna potuha, čudne vrednote. Če ukinemo to neumnost ...

STARŠI SE IMAJO PRAVICO VMEŠAVATI V DELO ŠOLE, VENDAR MORA BITI ŠOLA STROKOVNA INSTITUCIJA, KI MIRNO ZAVRNE LAIČNE, DILETANTSKE IN DRUGE ZAHTEVE STARŠEV. TEGA SI DANES NE UPA, SE STARŠEV CELO BOJI, KAR JE ZELO SLABO.

Poleg velikega števila zaposlenih v slovenskih šolah in vrtcih je pri nas tudi zelo veliko ustanov in zavodov, ki se ukvarjajo s šolo. V njih je zaposlenih več sto ljudi, ki naj bi soustvarjali boljše šole. Očitno ta dragi šolski ustroj nima pravega smisla. Zakaj ga država ne organizira bolj gospodarno?

Breme stotin uradnikov, pedagoških znanstvenikov, strok zunaj osnovnega in srednjega šolstva, vseh možnih doktorjev znanosti, ki se vtikajo v osnovno in srednje šolstvo, je kot težka odeja, ki ji ni konca ne kraja, pod njo pa nam je vsem zatohlo in moreče. Ravno nasprotno, kot naj bi pričakovali. Imamo tri ali štiri pedagoške fakultete, na katerih mrgoli specialnih didaktikov vseh vrst, ki vsi vse znajo, imamo Pedagoški inštitut, imamo razkošno Ministrstvo za šolstvo, ki ima vse oddelke kot kakšno francosko ali nemško ministrstvo, ker seveda mora vsak imeti svojega sogovornika v širnem svetu, imamo vse direktorate in še direktorje, imamo Zavod za šolstvo, ki je nekakšna plavajoča, strokovno lebdeča institucija, ki ima lahko včasih tudi po dva direktorja, ki je organiziran po krajevnih principih (enako kakor policijske uprave, recimo), imamo Urad za šolstvo, imamo Inšpektorat za šolstvo, imamo Državni izpitni center (ki je organiziran in opremljen s šiframi kot Sovi ali nekdanja Udba!) in končno imamo krono, unikum, česar nimajo nikjer na svetu, pa bi bilo zelo prav, da bi nas posnemali – Šolo za ravnatelje! Ti uradniki seveda najdejo vedno totalen in nujen pogoj za svoj obstoj in so težka klada sami stroki in proračunu. O tem ni dvoma. Poleg tega bi bilo zelo dobro pogledati še na ministrstvo prisrane zasebne firme – za kakšna računalništva in podobno. Potrošnja in nabava materialnih dobrin, kot so računalniki, nekoč pa smo dobivali kar po kakšen fotoaparata na šolo za novo leto, ki jih je nabavilo ministrstvo itd. Kaj vse imajo sklenjeno še šole, da sploh lahko zadostijo birokratskim zahtevam ministrstva, ne ve nihče.

Kako spremeniti, ukiniti, reorganizirati? Tudi če bi imeli ministra, ki bi se v kaj poglobil, ki bi imel moč in hrbtnico, ga ni junaka. Ta fronta s sindikatom in samim učiteljstvom in potrošništvom, starši, prebivalstvom, je samomorilna. ■

Ne samo da je na šolah preveč nepedagoškega kadra, ampak tudi s pedagoškim ni vse idealno glede na rezultate. Kakšna se vam zdi usposobljenost slovenskih učiteljev?

Na šolah je zaradi nenehno povečujočih se administrativnih zahtev ministrstva premalo nepedagoškega kadra – na vsaki šoli bi potrebovali vsaj še po enega ali dva zaposlena, da bi zadostili zahtevam ministrstva. Vsekakor pa tudi pravnika s pravosodnim izpitom. S fakultet pa žal prihajajo učiteljice, ki so pridne, delavne, zavzete, ne znajo pa svoje stroke – kar so se teoretičnega naučile, hitro pozabijo, drugega pa ni. Ne znajo poklica, svojega metjeja, obrti, če me razumete. Specifičnost tega poklica je, da je treba znati takoj. Nič konkretnega jih ne učijo in jih, sodeč po programih, tudi ne mislijo učiti. Zdi se mi, da je razlog v tem, da so vsi pedagoški »znanstveniki«. Poleg tega si učitelji, ki pridejo, in tudi tisti, ki so že dolgo v poklicu, naivno predstavljajo, da bodo samo učili svoj »predmet«. To ni bilo nikoli povsem možno, danes pa je še manj. Mnogi učitelji in sindikat tarnajo, da nimajo dovolj znanj za delo s problematičnimi in drugačnimi otroki itd. in da v takšnem sistemu pregorevajo. Argument je seveda piškav – lahko bi se še kaj naučili poleg svoje velike in oboževane »velike« stroke.

Kako v šolah prepoznate in nagradujete dobre učitelje in sankcionirate slabe?

To je samo sistem, ki je gluho prenesen iz javne uprave – ena glavnih zamer je lahko, da je tukaj sindikat podpisal reformo v plačnem sistemu in seveda tudi uradniški sistem nagrajevanja. Šolstvo se je odzvalo tako, kot niso pričakovali, pa bi morali: pri ocenah ravnatelj, ki so v vlogi predstojnika upravne enote, so vsi učitelji oziroma javni uslužbenci odlični in vsi napredujejo. V resnici so znotraj šolstva sistem zrušili. Ali pa ga bodo v letu, dveh morali dokončno zavrniti. Ravnatelj, ki bi bil resen pri ocenjevanju učiteljev – javnih uslužbencev, ne bi bil več dolgo ravnatelj. Vsi bi bili proti njemu. Lahko niti ne bi dokončal mandata. Sindrom odličnosti se je z učencev kot bacil prenesel na učitelje – ali pa obratno, je vseeno.

Pri nas učitelji še vedno dajejo poudarek pomnjenju in manj znanju, ki bi bilo uporabno za življenje. Ali to od njih zahtevajo učni načrti in koliko avtonomije si ob njih učitelj lahko sploh dovoli?

Avtonomije ni in si je učitelji tudi ne želijo, niti je ne morejo imeti v takšnem mehanizmu, kjer je vse do konca nadzorovano in pravno definirano (kar seveda zelo obremenjuje). Ne da se je tudi bojijo, ne morejo je vzpostaviti, po njej tudi ne čutijo potrebe in je strokovno ne bi znali utemeljiti. Kar se govori o avtonomiji, je prazna sholastična slama. Za to je skoraj škoda besed, pa bi moralo biti najpomembnejše.

Od česa je v prvi vrsti odvisna kakovostna šola? Od dobrih učiteljev, organiziranosti šole ali šolskega sistema?

Dobra šola ne obstaja. Šola je v resnici najprej odvisna od učencev, zatem od sistema in potem od učiteljev. Šola dosega rezultate glede na okolje in svoje učence, potem glede na učitelje. Dobra šola v socialno zastopanih okoljih je lahko dobra na povsem drugačen način kot dobra šola v vzpodbudnih okoljih (v teh okoljih starši priganjajo učitelje, v zanemarjenih okoljih morajo učitelji priganjati starše in učence). Ne vem, kako daleč smo pri merjenju kakovosti s tega vidika, ki je edini pravi. Mislim, da tukaj ni vzpostavljen sistem. Je mogoče za pedagoge celo preveč zapleten in kompleksen. Bojim pa se, da ga ne bi razumeli niti ministri, ki so kar po vrsti sociologi s FDV.

Ministrstvo in sistem sicer merita nekaj (pri nacionalnem preverjanju znanja) – v resnici merita velik defekt ...

O pedagoški vedi imate vse prej kot dobro mnenje, kar nazorno izražate kot pisatelj v svoji zadnji knjigi *Pedagoški triptih*, ki je sicer literarno delo, a so ga očitno navdihnila vaše delovne izkušnje.

No, po osnovni stroki nisem pedagog. Nimam pravice soditi o temeljih neke stroke. Ima pa napako, ki je nedvomna. Sama stroka seveda ni prava filozofska stroka, nikakor ni podvržena kriterijem, ki so za stroko potrebni, je precej specifična ...

Slovenski otroci nazadujejo v bralni pismenosti. Mar temu ne botruje sistem obkroževanja in dopolnjevanja v delovnih zvezkih in preizkusih znanja? Katera veda se je domislila, da se otrokom v šoli skoraj ni treba več ustno in pisno izražati?

Glede bralne pismenosti in vsega pompa okoli tega bi morala stroka dati jasen, hiter in učinkovit odgovor (ali pa ugovor). Šola bi se morala odzvati. Vendar tega naša slovenska šola ne bo nikoli storila. Obupno samozadostna je, tako kakor sprotni ministri.

Za slovenske starše velja, da so pretirano zaščitniški do svojih otrok. Od šole pričakujejo, da naj bi otroke tudi vzgajala, po drugi strani pa jim ni prav, kadar v šoli kakšen vzgojni ukrep doleti njihove otroke. Naj potemtakem šola po vašem mnenju sploh še vzgaja in ali ima še kakšne možnosti za to?

NA ENI STRANI IMAMO NESKONČNO ŠTEVILO OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI, NA DRUGI PA NESKONČNO ŠTEVILO NADARJENIH OTROK! OBSTAJAJO ŠOLE, KI MORAJO NA KONCU ŠOLANJA VEČ KOT DVEMA TRETJINAMA UČENCEV IZDATI URADNO POTRDILO, DA SO NADARJENI PO KRITERIJIH SLOVENSKE PSIHOLOŠKE STROKE!

Šola vzgaja, četudi ne bi hotela. Vzgoja in izobraževanje sta strukturno nerazdružljiva. Kot šola imamo večje probleme s starši kot z otroki. Naši starši so iz zlatega obdobja samoupravnega socializma, kjer so imeli vse, in so iz obdobja ponorelega kapitalizma, kjer se jim zdi, da so prikrajšani za vse. Frustracija je velika in večinoma prepoznavna v (ne) vzgojnih vzorcih.

V romanu *Pedagoški triptih* pišete, kako se pogosto zazrete v leno Ljubljano in kostanjev drevored pred šolo. Najbrž marsikaj vidite, tudi slovensko posebnost prevažanja otrok v šolo in iz nje, če jih ne utegnejo voziti starši, pa to počno dedki in babice. Kdaj so slovenski otroci v šolo nehali hoditi peš, s kolesom ali avtobusom? Zakaj se z javnim prevozom lahko vozijo desetletniki na Dunaju, v Ljubljani pa starši prevažajo še gimnazijce?

Na tihem je seveda zame Ljubljana v metafori marsikaj – panta rhei, vedno druga in ista reka, je reka Lete, reka pozabljenja itd. Če personificiram šolo, je res vse v tem gibanju, je res v pozabljenju, moj pogled je samo pogled nekoga skozi njena okna. Skoznje gledajo tudi otroci, starši, učitelji. Reka odnaša s seboj te poglede, jih ne pomni ... Vsako leto vem, da pomlad nastopi zame takrat, ko zacvetijo divji kostanji v enem najlepših drevoredov, ki so še ostali v Ljubljani. Vsako leto novo in novo doživeti in radost.

Na drugi del vašega vprašanja je odgovor samo eden, je grob in neposreden – kaže na patologijo nas samih, naše družbe in sistema, ki se odraža v vzgoji, vzgojnem odnosu do otrok, prikrievanju drugih grehov, zunanji in lažni skrbi za otroke.

Dve desetletji ste ravnatelj, ves čas Osnovne šole Prule, ki v javnosti velja za dobro. Vaš način vodenja je menda tako v gospodarskem kot v strokovnem, če se izognem izrazu pedagoškem, smislu specifičen. Po čem se ravnete in v čem se po vašem mnenju vaš način vodenja razlikuje od drugih ravnateljev?

Priznati moram, da je država vame kot vodjo vložila veliko sredstev, da sem se veliko izobraževal kot vodja šole. Najprej imamo na šoli zelo natančno definirane vloge, ki jih moramo odigrati – čeprav smo v osnovi vsi enakopravni. Razlikujejo se samo vloge, ki jih igramo (zelo zares). V pedagoškem smislu je to pač stvar stroke, v organizacijskem in finančnem pa tudi. S tem nimam težav. V osnovi je zelo enostavno: kot ravnatelj delam na sistemu, ne v sistemu, vedno se odločam na osnovi binarnega hierarhičnega razmisleka – ali je to dobro za otroka, ali je to dobro za šolo oziroma zavod, ali je to dobro za zaposlene in tudi zame. Bolj jasno ne bi moglo biti.

Navzlic vašim posebnostim in številnim reelekcijam ste se dolgo obdržali. Za povrh se ves čas izpostavljate, tudi s časopisnim in literarnim pisanjem, ste kritični do vsakokratne šolske oblasti, sindikata, učiteljev, od sploh vseh ustanov, povezanih s šolstvom. Gotovo ste mnogim od teh trn v peti. Vas ne morejo utišati zato, ker ste najbolj znani ravnatelj v državi, ali tako dosledno pazite, da ne naredite nobenega poklicnega spodrsilja?

Najprej, dovolj sem star in premeten in samoobramben, da ne delam kravjih kupčij, nič pod mizo. Vse je javno. Tudi moje napake. Trudim se biti kooperativen, nikoli se ne upiram, ko so stvari jasne, četudi se z njimi ne strinjam. Nastaja sicer vtis, da sem nenehno proti, pa to ni res; jaz sem nenehno za. Tudi za reforme. Hočem igrati vlogo vražjega zagovornika, sprašujem zato, ker ne bi rad letel v prepad zaradi tega, ker nisem vsega prej prediskutiral in definirali. Vse zakone, ki so sprejeti, izvajam striktno.

Biti tako dolgo na nekem delovnem mestu je prej znak splošne nesposobnosti in resnične specifične sposobnosti. To velja za vse ravnatelje.

Kako pa se vas tako zlahka odkrižali, ko ste poučevali bodoče miličnike na kadetski šoli v Tacnu?

Če se že sedaj toliko govori o arhivih Udbe in drugem – mogoče so tam kakšni skriti spomini (upam in mi je v čast). Vsekakor pa prevzemam odgovornost za vodenje o atentatu v Velikovcu. Takrat sem vedel več, kot je vedel sedanji predsednik države, ki je toliko star kot jaz. O tem so nas takrat seznanjali na blazno tajno tajnih pregledih varnostne situacije v državi i okolini. Tedaj sem dobil občutek, ko so govorili o tem, da je to brez Beograda organiziral takratni precej blagodejni nacionalistični odsek domače slovenske Udbe ... sicer pa, nikoli ne veš do konca. Takrat je bil moj sodelavec v Tacnu, bil je vzgojitelj (!), sedanji poslanec SDS dr. Vinko Gorenak, ki je vse slišal in vedel. In ker je bil uniformiran, je vedel seveda več od mene, ki sem bil navaden učitelj (brez pooblastil). Njegov partijski šef se lahko kar pri njem pozanima, kaj smo vedeli in videli nekoliko starejši od njega. So pa o zaodrju atentata bolj kot mediji in Udba čivkali vrabci.

Kaj vas je sploh prineslo v učiteljski poklic? Pa ja ne pedagoški eros v mladih letih?

ALI SE SPLAČA POUČEVATI?

MARTA ZABRET

Hojla, Marta. Na spletu sem našel tvoje članke in jih vse bolj ali manj pozorno prebral. Sam že dolga leta spremljam (iz ozadja), kako starši crkljajo svoje otroke; večkrat tako pretirano, da jim prav gotovo že škodujejo. Vsaj dolgoročno. V veliki večini primerov se matere (ali pa tudi – sicer bolj poredko – očetje) do svojih otrok obnašajo preveč pokroviteljsko. Nekajkrat na dan jih kličejo, ali so vstali, ali so jedli, ali so se oblekli, ali so vzeli vse knjige ... Nekako sem svojim otrokom razložil, da je njihova »služba« pač šola. Torej, obveznosti, kar se tiče šole, so v prvi vrsti njihova skrb, starša jim bova zagotovila maksimalne pogoje ali pripomočke, pa tudi inštrukcije ali kakršno koli pomoč, če česa ne razumejo, toda ali je

domača naloga narejena ali ne, je v prvi vrsti skrb učenca. »

To je le eden od odzivov, ki jih je spodbudil niz mojih kritičnih sestavkov o slovenskem šolstvu, objavljenih v zadnjih sedmih letih. Da se neka provincialna učiteljica javno izpostavi in tvega golide vzvišenega zmrdovanja lokalnih vseznalcev, jo mora nekdo ali nekaj res razbesneti. In mene je v šolskem letu 2003/04 razkurilo dvoje. Kot materi tedaj dvanajstletnega sina mi je dvignila pokrovko domnevno hipernujna vpeljava hibridne osemdevletke, ki je bila pogojena s kvantnim skokom iz petega v sedmi razred in z do tedaj nepredstavljivim številom enakovrednih predmetov, med katerimi so imeli nekateri skorajda ezoteričen pridih. Kot srednješolski učiteljici matematike mi je dvigala pritisk nova vera, ki so jo oznanjali

prav vsi razen redkih neandertalcev, da so srednješolsko obdobje, spričevalo ob njegovem zaključku in predvsem kakršna koli matematika le obrobne motnje na poti slovenske populacije do Edinega Pravega Življenja. Splošna izobrazba se je čez noč prelevila v »tisto, kar bo učenec v življenju res potreboval«, vendar je ta glorifikacija uporabnosti znanja slonela na temeljih, sorodnih tistim, ki jih za napovedovanje prihodnosti uporabljajo amaterske kofetarske šlogarice. A kaj, ko je splošna izobrazba še najbolj podobna spodnjemu perilu: nikoli ne veš, kdaj ga bo videl še kdo poleg tebe; ena sama strgana naramnica, ena sama preohlapna elastika, en sam madež na kočljivem delu, pa bo ves svet videl tvoj »zgoraj uj, spodaj fuj« ...

V zadnjih sedmih letih se je v slovenskem osnovnem in srednjem šolstvu mar-

sikaj zbistrilo, skalilo pa približno prav toliko. V tem »ravnovesju« je iskati razloge za naše vztrajno oprijemanje povprečja mednarodnih lestvic. Da je mogoče znaten preboj nad povprečje doseči tudi brez skladovnice analiz, priporočil in zapovedi, se na prvi pogled zdi nemogoče, vendar mnogi učitelji z dolgoletnimi izkušnjami opažamo, da generacije učencev in staršev »nihajo« – da torej ne moremo govoriti o tem, kako je vse ves čas slabše in slabše, ampak le drugačno ter v marsičem celo sveže, boljše. To pa je ključno za presekanje gordijskega vozla.

ROKOHITSKE REŠITVE

Na sistemski ravni bi se bilo seveda dobro izogniti vsaj kapitalnim nesmiselom, pogosto preoblečenim v visoko didaktično latovščino. Nekateri od takih nesmislov so že na

Nesposobnost za kaj drugega. Hotel sem v gledališče, pa ni šlo, na založbo tudi ni šlo, pa pač v šolo, po znanem reku – če sam ne znam, bom pa druge učil. V tem sem podoben mnogim svojim učiteljskim kolegom, mnogi so pa od mene še sposobnejši.

Zakaj so iz tega učiteljskega poklica izginili moški? Kolikor jih je, so v glavnem učitelji telovadbe, tudi med ravnateljji.

Nikar ne sprašujte o moškosti moških učiteljev. Moške pa je skrivnost slovenskega šolskega sistema v stari šovinistični krilatici, da moraš sistem feminizirati, če ga hočeš uničiti. Glede na nivo storilnosti v sistemu, ki se je dvignil do absurda in ni več niti malo kreativen, smo prvaki. Statistično pa je bilo tako: vsak sedmi učitelj v osnovni šoli je ravnatelj in vsaka osemdeseta učiteljica. Obstaja pa korelacija med številom ravnateljev in številom ravnateljic in nezaposlenostjo v regiji (bolj natančno poglejte, pa boste videli). Obstajajo pa seveda še nesramnejši odgovori.

Se to, da ta poklic ni ne cenjen ne dobro plačan, kar je morda povezano, pozna pri odnosu staršev do učiteljev, ki se danes menda nenehno vmešavajo v delo na šoli? Zakaj jim učitelji in ravnateljji to dopuščate in se tudi tako odpovedujete avtonomiji svojega dela?

Vsak poklic je izrecno sam odgovoren za svoj ugled. Kdo pa naj bi bil? Povezava med denarjem in ugledom za mene osebno ne velja skoraj čisto nič. Veliko premoženje je po definiciji velika krava. Tega nisem sposoben in me ne zanima. Če pa nas vrednotijo po denarju, bomo kmalu, glede na neugodne trende v državi, edino solidno plačani in zaposleni, torej ugledni ... Poleg tega pa se samo vam zdi, da ta poklic ni dobro plačan. Ta poklic je solidno plačan ... o številkah in drugem pa kdaj drugič.

Starši se imajo pravico vmešavati v delo šole, vendar mora biti šola strokovna institucija, ki mirno zavrne laične, dilematske in druge zahteve staršev. Tega si danes ne upa, se staršev boji itd., kar je zelo slabo.

Ali se ta vsevednost staršev, ko gre za šolo, odraža tudi na otrocih?

STARŠE PRAVILOMA BOLJ ZANIMA, KAJ JE BILO ZA KOSILO, KAKOR KAJ IN KAKO SE IZVAJA PROGRAM.

Vrednote, ki jim sledijo hote in nehote starši, se odražajo v primarni socializaciji v družini in jih zaznavamo. Za zdaj smo še nad vodo. Kmalu pa lahko potonemo.

Čeprav je knjiga *Pedagoški triptih* literarno delo, so v njej prepoznavne tudi avtobiografske prvine. Ali tudi vi, tako kot ravnatelj Jože v knjigi, z rentgenskim očesom opazujete starše? So njihovi psihološki profili in resnici takšni, kot so izvrstno opisani v knjigi?

Ne, roman ali literarno delo je vedno poseben »vic«, poseben smisel, karikatura, je vedno model, nikoli ni resnica, je fikcija in imaginacija. »Resnica« iz življenja, nek odsev ali naša predstava iz življenja, ne zadostuje za roman. Življenjska »resnica« je vedno bizarna, v literaturi zadostuje zanjo en sam stavek, torej ne pomeni nič.

V službi imamo zaradi zakonodaje premalo podatkov za uspešno diagnosticiranje stanja med člani družine, o otrocih. Približno vemo, ugotoviti moramo, kar pa mnogi dobro prikrivajo, kakšno je njihovo obzorje, sposobnost

dojemanja tega, kar hočemo od njih itd. Mukotržno in pogosto neuspešno.

Ravnatelj Jože je sposoben prepoznavati očete, ki spolno zlorabljajo ali pretepajo svoje otroke, spolne iztirjenice, matere, ki to vdano prenašajo, gospodovalne, pretirano zaščitniške mame ... Je psihično in telesno zlorablajoči staršev svojih otrok v resnici dosti? Kako te primere prepoznavata realni ravnatelj Dušan Merc in kako ukrepa?

Tega je veliko. Realni primeri iz same šolske prakse, iz življenja samega, so zastašujoči. Veliko je prikritih, veliko jih ponikne. Če bi zbral vse primere, ki smo jih zaslužili in nekatere reševali, bi nastala prava slika psihopatologije našega slovenskega okolja. Ne bi bila literarna, bila bi gnojna.

Zanimivo pa bi bilo videti, kaj je povzročil Zakon o preprečevanju nasilja v družini in na šolah. Po moje še večje prikrievanje nasilja in zlorab. Nič drugega.

Eno najboljših poglavij je o hospitaciji ravnatelja pri uri zgodovine. V njem je vse: pouk, spolno privlačna učiteljica in nekdanja ravnateljica ljubica, prebujajoči se spolni hormoni pri učencih oz. dveh likih, portreti njihovih družin in razlaga, kako dobiti bitko z vedenjem. Človek bi po teh opisih re-

kel, da ste psihološko izvrstno opremljeni za medsebojne odnose, kolektiv in celotno šolsko polje. Ste res?

No, v tem odlomku je veliko erosa (pa tudi v drugih ...). Tudi pedagoškega, ravnateljevega, ni pa opisan pedagoški eros učiteljice. Kot odrasel človek bi ga opazovalec lahko prepoznal, pri tem pa bi mu bilo seveda slabo zaradi naivnosti tega erosa. Ostane mu samo pravi ...

Žalostna podoba mojega realnega delavnega in ravnateljevega jaza je, da se prepoznavam v vseh vedenjsko motenih učencih, pa tudi v tistih s posebnimi potrebami. Dobesedno čutim, rekel bi, fizično razumem, kako je biti otrok s primanjkljajem na umskem in socialnem področju. Vse legastenike in druge motnje nosim v sebi, vedno. Sem dispraktik, imam slabo kratkoročno in dolgoročno pomnjenje, pogosto čutim notranjo potrebo po begu in sem takoj v koži avtista in depresivca. To je težka motnja, ki se je bojim ...

To je realno, ker sem bil in sem še poln težav pri matematiki, tujih jezikih, slovenščini, vse je neznansko težko in ubijajoče. Osnovna šola je res težka. Ampak, imel sem srečo kot otrok: imel sem dobre učitelje in nobenih psevdobabic in babanic v podobi svetovalne službe, socialnih delavk, neumnih ravnateljev in ravnateljic itd. Nisem bil uspešen in to ni bilo posebno velik greh. Bilo nas je veliko, večina.

Po knjigi sodeč je zbornica raj za zadovoljevanje spolnih potreb ravnatelja. In po drugi strani pekel zaradi praznih zvijač, njihove pomanjkljive samorefleksije, praznega blebetanja, hlinjenja pedagoške strokovnosti ... Bralci utegnejo enačiti literarnega protagonista z vami in vam očitati nemoralnost in ženski šovinizem, se vam ne zdi?

Po nepotrebnem. Povsem je treba ločiti literaturo od neke realitete. Vzporednice obstajajo, niso pa tako neposredne, da bi jih lahko posplošili. Sem velik občudovalec žensk, vseh žensk. Literarni lik, ki je brez deformacije, je iz obdobja socialnega in socialističnega realizma in tudi vemo, koliko je vreden. Literarni lik mora imeti težko napako. Zato je zanimiv, funkcionira. Z literarnim likom, ki ne bi imel niti te napake, da bi bil brez napake, ne moreš napisati romana.

V kadetnici v Tacnu sem bil skoraj sedem let učitelj: med uniformiranimi moškimi osebkami tega praznega in podlega, tega povsem človeškega bistveno več in hujše. Več priljubljenosti, pokornosti, utapljanja, najmanj še v alkoholu in drugih odklonih ... Kakor pravi nemški pregovor: Med desetimi moškimi je devet bab. Ženske so realno pogosto bistveno bolj pogumne od moških. Še niste opazili? Najboljše pa je, če je mešano, če sta prisotna oba dela sveta, potem je najbolj normalno (pa tudi bolj pogumni in motivirani smo). Tudi v družini, se vam ne zdi?

Zakaj se vam je zdelo potrebno v uvodu napisati, da so opisani ljudje, primeri in situacije v romanu samo sheme, ilustracija bolne pedagoške misli avtorja in da nimajo nič opraviti z realnimi ljudmi in dogodki?

Kar nekaj primerov poenostavljanja se je dogodilo v demokratični Sloveniji – ali drugače, naši na videz pametni in izobraženi ljudje se še vedno vedejo kot obiskovalci prve projekcije prvega, še nemega filma v Ljubljani, ki so zbežali iz dvorane v Slovenski filharmoniji, ko se je na platno lokomotiva zapeljala proti njim, ali kot dvajset let pozneje partizani (pa naj mi ne zamerijo, gre zgolj za davno anekdoto), ki so po drugi vojni streljali na filmsko platno, ko so se na njem pojavili *Švabi*. Vrivek je bil nujen, saj je avtocenzura posebna samokastracija, ki je precej boleča in huda in se je tudi upravičeno bojimo, kajne? ■

vzletni ploščadi. Otroci obvladajo preproste naloge, zapletenih problemov pa ne? Nič lažjega kot to: omejimo poznavanje dejstev in postopkov, otroci pa naj se nemudoma lotijo zahtevnejših nalog, če ne drugače, kar na pamet. Treba je dvigniti izobrazbeno strukturo mladih? Jo pač bomo; poklicne šole razvlecimo na štiri leta. Strokovne šole nudijo premalo matematike? Krica kraca, bela raca, v učne načrte dopišimo poglavje *Infinitezimalni račun*, pa naj se tisti, ki se ga želijo naučiti, dobivajo v nedeljo po maši ter računajo odvode in integrale. Gimnazijska mladež trpi ob matematiki in naravoslovju? Čira čara: priporočilo o krčenju ne-bodijih-treba vsebin zapišimo v snežno belo knjigo; vik in krik na fakultetah bomo utopili kar v novih priporočilih. Voda na mlin ustvarjalcem nesmislov so tudi dobesečno razumljene usmeritve OECD, ki v zadnjih tednih dvigajo obilo prahu. Omejimo se le na eno priporočilo: ukinitvev podružničnih šol je kot puščanje nekaj litrov krvi človeku, ki mu je tehtnica pokazala preveč; z vidika kratkoročne ekonomičnosti bi bilo otroke tako ali tako najbolje strpati po nekaj tisoč skupaj v isto stavbo (kar se je v preteklosti že počelo, a očitno s pozabljenimi katastrofalnimi posledicami).

Za bolj učinkovito porabo šolskega denarja je dovolj drugih poti, med katerimi so, denimo, smotrna nabava ter smiselna uporaba učbenikov, delovnih zvezkov in sodobne učne tehnologije, bolj razsodna organizacija administrativne in računovodske podpore šolam, ugotavljanje ravni znanja šolarjev za statistične potrebe s testiranjem na vzorcu in ne na celotni populaciji, predvsem pa omogočanje zdravega pedagoškega miru. Spreminjanje sistemov, ki so se pravkar uravnotežili, ob tem pa nenehno preizkušnje, vrednotenje, beleženje, primerjanje ter drugo gnjavljenje šolarjev in učiteljev (z goro spremljajoče birokratske solate) za potrebe ministrstev, raziskovalnih inštitutov, zavodov ter centrov so zaradi svojih prevelikih apetitov za slovenske šole bolj ovira kot spodbuda.

Tale sestavek naj bi bil namenjen predvsem težavam, ki se pojavljajo pri prehodu iz osnovne v srednjo šolo, a je namenoma precej zašel s poti. Da marsikateri učenec uspešno ali celo zelo uspešno prikrmari do srednje šole skoraj brez učenja in delovnih navad, je pač treba vzeti v zakup. Tudi najbolj kakovostni učitelji vseh izobraževalnih ravni so vpeti v širši sistem, ki, pa če je to še tako nepravilno, omogoča poceni izhode. Vendar sem prepriča-

na, da moramo v šolah – kljub trivializiranju vzgojnih in izobraževalnih zahtev, ki ga je povzročil dolgoletni vdor permissivne doktrine v vse pore dela z otroki in mladostniki – vztrajati pri osnovnih gradnikih splošne izobrazbe in odraščanja: pomnjenju, sklepanju in sprejemanju odgovornosti. Tu smo učitelji nemočni brez podpore staršev, ki naj bi svojemu otroku do sedmega leta starosti že vcepili temeljna načela odgovornega vedenja, ki so nato pri teh načelih vztrajali nadaljnjih sedem let in ki (govorim tudi iz lastnih starševskih izkušenj) v času pubertete svojih otrok predvsem uspevajo ohranirati mirno kri. Po dolgem obdobju pretirano zaščitniških roditeljev in skrbnikov se v zadnjem času srečujem z vedno več starši, ki verjamejo v poslanstvo šole, ki zaupajo delu učiteljev, ki se pravočasno in na tvoren način odzivajo na zatikajoče se začetek ali potek šolanja, posebej dragocena pa je vzgojna usklajenost obeh staršev (tudi če ne živita skupaj). Naj bo tale odstavek namenjen tem staršem v pohvalo in zahvalo.

ZA KONEC DOBRA NOVICA

Srednješolce, to najbolj uporno, najbolj samosvojno, najbolj inovativno plast človeštva, poučujem petindvajseto leto, pa se mi zdi poučevanje še vedno lepo, smiselno in

osrečujoče početje – kljub pobalinskim poskusom sabotiranja kontrolk, kljub nenehnim »nisem vedel«, »sem takrat manjkal«, »kaj pa moje pravice« in čeprav včasih komaj vidim skozi meglo paragrafov, ki menda bolje kot jaz vedo, kako se vzgaja in poučuje. Večina vpisanih učencev in dijakov je vendarle sposobna dobro zaključiti šolanje brez našega prikrojevanja rezultatov. Celo mnogi dijaki s šibkejšimi (a ne z najnižjimi!) osnovnošolskimi ocenami iz zahtevnejših predmetov so ob kakovostnem pouku, z zadostno lastno dejavnostjo in zrelo podporo staršev dokazali, da so se sposobni postaviti po robu tudi aksiomu o normalni porazdelitvi sposobnosti. Edini »posebni potrebi«, proti katerima je vsa pedagoška znanost brez moči, sta »nočem« in »ne dā se mi«.

Vredno je vztrajati. In še splača se. Ti mladi so namreč naša edina resnična dolgoročna naložba. Če današnja mladina čez nekaj desetletij ne bo dala nič od sebe, je vse drugo, kar mi, odrasli, danes spravljamo na razne kupčke in stebre, ITAK BREZVEZE. ■

MARTA ZABRET je profesorica matematike na Šolskem centru Rudolfa Maistra v Kamniku.

KAKO DO BOLJŠIH DIPLOMANTOV?

SAŠO POLANEC

Eno izmed najpomembnejših razvojnih vprašanj je, kako organizirati visoko šolstvo, da bodo doseženi akademski cilji kot uvrstitev na šanghajski lestvici univerz med prvih sto na svetu, pa tudi gospodarski cilji, kot so na primer izboljšanje inovativnosti in kreativnosti v družbi, povečanje števila patentov in pospešitev gospodarske rasti. Na dobro premišljene ukrepe čakamo že več kot dvajset let, kar pomeni, da se tranzicija v visokem šolstvu sploh še ni začela. Razlog za takšno stanje pa je, kot običajno, nerazumevanje ekonomskih spodbud v šolstvu, dogmatski pogled na organizacijo visokega šolstva in pomanjkanje volje za spopad z interesnimi skupinami, kot so študenti in predavatelji, ki imajo v sedanjih razmerah visoke rente.

Ekonomsko teorija nas uči, da je obnašanje ljudi v veliki meri pogojeno z ekonomskimi spodbudami. Izbrali naj bi tiste opcije, ki prinašajo največje zadovoljstvo ob proračunskih, časovnih in institucionalnih omejitvah. Za šolstvo velja povsem enako: študenti in predavatelji bodo poskušali zasledovati čim večjo blaginjo zase, tudi če bo to pomenilo nižjo blaginjo za celotno družbo. Tako ne preseneča, da si povprečni študent želi čim lažji študij, brez stroškov, zagotovljeno diplomo in zaposlitev. Podobno si predavatelji želimo čim manj ur v predavalnici, čim manj raziskovalnega dela, čim lažje pogoje za napredovanje in čim višje dohodke. Če želimo boljše diplomante, moramo spremeniti sistem spodbud tako, da bodo študenti in predavatelji vlagali večje delovne napore v študij, predavanja in raziskovalno delo in na ta način povečali produktivno sposobnost gospodarstva. Z drugimi besedami, spremeniti moramo pravila igre.

A ne le to. Pomemben del problemov v visokem šolstvu je povezan z rezultati osnovnega in srednjega šolstva. Znanje, ki ga imajo dijaki, ki jih sprejemamo na fakultete, je porazno. Danes moram študente učiti, da je 5 odstotkov enako

ŠTUDENTI IN PREDAVATELJI STREMIJO K ČIM VEČJI BLAGINJI ZASE, TUDI ČE TO POMENI NIŽJO BLAGINJO ZA CELOTNO DRUŽBO. TAKO NE PRESENEČA, DA SI POVPREČNI ŠTUDENT ŽELI ČIM LAŽJI ŠTUDIJ BREZ STROŠKOV, PA ZAGOTOVLJENO DIPLOMO IN ZAPOSILITEV. PREDAVATELJI PA SI ŽELIMO ČIM MANJ UR V PREDAVALNICI, ČIM MANJ RAZISKOVALNEGA DELA, ČIM LAŽJE POGOJE ZA NAPREDOVANJE IN ČIM VIŠJE DOHODKE.

0,05, namesto da bi bilo to samoumevno. Če je bilo pred desetletjem normalno, da je tipični študent poznal vsebine iz realne analize, kot so odvodni in integrali, jih danes celo maturanti solidnih srednjih šol ne znajo. Ko bi bilo to vsaj zaradi tega, ker bi bili študenti bolj pismeni. Pa rezultati mednarodnih testov PISA kažejo, da tudi temu ni tako. Iz srednjih šol študenti poleg pičlega znanja prinesejo še slabe delovne navade in nizke etične standarde – prepisovanje je še vedno nacionalni šport. Omenjeni rezultati so v veliki meri odraz prepričanja, da je potrebna permisivna vzgoja otrok, da se otroci ne smejo pretirano miselno naprezati in da šolanje ne sme biti stresno. Kako smo kot družba lahko dopustili bivšemu ministru za šolstvo, vzgojo in šport, da eksterno preverjanje znanja ob koncu osnovne šole ni obvezno? Kako smo lahko dopustili, da je odvzeta avtoriteta učiteljev v osnovnih in srednjih šolah in da si starši drznejo v šole prihajati z odvetniki? Kdo si je izmislil, da morajo biti otroci v osnovnih šolah seznanjeni s pravicami, namesto da bi jim poleg znanja privzgojili še občutek za dolžnosti? Kdo je bil mnenja, da je ocenjevanje učencev v prvih treh razredih preveč stresno?

Gre za veliko zablodo zahodnega sveta, ki se je dobro prijela v glavah nesposobnih slovenskih ministrov za šolstvo. Potrebno je narediti radikalen premik in v šole vrniti odpisano disciplino ter dvigniti učne standarde, tako kot so to naredili na Kitajskem, v Hongkongu, Južni Koreji, na Finskem in v Singapurju, ki danes dosegajo najboljše rezultate na testih PISA in so na univerzah med najbolj motiviranimi in prizadevnimi študenti. V visokem šolstvu žal ne moremo v petih letih nadoknaditi tistega, kar je bilo v predhodnih trinajstih letih zamujeno. To pa še ne pomeni, da ni potrebno narediti radikalnih sprememb tudi v visokem šolstvu. Nenazadnje so napake v osnovnem in srednjem šolstvu zagrešili prav tretjerazredni visokošolski učitelji v vlogi ministrov za šolstvo, vzgojo in šport.

Eden izmed največjih problemov univerzitetnega študija je nizka prehodnost oziroma nizek delež diplomantov od vpisanih v prvi letnik, s čimer je izgubljen pomemben del sredstev, vloženi v visoko šolstvo. Pomemben razlog je v tem, da imajo študenti povsem napačne spodbude. S študi-

jem pridobijo poseben davčni status, ki jim omogoča delo preko študentskih servisov. Davčna obravnava študentov bi morala biti povsem enaka obravnavi ostalih zaposlenih, tako da bi odstranili motivacijo za fiktiven vpis. Nadalje bi morale univerze ponovno uvesti sprejemne izpite na vseh fakultetah. Danes marsikateri študent, ki se vpisuje na fakulteto, na kateri ni vpisnih omejitev, ni motiviran za učenje za maturo. Sprejemni izpit bi moral dati signal o potrebnih znanjih in biti dovolj obsežen, da bi lahko številne vsebine na fakultetah jemali za samoumevne in začeli s predavanji na višji ravni. Nadalje bi morali študenti obvezno obiskovati predavanja in vaje. Vendar ne tako, da pridejo na predavanja klepetat in motit druge študente – velik problem množičnih fakultet –, ampak bi morali pri predavanjih aktivno sodelovati. Prepisovanje bi morali obravnavati kot nedopusten prekršek, sankcija za študenta pa bi morala biti takojšnja izključitev iz programa in nezmožnost študija na kateremkoli programu javnih visokošolskih zavodov. Študentom bi morali omejiti število ponavljaj kateregakoli izpita na tri poskuse, kar je še vedno več kot na najboljših svetovnih fakultetah. Na slovenskih univerzah imamo še vedno opravka s špekulativnimi pristopi k izpitu, na katerih se študenti malo seznanijo z izpitnimi vprašanji. Nenazadnje pa bi bilo smiselno študente obremeniti s šolnino – tudi če je zgolj simbolična, saj bi jih spodbudila k višjim pričakovanjem glede vsebin predavanj in večji prizadevnosti pri študiju.

Pomemben skromen obseg obveznih delovnih nalog predavateljev. Začnimo pri tem, da nekateri predavatelji še danes ne uporabljajo elektronske pošte. Veliko predavateljev tudi nima retoričnih sposobnosti, med njimi so celo takšni, ki predavajo predmete s področja didaktike, pedagogike in andragogike in so nas druge predavatelje učili o tem. Povrh pa nekateri predavatelji prihajajo na predavanja nepripravljene in v številnih letih niso uspeli pripraviti učbenika za svoj predmet. Izvirni greh številnih pedagogov pa je, da ne opravljajo raziskovalnega dela, da nimajo vpogleda v aktualne akademske probleme, da nimajo resnih znanstvenih objav in da med lastne objave štejejo celo časopisne članke in ministrske nagovore.

Mnogi od navedenih vzorcev obnašanja predavateljev izvirajo iz načina zaposlovanja, pogojev napredovanja in sistema nagrajevanja. Slovenske univerze so zaradi nerazumevanja slovenskih poslancev (ti so postavili jezikovni pogoj) do akademske problematike prisiljene najemati skoraj izključno slovensko govoreče znanstvenike. Na ta

KAKO SMO DOPUSTILI, DA JE BILA ODVZETA AVTORITETA UČITELJEV V OSNOVNIH IN SREDNJIH ŠOLAH IN DA SI STARŠI DRZNEJO V ŠOLE PRIHAJATI Z ODVETNIKI? KDO SI JE IZMISLIL, DA MORAJO BITI OTROCI V OSNOVNIH ŠOLAH SEZNANJENI S PRAVICAMI, NAMESTO DA BI JIM POLEG ZNANJA PRIVZGOJILI ŠE OBČUTEK ZA DOLŽNOSTI?

način se res krepi znanje slovenskega jezika in bogati jezik z novimi strokovnimi termini – a po drugi strani same fakultete iz nabora kandidatov izključujejo številne tuje predavatelje, ki bi lahko pomembno prispevali k širini ponujenega znanja. (To sicer ni dovolj, saj so neto plače predavateljev pri nas nižje kot v mnogih drugih državah; te bi morale biti za pritegnitev dobrih kandidatov – domačih in tujih – primerljive s plačami v tujini.)

Na fakultetah konkurenco omejujemo tudi tako, da delovnih mest ne razpišemo javno ali celo mednarodno, ampak zgolj interno, ker smo kandidata že vnaprej izbrali. To so običajno asistenti, ki kandidirajo za mesta docentov in so jih mentorji že predvideli za nasledstvo. Izbranci so imeli v preteklosti relativno lahko pot do redne profesure, nirvane akademskega poklica, saj nekateri v celotni karieri – 40 letih – niso objavili niti enega mednarodno odmevnega članka. Le na fakultetah, kjer je število mest omejeno (denimo Fakulteta za matematiko in fiziko), so napredovali resnično najboljše po objavah, kar se kaže tudi v teži, ki jo imajo takšne fakultete pri uvrstitvi univerz na *Šanghajski lestvici* 2000 najboljših fakultet. Predavatelje, ki bi raziskovalno povsem zaspali, bi morali brez stroškov odpuščati, saj v bistvu niso zmožni opravljati delovnih nalog. Poleg tega je plača učitelja z enakim nazivom (na primer *redni profesor*) povsem neodvisna od števila objav ali kakovosti predavanj.

Prav šokantno je, da na številnih fakultetah ni rednih seminarjev, kjer bi predavatelji predstavljali lastno raziskovalno delo, tedensko gostili tuje predavatelje in razpravljali o najnovejših idejah. To je povsem normalno na najboljših univerzah, seminarjev je več na teden. Očitno je,

NUJNI UKREPI ZA IZBOLJŠANJE ŠTUDIJA

Davčna obravnava študentov bi morala biti povsem enaka obravnavi ostalih zaposlenih, tako da bi odstranili motivacijo za fiktiven vpis.

Univerze bi morale uvesti sprejemne izpite na vseh fakultetah. Danes marsikateri študent, ki se vpisuje na fakulteto, na kateri ni vpisnih omejitev, ni motiviran za učenje za maturo. Sprejemni izpit bi moral dati signal o potrebnih znanjih in biti dovolj obsežen, da bi lahko številne vsebine na fakultetah jemali za samoumevne in začeli s predavanji na višji ravni.

Študenti bi morali obvezno obiskovati predavanja in vaje in na njih aktivno sodelovati.

Prepisovanje bi morali obravnavati kot nedopusten prekršek, sankcija za študenta pa bi morala biti takojšnja izključitev iz programa in nezmožnost študija na kateremkoli programu javnih visokošolskih zavodov.

Študentom bi morali omejiti število ponavljaj kateregakoli izpita na tri poskuse, kar je še vedno več kot na najboljših svetovnih fakultetah. Na slovenskih univerzah imamo še vedno opravka s špekulativnimi pristopi k izpitu, na katerih se študenti malo seznanijo z izpitnimi vprašanji.

Nenazadnje pa bi bilo smiselno študente obremeniti s šolnino – tudi če je zgolj simbolična, saj bi jih spodbudila k višjim pričakovanjem glede predavanj in večji prizadevnosti pri študiju.

da smo povsem pozabili na dejstvo, da imamo predavatelji majhno število ur v predavalnici (okrog 180 ur na leto) zgolj zaradi tega, ker domnevno delamo raziskovalno in je takšna nizka obveznost nagrada za akademsko odličnost. Predstavljanje člankov in udeležba na seminarjih bi tako morala biti delovna obveznost in neizpolnjevanje te bi morali sankcionirati.

In kaj počne država? Na resornem ministrstvu stavijo na novoustanovljeno *Agencijo za kakovost*. Prepričan sem, da takšna agencija ne bo prinesla bistvenih sprememb, če se obenem ne bo spremenil sistem spodbud. Agencija bi lahko prispevala k dvigu standardov pri predavanjih in vsebinah, če bi zahtevali, da se zagotovi primerljivost programov s programi najboljših univerz na svetu. V mnogih primerih so namreč programi slovenskih fakultet povsem neprimerljivi tujim zgolj zaradi tega, ker predavatelji ne poznajo najnovejših področij svoje stroke. Za mednarodno primerljivost je seveda potrebno zagotoviti tudi dovolj sredstev, da se lahko predavatelji izpopolnjujejo v tujini. Z dva tisoč evri na leto, kolikor jih imamo raziskovalci za obiske na konferencah (nekateri niti toliko), ni mogoče sodelovati na vseh najbolj relevantnih konferencah, ampak zadošča za 2–3 konference na leto.

Poleg navedenih predlogov bi morala država določiti standarde glede števila študentov na predavatelja – sto študentov na predavalnico bi moral biti maksimum. Na množičnih fakultetah so pedagoški standardi nizki zaradi nezmožnosti dialoga na predavanjih, nezmožnosti preverjanja znanja z domačimi nalogami in seminarji, izpiti so omejeni na vprašanja s podanimi odgovori namesto esejskimi vprašanji. Do letošnjega leta so bila sredstva fakultet pogojena s številom študentov in diplomantov. Tako so bile fakultete spodbujene, da zagotovijo čim večjo prehodnost – tudi na račun kakovosti.

Skratka, za izpolnitev ambicije, da bi bile slovenske univerze med najboljšimi na svetu in naši diplomanti primerljivi tistim iz Harvarda, bi morali narediti radikalne spremembe v mentaliteti glede permisivnosti vzgoje, v sistemu financiranja visokega šolstva in institucionalnih omejitvah, ki določajo spodbude študentov in predavateljev. Bojim pa se, da so trenutna vodstva fakultet in univerze premalo ambiciozna (samo spomnite se enega izmed rektorjev ljubljanske univerze, ki je bil prepričan, da niso potrebne nikakršne spremembe) in si ne želijo nakopati zamer fakultetnih kolegov. Čeprav bi gordijski voz lahko presekal resorno ministrstvo, pa dvomim, da si upa poseči v številne privilegije študentov in predavateljev ter od njih terjati večje napore. Je že tako, da je tudi za njih manj stresno ohranjati sedanje stanje. ■

DR. SAŠO POLANEC je docent na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani.

SEDANJI SISTEM, KJER LAHKO UČITELJ POSTANE VSAKDO, JE NESPREJEMLJIV

Ivan Lorenčič je bil že v osemdesetih ravnatelj tedanje Srednje naravoslovne šole Miloša Zidanška, v devetdesetih direktor Zavoda za šolstvo in šport, zadnje desetletje pa je ponovno ravnatelj II. gimnazije Maribor, izobraževalne institucije, ki sta jo med drugim obiskovala tudi dr. Danilo Türk in dobitnica olimpijske medalje Katja Koren, izmed umetnikov pa Oto Rimele in Tone Kuntner.

BOŠTJAN TADEL

Poročilo OECD izpostavlja neučinkovitost porabe javnih sredstev v slovenskem, zlasti osnovnem šolstvu, ki dosegata solidne rezultate, a ob relativno zelo visokih vlaganjih. Kako bi to tezo komentirali kot srednješolski ravnatelj – ali v svoji dolgoletni praksi tudi vi opazate spremembe v znanju dijakov po prehodu iz osnovne šole v gimnazijo?

OECD pripravlja svoje ocene na osnovi statističnih podatkov in kazalcev, kar je lahko načelno sprejemljivo. Vendar brez poglobljenega poznavanja okolja prinese izkrivljeno sliko in napačne presoje. Ocena o majhnem številu otrok v osnovni šoli v razredih ima namreč dve plati. Zaradi geografske danosti je veliko slovenskih osnovnih šol na podeželju, kjer so šole tudi z desetimi otroci v razredu. Zapreti šolo v takšnem majhnem kraju in otroke voziti v bližnji kraj bi bilo ceneje in tudi izvedljivo ter bi prineslo določene prihranke. Takšna šola ima v kraju bistveno drugačno vlogo kot zgolj ozko izobraževalno. Šola je v veliki meri kulturno gibalno kraja in pomeni tudi pomemben dejavnik pri ohranjanju in razvoju podeželja. Takšna vloga šole mora pretehtati nad ozkimi ekonomskimi interesi in izračuni.

Znanje otrok se v zadnjih letih spreminja. Mnogo bolj so usposobljeni za projektno delo, tudi za uporabo informacijske tehnologije. Prihaja pa do zmanjšanja konkretnega znanja, ki bi ga otroci morali pridobiti v osnovni šoli in jim prinaša ob prehodu v gimnazijo težave. Opazne so tudi velike razlike v znanju otrok z enakimi ocenami, ki prihajajo iz različnih šol. K temu je v glavnem pripomogla odločitve, da v primeru omejitve vpisa na gimnazije, kot je denimo naša, odločajo samo ocene vseh predmetov v zadnji triadi. Zaradi pritiska staršev prihaja velikokrat do pritiska na učitelje in neobjektivnih ocen. Posledično to vpliva na znanje vseh otrok, tudi tistih, ki se vpisujejo na šole brez omejitve vpisa. Ko pridejo otroci v gimnazijo, se številnim podre svet, saj za ocenami ni ustreznega znanja. Ponovno upoštevanje »ekstercev« v primeru omejitve vpisa bi pomenilo pomemben korektiv.

Starši so gotovo pomemben sogovornik šole, tega v visokem šolstvu ni. Kako vidite vlogo staršev v srednješolskem okolju?

Starši se zmeraj bolj vključujejo v srednjo šolo, saj jih delo šole in njihovih otrok zelo zanima. Prihajajo na prireditve, sodelujejo kot mentorji, pomagajo s finančnimi prispevki itd. Večina staršev ima pozitiven odnos do šole.

Seveda pa to ne velja za vse starše. Problem nastane, ko želijo starši posegati v strokovne presoje učiteljev in želijo tudi s pritiski nepravilno vplivati na odločitve šole. S tem delajo svojim otrokom nepopravljivo škodo, saj jim podirajo vrednote avtoritete.

Velikokrat prevzemajo naloge otrok in jih s tem delajo nesamostojne. V veliki meri je to posledica slabe vesti, saj se zaradi pomanjkanja časa s svojimi otroki ne ukvarjajo. Svojo slabo vest želijo kupiti z materialnimi dobrinami in ne vedo, da njihovega pogovora z otrokom, pa tudi njihove avtoritete, ne more nadomestiti noben računalnik ali avto ob (povprečno) opravljeni maturi. Otroci v času odraščanja potrebujejo zdrave avtoritete in jasne meje. Na ta način se počutijo varne in zvedo, da imamo v življenju v različnih obdobjih različne vloge in odgovornosti. Starši pač ne morejo biti prijatelji svojih otrok – so samo starši.

Gimnazije, sploh tako ugledne, kot je vaša, seveda pripravljajo šolajoče za univerzitetni študij. Pa vendarle – se tudi vloga elitnih gimnazij spreminja, če kar 80 odstotkov srednješolcev po maturi nadaljuje s šolanjem?

Vloga gimnazij se v svojem pozitivnem razumevanju elitizma ne spreminja – odlični rezultati na maturi, trdo delo, dobri učitelji, vpis na zelene fakultete, dejavnosti, uspehi na tekmovanjih so še zmeraj merilo. Zmeraj bolj pa vstopa

Ivan Lorenčič

v ospredje dodatna ponudba šole poleg pouka. Pomembne postajajo dejavnosti, ki omogočajo razvijanje ustvarjalnosti na različnih področjih. Tako denimo slovi kranjska gimnazija po orkestru, naša po muzikalih, ljutomerska po debaterjih in tako naprej. Gimnazije tako postajajo elitne in razpovjavne tudi po svojih dejavnostih.

Opažen pa je še en element, ki prinaša novo dimenzijo v pojmovanje elitnosti. To je vpis dijakov na elitne tuje univerze. Ni nepomembno, če lahko šola kot referenco navede vpis svojih dijakov na Cambridge, Harvard, Stanford, Oxford itd. Zanimivo je, da tuje univerze mnogo bolj zaznajo elitnost naših šol. Z neposrednimi obiski, omogočanjem štipendij, drugačnimi metodami marketinga privabljajo najboljše dijake. Trend vpisa na tuje univerze se na II. gimnaziji Maribor iz leta v leto povečuje. Naše fakultete bodo morale čim prej spremeniti svoj pristop do najboljših dijakov, saj bodo v nasprotnem primeru ostale brez najboljših.

Slovenija ima srečo, da ima kar nekaj elitnih gimnazij, ki so v nasprotju s tujimi elitnimi zasebnimi gimnazijami javnega značaja. Tako so praktično dostopne vsem dijakom. Takšna ureditev mora ostati tudi v prihodnosti, pri čemer bi veljalo razmisliti o dodatnem financiranju elitnih gimnazij na osnovi jasnih kriterijev.

Katere uspešne prvine iz tujine pa bi si v večji meri želeli tudi pri nas?

V svoji dolgoletni šolski praksi sem imel možnost spoznati številne izobraževalne sisteme in gimnazijske programe – od skandinavskih, ameriških, angleških, program mednarodne mature (ki jo izvajamo tudi pri nas), avstrijske, francoske itd. Od vseh sistemov bi izpostavil dva: finskega in program mednarodne mature. Oba sistema temeljita na jasnem pojmovanju splošne izobrazbe, izbirnosti, upoštevanju različnih sposobnosti in interesov dijakov. Pri finskem sistemu bi izpostavil še pomoč dijakom.

Tega zagotovo ne moremo trditi za trenutni slovenski gimnazijski program, kjer je na primer bodoči študent fizike deležen enakega pouka matematike kot bodoči študent etnologije vse do konca gimnazije.

Poglejmo nekaj prvini, ki bi jih želel tudi pri nas: obvezni del mora biti dovolj širok, pa vendar le do nekega obdobja. Finci rešujejo to z jasno določenim obveznim delom programa, mednarodna matura pa z določitvijo šestih področij, od katerih dijak izbere en predmet. Oba programa bistveno

zmanjšata število predmetov v zadnjih dveh letnikih, dijak pa mora še zmeraj imeti en naravoslovni, družboslovni predmet, matematiko itd. In še: v obeh sistemih potekajo predmeti na dve ravneh, osnovni in višji. Na ta način je sposobnejšim dijakom omogočeno večje znanje z izbiro višje ravni, ostali pa še zmeraj pridobijo osnovno solidno znanje. Z določitvijo obveznega števila predmetov na višji ravni je zagotovljen razvoj odličnosti vsakega dijaka. Finski sistem praktično tudi ne pozna instrukcij. Dijakom pomoč nudijo učitelji na šoli, ki dijake najbolje poznajo in spodbujajo.

Eden od očitkov srednješolskemu programu je prevelika osredotočenost na maturo na račun kritičnega razmišljanja. Se strinjate s to tezo ali menite, da je to precej odvisno od posamezne šole?

Trditev o osredotočenosti na maturo na račun kritičnega razmišljanja je stara toliko kot matura. Zanimivo je, da takšnih očitkov ni deležna mednarodna matura, kjer so celo vsi predmeti eksterno preverjeni na maturi. Vzrok je v tem, da sta matura in gimnazijski program nastala kot ločena sistema. Anglosaksonski model mature je bil »cepljen« na stari srednjeevropski model gimnazije z velikim številom predmetov skoraj vse do konca gimnazije. Pri načrtovanju izobraževalnega programa, je potrebno sočasno načrtovati tudi maturo, saj sta oba medsebojno povezana in se pogojujeta.

Ko so bili poleg učnih načrtov uvedeni še predmetni izpitni katalogi, ki določajo, kaj morajo dijaki znati na maturi, je bila tudi simbolno vzpostavljena »fama« podrejanja maturi. V praksi je tega podrejanja manj, kot menijo številni kritiki, saj morajo biti izpitni katalogi usklajeni z učnimi načrti. Res pa je, da bo potrebno čim prej ukiniti predmetne izpitne kataloge in njihovo vlogo (tudi simbolno) prepustiti učnim načrtom. Obstaja še pomemben dejavnik, ki lahko pripomore k večjemu kritičnemu razmišljanju, to je ustrezna sestava izpitnih vprašanj. Izpitna vprašanja v veliki meri odločajo, ali bo na izpitu zahtevano faktografsko znanje ali pa bolj celovito znanje z elementi kritičnega razmišljanja. Takšna vprašanja je seveda mnogo težje pripraviti in ustrezno oceniti odgovore.

Bili ste tudi direktor Zavoda za šolstvo in šport. Kje bi iz izkušnje praktika in teoretika iskali poti ne le za izboljšanje učinkovitosti slovenskega šolstva, temveč tudi za dvig njegovega ugleda v družbi?

V veliki meri lahko k temu pripomore drugačen sistem izobraževanja učiteljev z drugačnimi študijskimi programi in selekcijo študentov. Sedanji sistem, kjer lahko učitelj postane vsakdo, je nesprejemljiv. Finski model, kjer se lahko le najboljši dijaki na osnovi sprejemnih izpitov vpišejo na fakultete za učitelje, bistveno dvigne kvaliteto poučevanja in ugled v družbi.

Velikokrat slišimo, da je poleg pristojnega ministrstva pri nas na sploh preveč institucij s pristojnostmi na šolskem področju. Bi se strinjali?

Slovenija ima vzpostavljene vse podobne institucije kot druge države in težko bi katero ukinili. Seveda pa je drugo vprašanje učinkovitosti, organiziranosti in kvalitete dela institucij. Pri reševanju teh problemov lahko obstajajo različne rešitve. Navedel bom primer Švedske: pred približno dvajsetimi leti se je Švedska ukvarjala s problemom neučinkovitosti svojega zavoda za šolstvo. Vsi poskusi o povečanju učinkovitosti niso bili uspešni. Končno so našli enostavno rešitev: Zavod za šolstvo so enostavno ukinili! Ustanovili so novega z novim vodstvom, nekaterimi novimi ljudmi in novo organiziranostjo, ki je postal mnogo bolj učinkovit in strokoven ter zaradi tega bistveno bolj avtonomen kot stari. ■

Dr. Janko Kos, literarni zgodovinar

KOGA PA TO ŠE ŠOKIRA?

Z akademikom Jankom Kosom smo se pogovarjali predvsem o stvareh, s katerimi se osemdesetletniki običajno ne ukvarjajo – o sodobni umetnosti ter o najbolj vznemirljivih vprašanjih, s katerimi se bo svet soočil v prihodnosti. Pri tako zapletenih temah kajpak pomaga historična perspektiva in izjemno širok referenčni okvir, ki sega od temeljev v judovsko-krščanski tradiciji in antiki do popularne kulture. In seveda Janko Kos v nobenem pogledu še zdaleč ni običajen.

BOŠTJAN TADEL *foto* UROŠ HOČEVAR

Po današnjih merilih je dolgoletni profesor na Oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo ljubljanske Filozofske fakultete na univerzo prišel sorazmerno pozno, tik pred svojim štiridesetim letom. Pred tem je bil dramaturg v lutkovnem gledališču v Ljubljani in profesor na viški gimnaziji, pa urednik *Besede in Perspektiv*, med drugim tudi eden od dramaturgov pri krstni uprizoritvi Smoletove *Antigone*. Že leta 1977 je postal dopisni in 1983 redni član SAZU, število njegovih strokovnih in znanstvenih člankov gre v stotine, knjig, tudi v zadnjem desetletju, v desetine. Zadnja leta je bolj dejaven tudi v političnem prostoru, zlasti v *Zboru za republiko*, kar je marsikoga presenetilo. Morda je bolj presenetljivo, da se tisti, ki jih Kosova politična aktivacija preseneča, ne potrudijo sami razmisliti o stališčih nekoga, ki je vsak svoj stavek temeljito argumentiral in imel zanj čvrsto oporo v dejstvih. Janko Kos je seveda predvsem znanstvenik in če se tudi v politiki obnaša nekoliko profesorsko, je to kvečjemu dobro za politiko.

Večkrat ste v svojih nastopih omenili nihilizem kot logično posledico sodobne civilizacije. Zadnje tedne se zdi vrh tega nihilizma *Srbski film*. Je bila ta metafora že kdaj izpeljana tako daleč?

Vprašanje je najprej, kaj nihilizem sploh je in ali ga v resnici najdemo v tem filmu. Nato pa – kaj je ta film? Gledati se ga da na različne načine, z ene strani lahko kot pornotriler, z druge je morda prisposoda za družbene, politične in tako dalje razmere in strukture v današnji Srbiji. Do te razlage sem rahlo skeptičen, ker zahteva kar precej védenja o današnji Srbiji, se pravi o nečem zunanjem, ne znotrajfilmskem. Nekdo, ki

ne ve, kako je bilo s Srbijo v zadnjih dvajsetih letih, tega filma ne more pripeti na tako razlago.

Če seveda odmislimo, da gre za preprost pornotriler, ostaja možnost, da to divjo seksualnost, ki izhaja iz de Sada, razumemo kot prisposodo za neki svet, ne za srbski svet kot tak, temveč za civilizacijo našega časa, za zahodno civilizacijo, ki je nihilistična, če razumemo pod nihilizmom tisto, kar je

TAKIH UMETNIKOV, KOT STA BILA THOMAS MANN ALI KAFKA, DANES NIMAMO, V LITERATURI ŽE NE. MED SKLADATELJI BI TUDI TEŽKO NAŠLI KAKŠNEGA MAHLERJA. SEVEDA IMAMO DOBRE PISATELJE IN SKLADATELJE, VENDAR NE VIDIM NOBENEGA, KI BI STAL ZGODOVINSKO NA PRELOMU, KI BI IMEL TOLIKŠEN POMEN, DA BI VEDELI – TA PISATELJ ALI TA KOMPONIST JE POVEDAL NEKAJ, KAR OZNAČUJE POLOŽAJ SVETA.

o njem dejal Nietzsche, ki ga je prvi razlagal na tej najsplošnejši ravni, se pravi kot razvrednotenje najvišjih vrednot. V svetu, kjer ni najvišjih vrednot, Boga in najvišjih kreposti, pa tudi vseh drugih, saj če so razvrednotene najvišje, pade veljava tudi nižjim vrednotam, se pravi političnim, socialnim in tako naprej, ostane samo tisto, kar je bilo za de Sada edino bistvo življenja, torej užitek, in to v čemerkoli, tudi v nasilju, zločinu. To je predmet tega filma, nesporno, vprašanje pa bi lahko bilo, ali je ta užitek pravi užitek? Morda je to brezup, bolečina, blodnja. Pri de Sadu je sadistično ukvarjanje s telesom

pripeljalo do pravega uživanja v svetu zločinov in mučenja, v tem filmu pa tega ni: junak na koncu ostane sam, celotni film pa vpjet v mračni svet brez izhoda. To bi bil nihilističen refleksi.

Pravite, da je določeno védenje o Srbiji predpogoj za razumevanje tega filma kot metafore. Ali ni to tako kot pri vsakem umetniškem delu, ki ga gledamo zunaj okoliščin njegovega nastanka?

Že, vendar niso vsi primeri enaki: če pri tem filmu pristanemo na, recimo ji, srbsko problematiko, gre za zunanje okoliščine. Že pri Ingardnu je nemogoče pripenjati neko umetnino – če je to umetnina – na nekaj, kar je zunaj nje, na samega avtorja in okoliščine nastanka, se pravi na srbske ljudi in dogajanje domnevno v Beogradu in tako naprej. Vendar iz samega filma tega ni mogoče spoznati, če ne vemo ničesar o Srbiji, o Miloševiću in podobno. Tega v filmu neposredno ni, pa tudi če bi bilo, bi gledalec, ki o tem nima predznanja, denimo nekdo iz Južne Amerike, težko razvozal srbske namige in aluzije.

Če ta domnevni kontekst odmislimo, ostaneta dve možnosti: ali je film običajen pornotriler ali pa prisposoda za svet nihilizma zahodne civilizacije v letu dva tisoč in še nekaj.

Obstajajo morda vzporednice s Pasolinijem?

Ne, ne, pri Pasoliniju je stvar precej drugačna. Če vzamemo na primer *Dekameron*, ki je ljubezniva obnova renesanse, Pasolinija veseli telesnost, tudi kot homoseksualca, ampak to ni nihilizem. Pasolini je izrazil levičar, malce kristjan. *Cvet tisoč in ene noči* je paša za oči, hkrati pa veselje nad tem, da življenje nudi toliko lepih, užitka polnih prizorov fizisa. To je vsekakor nekaj čisto drugega.

Srbski film bi morda lahko primerjali z *Antikristom* von Trierja: tudi tam je v ozadju tema nihilizma, a prenesena na odnos med zakoncema. Tudi ta film je zelo krut, a na drugačen način; nepredstavljivo je, da bi bil paša za oči v smislu pornotrilerja. Je pa v nekem smislu hujši od *Srbskega filma*. Najbrž je von Trierjev film tudi prisposoda za nihilistični svet, čeprav ga zoži na intimni odnos, pri *Srbskem filmu* pa je ta prisposoda razširjena na mnoge socialne odnose in nivoje. Če prav razumem, je mreža, ki v tem filmu v svoje delovanje zaplete glavnega junaka, nekako globalna, gre torej za nekakšno globalno pornografsko korporacijo, kar pomeni, da ne gre samo za Srbijo, temveč za globalizirani svet, ki ga vodi zahodna civilizacija, njena tehnologija in produkcija.

Kako pa v tem okvirju razumete najbolj izpostavljene pojave vizualnih umetnosti zadnjih let, denimo živali v formaldehidu, pa z diamanti posute človeške lobanje Damiena Hirsta in podobne domnevne provokacije, ki se dogajajo na ozadju dražb, kjer se obračajo ogromne vsote denarja. Gre pri tem za podoben izraz enakega nihilizma, le v povsem drugačnem okolju?

Kolikor lahko berem o tem ali pa kdaj vidim kakšen posnetek, je ta vrsta umetnosti najbrž prehodni pojav, tako da je vprašanje, kaj bo z njo čez kakšno desetletje. Videti je, da se ta tako imenovana sodobna umetnost vrtili v nekakšnem obratu, komercialnem kajpada, in ta pošilja na trg proizvode, ki naj bi šokirali – ampak mislim, da to ni več učinkovit princip, kako presenetiš, šokiraš meščana. Koga pa to še šokira? To je nekakšno gradivo, ki ustvarja vtis, da se v kulturi, v umetnosti nekaj dogaja in da tisti, ki temu sledijo, razni kritiki, teoretiki, specialisti, dokazujejo, da so na tekočem. Vse to je vpeto v to komercialno mrežo, ki neprestano potrebuje novo gradivo – čez pet do deset let bo spet drugačno –, in je pravo vprašanje najbrž to, koliko časa bo obrat lahko še deloval na tej podlagi.

Rekli ste obrat – z nekaj karikiranja vse skupaj skoraj spominja na modno industrijo,

kjer se posamezni elementi ciklično ponavljajo: modne barve pa kroji in podobno. Edini namen je, da je drugačno kot prej, vendar zaradi pomanjkanja elementov neizogibno

EVROPA TRDNO STOJI V OBMOČJU SVOJEGA HUMANIZMA TER RAZSVETLJENSTVA, IZ KATERIH IZHAJA IDEJA ČLOVEKOVIH PRAVIC, KI JE V NEKEM SMISLU ZELO RADIKALNA. VPRAŠANJE JE, KAJ SE BO S TEMI PRAVICAMI DOGAJALO V GLOBALNEM SVETU, KJER POLITIČNO, SOCIALNO, MORALNO VLOGO IGRAJO NOSILCI DRUGAČNE KONCEPCIJE ČLOVEKOVIH PRAVIC – IN SEVEDA DOLŽNOSTI.

pride do ponavljanja. Podobno se zdi s temi poskusi šokiranja, elementi se ponavljajo.

Ja, to seveda ni noben šok, *body art* in te stvari, na vse to smo navajeni, na primer uriniranje na odru smo videli že pred desetletji. To zdaj je posnemanje, v klasičnem jeziku se temu reče epigonstvo, ki ne more dolgo trajati. Tudi komercialna mreža kuratorjev in razstavljalcev se bo tega nekoč nasitila, gre za iskanje materiala, ki lahko opravi svojo funkcijo v komercialnem prostoru, ko pa bo

to postalo neučinkovito, se bo pač nehalo. Takrat bo nastopila kriza.

Dosti dlje od Cageove skladbe 4.33, v kateri pianist predpisan čas samo sedi ob klavirju, se verjetno ne da.

Najbrž ne, pa tudi to, kar omenjate, je iz zgodnjih petdesetih. Veliko današnjih umetnikov se sklicuje celo na Marcela Duchampa (1887–1968), od njegovih pomembnejših del je minilo že skoraj sto let. Nenevadno je vračanje k radikalnim gestam tako daleč nazaj, h gestam, ki so bile radikalne tedaj. To so morda zadnji poskusi ultramodernizma, da bi bil še vedno prevladujoča umetniška smer tudi v komercialni globalni mreži. Drugo vprašanje pa je, kaj je s postmodernizmom: ali je ali ga ni? Pred časom je poskušal nadomestiti ultramodernizem, vendar ne vem, koliko se mu je posrečilo, da bi postal dovolj učinkovit v komercialnih mrežah.

Sicer pa se mi zdi, da je vsaj v dveh večjih mestih, ki ju najbolj poznam, na Dunaju in v Münchnu, zadnja leta tega skrajno avantgardističnega, instalacijskega materiala manj. Zamenjujejo ga v glavnem historične razstave: pred leti je bil zelo uspešen bidermajer, nato pozni realizem 19. stoletja, in zdi se, da so te historične razstave bolj vabljive za gledalce,

kar pomeni, da razstave sodobne umetnosti niso več inovativne. Pravih inovacij ni več, tu in tam kaj duhovitega, stari Beuys je še zmeraj boljši kot vse to, kar se vidi zdaj. To je dejstvo, zato se bojim, da za mlade v tej smeri ni kaj dosti možnosti za uveljavitev.

Ko že govoriva o sodobnih pojavih, je bil pred tedni v Mariboru dogodek *Evropa danes*, ki je multidisciplinarno povezal umetnike Harisa Pašovića iz Sarajeva, Mikija Manojlovića iz Beograda in Laibach iz Slovenije, vse pa je povezoval istoimenski esej Hrvata Miroslava Krleže? V najavah dogodka se je veliko govorilo o aktualnosti tega eseja, po pogledu od blizu – in tudi ob ponovnih uprizoritvah *trilogije o Glembajevih* v zadnjih letih – pa se izkaže, da je bil Krleža verjetno že tedaj konservativen avtor. Kakšna je njegova dejanska umetniška teža?

Lahko povem, da sem ga osebno spoznal, ko sem kot študent sodeloval na neki prireditvi v Beogradu. Malce ironično me je poimenoval profesor, očitno sem ustrezal njegovi predstavi mladega učenjaka. Mislim, da sta zanj značilni dve izjavi o samem sebi: prva, da ni umetnik, temveč bolj publicist. Druga pa, da v *Glembajevih* ni kaj dosti zgodovinske resnice v prikazovanju bogataške plasti v hrvaški družbi. Morda to oboje

začutimo ob ponovnem uprizarjanju njegovih del?

Kakšna velika veličina verjetno ni bil. V srednjeevropskem prostoru je bilo takšnih avtorjev več in med njimi so nekateri pomembnejši. S tem se sicer nisem podrobneje ukvarjal, spomnim pa se, da so v času, ko je Ivo Andrić prejel Nobelovo nagrado za književnost (1961), mnogi menili, da bi jo pravzaprav moral dobiti Krleža. Če ju primerjamo, ne glede na politične in ideološke konotacije Andrićevega dela ali njegove diplomatske kariere, je treba reči, da imamo pri Andriću izrazit literarni svet, ki je v evropskem smislu pomemben. Krleži tudi ne pomagajo kaj dosti nesrečne teze, ki jih je koval za Titovo Jugoslavijo, o bogomilih kot neverjetno pomembni ločini, pa kako je makedonsko-bolgarsko-srbska ikonografija že začetek renesanse, ki da se je v Italiji razmahnila šele pozneje. To so bile rahlo cinične teze, bil pa je brez dvoma po eni strani zvit, po drugi prodoren, po tretji pa vendarle nekako nemočen, tako umetniško kot ideološko.

Krleža je v *Glombajeveh* še povsem v tradicionalnem družbenem okvirju: Leone kot domnevno moderen slikar daje zveneče izjave o moderni umetnosti, socialno pa je mizogin na eni in blaziran na drugi strani. Vse to je bilo v dramatiki že povedano pri Ibsenu in Strindbergu. In glede odnosa do ženski seveda pri Ottu Weiningerju. Te stvari so prevzemali tudi Američani, denimo kakšen Tennessee Williams, ki jih je okrasil še s patologijo, ki je

KONCEPT IZVIRNEGA GREHA SEVEDA RAZLOŽI, ZAKAJ ČLOVEK NI DOBER – AMPAK DO ISTEGA JE PRIŠEL TUDI FREUD. ČLOVEK JE, KAKRŠEN JE, V SEBI IMA LIBIDINOZNO IN AGRESIVNO, TO JE DEJSTVO IN TEGA NI MOGOČE SPREMENITI.

pri obeh Skandinavcih ni, ampak pri Američanih lahko opazujemo prenos tega modela v drugačen svet – pri Krleži pa je zagrebški svet višjega meščanstva, skoraj patricijstva, zelo umeten. Seveda je hrvaška družba zapletena, na eni strani beneška tradicija, na drugi ogrska; ne poznam prav podrobno položaja hrvaškega plemstva znotraj Ogrske, kako so sami sebe razumeli in delovali znotraj kulturnih ter socialnih okvirjev. To zlasti v primerjavi s Slovenci ni nepomembno, mi nimamo plemstva in morda ga nikoli nismo imeli. Iz tega izvirajo razlike med slovenskim in hrvaškim narodnim značajem.

Se to kaže tudi v romanu? Po vašem prepričanju je junak slovenskega romana izrazito pasiven, skoraj vedno žrtev takih ali drugačnih okoliščin.

To je dejstvo. Pri Jurčiču, na samem začetku slovenskega romana, je v *Desetem bratu* tega še najmanj. Morda je zaradi tega, ker je šlo za prvi slovenski roman, še optimističen: Lovre Kvas se srečno poroči, malce kaže, da bo morda žrtev čudnih okoliščin, a se na koncu razmahne in vgradi v meščanski svet. Že poznejši Jurčičevi romani so dosti bolj tragični, vedno bolj so predvsem poročila o junakih, ki so žrtve ali ljubezni ali razmer. Pozneje je tega samo še več, pri Cankarju so vsi junaki izključno žrtve, in to pasivne. To tudi pozneje ostaja značilnost slovenskih romanov, zlasti boljših, kjer se pokažejo bistvene poteze nacionalnega karakterja. Seveda tega ne gre preveč posploševati, za boljše sliko bi morali preiskati, kako je z junaki avstrijskega romana – čeprav je Avstrija s svojo kulturo nekaj drugega kot Slovenija.

Avstrija je imela svoje plemstvo, ki je odigralo veliko vlogo zlasti v obdobju turških vojn v 17. in 18. stoletju. Tudi pozneje, ko se je vojaško plemstvo spremenilo v uradniško, je bilo še vedno podpora monarhiji vse do njenega konca. Plemiška kultura je nekaj, česar Slovenci ne le nikoli nismo imeli, tudi razumeli smo jo težko, naša kultura in naš socialni svet vendarle raste iz kmetstva. To kmetstvo je bilo še v 18. stoletju sila revno. Če beremo novejšo zgodovinske razlage, recimo knjigo *Na stičišču svetov: slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do konca 18. stoletja* (2009), ki sta jo napisala Peter Štih in Vasko Simoniti, je bila v naših krajih doma res beda. V 19. stoletju se je nato mukoma vzpostavil meščanski sloj, ki pa je bil zelo tenak, sestavljen večinoma

iz izobražencev, praviloma uradnikov, profesorjev ali odvetnikov. Dejstvo, da nismo imeli plemstva, je globoko zaznamovalo naš značaj in seveda tudi kulturo.

V kontekstu nedavnega prvega knjižnega izida Adama Smitha v slovenščini je zanimiva tema liberalizem. Če smo Slovenci kdaj imeli priložnost za razvoj pristnega liberalizma, je bilo to verjetno ob prelomu 19. v 20. stoletje, ko sta bila zelo vidni osebnosti prijatelja, politična sopotnika in tudi – eden bolj, drugi manj – uspešna pisatelja Ivan Tavčar in Ivan Hribar. Je bilo tedaj res kaj na tem ali je Slovenija, skupaj s preostalimi kontinentalnim delom Evrope, liberalizem jemala bolj mimogrede?

Naši liberalci v 19. stoletju so poznali liberalizem. Bili so nagnjeni k pozitivizmu in razsvetljenstvu, brali so svetovno uveljavljene avtorje. Sam bi v tej zvezi omenil Janka Kersnika, Tavčar je bil morda manj razgledan, Kersnik in njegovi liberalni tovariši pa so liberalno doktrino poznali in se z njo v marsičem strinjali.

V gospodarskem oziru je bil naš liberalizem pač liberalen v smislu, naj stvari tečejo, kot tečejo, v kulturnopolitičnem smislu je bil antiklerikalni, Tavčarjevi napadi na duhovnike in Cerkev so bili hudi, vseeno pa je kulturno ostajal znotraj krščanstva kot pisatelj in kot esteta. Naš liberalizem ni bil ravno primer čistega liberalizma v zahodnoevropskem smislu. Bil je politično bolj desni v tem smislu, da je bil izrazito nacionalen ali celo nacionalističen: Ivan Prijatelj in France Kidrič sta bila liberalca, prvi bolj desni, drugi bolj levi, oba pa izrazita nacionalista. To je nekako presevalo liberalizem, kajti skrajni liberalizem mora konec koncev zavreči tudi nacionalnost, ko pristane pri skrajnem individualizmu. Poleg nacionalnega je naše stare liberalce zaznamovalo še moralizem, ki so ga kajpak prevzemali iz krščanstva. Ekonomsko so torej morda bili liberalci, nadgradnja pa je bila še dosti tradicionalna, torej je šlo bolj za nekakšen polovični liberalizem z elementi predliberalnega ali celo neliberalnega.

Je pa značilnost našega liberalizma okrog leta 1900, da ni imel nobenega posluha za socialno vprašanje. To mu je očital tudi Cankar. V primerjavi s Krekovimi krščanskimi socialci liberalizem ni imel nobenega socialnega programa za revnejše sloje in za kmete. Očitno so verjeli v liberalno prepričanje, da naj vse ureja trg, na katerem nastopajo posamezniki, kaj drugega jih ni zanimalo. Mislim, da to ni bil pravi liberalizem.

Je to primerljivo s tem, kar se danes v svetovnem merilu imenuje neoliberalizem?

Neoliberalizem je pojem, ki je v današnji politični publicistiki zelo priljubljen. Kolikor ga razumem, je neoliberalizem izraz, ki so ga v Nemčiji izumili tik pred drugo svetovno vojno in je označeval novo stopnjo liberalizma – ampak ne v tem pomenu, kot ga mi uporabljamo danes. Tisti, ki so tedaj ta izraz iznašli, so imeli v mislih ravno narobe liberalizem, ki se odpira socialni problematiki.

Novejša raba pojma neoliberalizem, ki je nastala najbrž v Ameriki, pa ta izraz lepi na posebno obliko globalnega kapitalizma, ki naj bi prek trga urejal vse politične in socialne odnose. Način, kako se to dogaja, je problem za ekonomiste: kako razumejo te krize in zakaj se pojavljajo? So povezane s klasičnim tipom kapitalizma ali gre za nov kontekst globalnega kapitalizma? To je še negotovo in mi, ki nismo ekonomisti, tega ne moremo prav dobro formulirati.

Poleg ekonomske in socialne dimenzije liberalizma, morda resda bolj v Ameriki, obstaja še tretja, kulturna ali celo ideološka, ki se ukvarja z odnosom do znanosti, denimo s polemikami o darvinizmu, pa do javnega izražanja verskega prepričanja in v zadnji posledici do tako intimno-etičnih dilem, kot je vprašanje splava. Zdi se, da liberalizem zaradi svojih dimenzij pomeni različne stvari različnim skupinam ljudi. Tako sta dva po lastnem prepričanju liberalca lahko glede določene stvari na nasprotnih bregovih – a nič manj gotova o svoji lastni liberalnosti.

Drži, pojem neoliberalizem je zelo prikladen za hitre politične etikete, če pa se zamisliš, kaj na različnih ravneh pomeni, si v zadregi. Nekateri ga povezujejo s konservativnostjo, ki

jo je kot neokonservativizem uvedla Margaret Thatcher, in vidijo v njem nadstavbo imperializma. Mislim, da gre za pojem, ki bo šel kmalu iz obtoka, ker je preveč nejasen. Lotiti bi se ga moral oster sociolog in z natančno analizo raziskati njegove pomene; potem bi šele videli, ali je sploh uporaben.

Zanimivo bi bilo slišati, kaj o neoliberalizmu lahko rečejo marksisti. Je zanje to relevanten pojem v socialnem prostoru, ki po njihovem mnenju še vedno deluje po načelih razrednega boja? Tukaj se nam zastavljajo bolj usodna vprašanja, denimo, kaj je s tem razrednim bojem, pa kaj se dogaja s srednjim slojem? Bo prevladal, se razširil, kot je kazalo pred desetletji, ali imajo prav tisti, ki trdijo, da se srednji sloj krči, da prihaja v krizo, tako materialno kot socialno in kulturno? To je zopet negotovo.

Če se vprašamo o slovenskem neoliberalizmu, moramo nazaj do slovenskega liberalizma: neoliberalizem moramo iskati tam, kjer je prišlo do nekakšnega očiščenja nacionalne, socialne in moralne tradicije klasičnega liberalizma. Kam to pelje, je posebno vprašanje – verjetno v nekakšen kozmopolitizem, ki se ne čuti zavezanega ničemur več, ne nacionalnemu ne moralnemu ne etičnemu, ampak najbrž zgolj principu užitka, kot ga omogoča ekonomija globalnega kapitalizma. Kaj to pomeni v svetovnem merilu, je seveda veliko vprašanje, zlasti glede na najnovejšo ekonomsko vzpore nekaterih držav, zlasti Kitajske in Indije. Velike tekme v iskanju surovin in trgov bodo politiki gotovo poskušali blažiti z dogovori, vprašanje pa je, koliko se to da, kajti svet je omejen s količinami surovin in zmogljivostmi trgov. Zlasti evropski politiki so negotovi, ker pa znotraj Evrope ne morejo najti skupnega interesa, so tem šibkejši. Evropa je danes žarišče skeepse, negotovosti

LAHKO SE DEBATIRA O TEM, ALI JE KRŠČANSTVO PO SVOJEM SOCIALNEM POMENU NAKLONJENO BOLJ ANARHIJI KOT AVTORITARNI OBLASTI, KI OBLADUJE DRUŽBO IN POSAMEZNIKA, KOT PRAVI JACQUES ELLUL V KNJIGI ANARHIJA IN KRŠČANSTVO. VERJETNO PA TA DIMENZIJA ZA KRŠČANSTVO NI RAVNO BISTVENA – PRAV NA TEM PODROČJU SE JE TUDI NAJBOLJ PRILAGAJALO RAZLIČNIM SLOJEM ALI RAZREDOM, KI SO VSTOPALI V ZGODOVINSKI SVET.

in nemira, države, kot sta Kitajska in Indija, pa trdne, ko iščejo svoje nove možnosti.

Zadnje čase vas, po lastnih besedah, močno zanima stik med kulturo in politiko. Se vam zdi, da kultura danes reflektira to politično negotovost, ali jo dogodki prehitevajo?

Naloga kulture bi seveda bila artikulirati probleme, jih osvetliti, morda nakazati, kako bi jih prevladali. Naša sodna kultura pa je bolj odslikava tega stanja kot suveren pogled nanj. Veliki pisatelji 20. stoletja od Eliota, Kafke, Joycea do Becketta so v svojem delu seveda reflektirali stanje zahodnih družb, so pa bili zelo radikalni in so šli v negacijo. V primerjavi s tem je naša kultura bolj medla, odslikava nihilistično stanje, ampak nekako brez posebnega zagona. Ne more priti iz tega, da bolj ali manj samo poroča o tem, kako ljudje živijo, kakšna je njihova seksualnost, kako so nekako čudni, osamljeni, prek tega pa ne pride v bližino nečesa, kar bi bilo presežno. Pri Kafki in Beckettu je nekaj več kot vsakdanja empirija, gre za vpogled v bistvo, v dno stanja sodobne civilizacije.

Podobno velja za današnjo likovno umetnost s performansi in instalacijami, kaj pa je to drugega kot odslikava stanja v stvarnosti? Prav odslikava se mi zdi najbolj ustrezna oznaka te kulture, ki ni zgolj posnemanje, je pa še vedno predvsem odslikavanje tega, kar je.

Kakšna bi bila primerjava s časom pred stoletjem? Prav tako so se kopičile ekonomske in socialne napetosti, umetnost pa je bila morda celo v fazi največje inovativnosti v svoji zgodovini.

Če naj odgovorim zelo preprosto, takih umetnikov, kot sta bila Thomas Mann ali Kafka, danes nimamo, v literaturi že ne.

Med skladatelji bi tudi težko našli kakšnega Mahlerja. Seveda imamo dobre pisatelje in skladatelje, vendar ne vidim nobenega, ki bi stal zgodovinsko na prelomu, ki bi imel tolikšen pomen, da bi vedeli – ta pisatelj ali ta komponist je povedal nekaj, kar označuje položaj sveta.

Novejši čas sicer ni brez pomembnih umetnikov, Francis Bacon je gotovo bil velik slikar, njegova umetniškost je bila v dialogu s sodnim svetom. Vprašanje pa je, ali imamo kaj primerljivega v današnjem času. Morda Nea Raucha, nemškega slikarja, ki je izšel iz nekdanje Vzhodne Nemčije (rojen v Leipzigu 1960). On bi znal biti tega tipa: slika tehnični svet, industrijske priprave pa tudi delavce, vendar na tako fantazijski, pravzaprav nadrealistični način, da vidiš, kako se ta svet vrtil in giblje ter postaja vedno bolj nesmiseln. To je pri Rauchu naslikano tako, da je več kot odslikava stvarnega sveta. To ni foto- ali hiperrealizem, kjer je vse natančno prikazano kot na fotografiji, ampak je premaknjeno v nekaj drugega, ta pogled odpira stvarnost razumevanju, ki vidi, da je v tej stvarnosti neka logika, ki je za človeka že nedoumljiva. To je nekaj več kot zgolj odslikavanje in s tem tudi tisto, kar od umetnosti pričakujemo.

V literaturi česa podobnega ne vidim. Ne vem, kaj je pri kakšnem Houellebecqu več kot opisovanje, kakšen je ali naj bi bil svet. Ameriško sodobno književnost sicer premalo poznam, vsekakor je ta obrtno zelo dobro narejena, ostaja pa v območju psevdorealističnega pisanja. Med Angleži je bil odlični John Fowles (1926–2005), ki je toliko starejši, da je še ujel odzven poznega modernizma, *Zenska francoskega poročnika* gre tudi čez ta vzorec v postmodernizem. Zanimiv in dober pisatelj, ki pokaže nekaj več. Saj bi našli še koga, a to so generacije, ki odhajajo, denimo Italo Calvino (1923–1987), za katerega bi se tudi dalo reči, da je dal nekaj več kot samo odslikavo stvarnega, a je že zdavnaj umrl.

Res je tudi, da je pisateljska produkcija tako velika, da ji človek težko sledi. Vprašanje je, kako v tako neizmerni množici del najti tisto, kar je res epohalno. Literatura – in umetnost nasploh – je pomembna, če je res zgodovinska, se pravi v osrčju neke epohe. Thomas Mann je to gotovo bil, Kafka in Beckett tudi, Ionesco prav tako.

Pa Kundera?

Ne, to je bolj sentimentalno, senzualno, malce politično, pa spet ne preveč, ne, Kundera ni epohalen pisatelj. Teh je seveda zelo malo.

Je med njimi Solženicin?

Njegov svet je svet komunizma. In nekako je osvetlil ta svet, prav do bistva. Komunizem seveda je bil epoha, a se mi zdi, da je bil bolj lokalna epoha Vzhodne Evrope in dela Azije, kaj več pravzaprav ne. Komunizem je bil tako ali tako izraz zahodne kulture oziroma civilizacije, zlasti nemške, seveda pa je samega sebe imel za epohalnega. Vprašanje je, kaj pomeni na ruska tla presajena nemška teorija, čeprav je nekaj desetletij obvladovala del sveta – a ga je nato izgubila. Lahko bi rekli, da je šlo za začasno, lokalno konstrukcijo.

Ne vem sicer, kako bo z idejo komunizma danes, kot jo propagirata Badiou in Žižek, ampak ta današnja ideja ostaja precej abstraktna. Resda trdijo, da je idejo treba prenesti iz lokalnega okvira, kjer se je ponesrečila, v globalni prostor, kjer bo res postala epohalna, ampak zaenkrat ni še nič konkretnega.

V intervjuju v knjižici, ki je izšla ob vam posvečeni razstavi v Nuku, pripovedujete, kako sta se krščanstvo in z njim Cerkev skozi stoletja prilagajala zgodovinskim okoliščinam skozi tisoč sedemsto let. Je tem svojim časnim avežem prilagajalo tudi svoje sporočilo ali je to dva tisoč let ostalo v bistveni meri nespremenjeno?

Ključna je zaveza krščanstvu. In ne glede na to, kaj mislimo o posameznih ekumenskih gibanjih, sporočilo ostaja v glavnem isto: vera v enega Boga, v Kristusa kot Božjega sina, v njegovo vstajenje, v smisel trpljenja, odrešenja in tako naprej, vse to so konstante skozi čas in veljajo za vse Cerkve, kolikor ostajajo krščanske.

Sporočilo torej ostaja isto, se pa od časa do časa spreminja po svojih zunanjih oblikah. Tudi Katoliška cerkev je svoj nauk spre-

minjala, Tridentinski koncil (1545–1963) je nekatere stvari formuliral drugače, kot so jih razumeli v srednjem veku, zadnji koncil (1962–1965) je zlasti spremenil zunanjo obliko, osnovnih elementov krščanstva pa se ni dotaknil. Drugače najbrž niti ne more biti. Lahko se debatira o tem, ali je krščanstvo po svojem socialnem pomenu naklonjeno bolj anarhiji kot avtoritarni oblasti, ki obvladuje družbo in posameznika, kot pravi Jacques Ellul v knjigi *Anarhija in krščanstvo*. Verjetno pa ta dimenzija za krščanstvo ni ravno bistvena – prav na tem področju se je tudi najbolj prilagajalo različnim slojem ali razredom, ki so vstopali v zgodovinski svet. Dejstvo je, da se je v srednjem veku povezovalo s fevdalnimi sloji in tedaj je bila tudi cerkvena hierarhija fevdalna. To je izginilo s prehodom evropskih družb najprej v absolutizem 17. in 18. stoletja in nato v republikanstvo in demokracijo, ki se jima je Cerkev ravno tako prilagodila. V zadnjih desetletjih najbrž tudi na finančni ravni. Cerkev seveda živi v prostoru, ki ni samo političen in socialen, ampak tudi ekonomski, zato se kajpak sooča z vprašanjem, kako naj se vzdržuje. V srednjem veku se je z darili vladarjev, zdaj je položaj drugačen in mora iskati možnosti za svoj materialni obstanek; to je pač razlog za cerkveno vpletanje v tokove sodobnih financ. Kljub temu pa mora krščanstvo ostati istovetno samemu sebi, kar se kaže v tem, da v vseh oblikah na dan prihaja zvestoba evangeliju. Tako je bilo v srednjem veku, pa v času protestantizma in razsvetljenstva in bo verjetno tudi v prihodnje.

Na istem mestu pravite tudi, da se mora na znanosti in tehnologiji utemeljeni svet v logični konsekvenci nihilizma nekoč izčrpati.

Z znanostjo in tehnologijo je tako: zlasti v marksizmu ni bilo jasno, kakšno je razmerje med kapitalizmom in znanostjo/tehnologijo. Bistvo kapitalizma je bilo razumljeno kot lov za dobičkom in prilaščanje presežne vrednosti, se pravi kot izkoriščanje delavcev. To je seveda dejstvo, ampak tisto, kar poganja moderni kapitalizem od 18. stoletja naprej, je pa znanost oziroma tehnologija, ki nastaja na podlagi znanosti.

Ves današnji kapitalski obrat nastaja iz znanstvenih dosežkov, inovacij, domislic, točneje iz želje te znanosti in njene tehnologije, da bi bila ustvarjalna, da bi sama v sebi uživala svojo ustvarjalnost. To poganja znanost in tehnologijo in iz tega nastaja sodobni

globalni kapitalizem. Dokler bo obrat znanosti in tehnologije uspešen, bo to seveda teklo. Vprašanje pa je, kaj se bo zgodilo, ko bo ta obrat doživel kakršnokoli krizo ali omejitve. Zelo možno je, da se bodo politični in socialni dejavniki uprli brezmejni svobodi znanosti. Že danes okoljevarstveniki mislijo, da bi bilo znanost treba omejiti v njenih apetitih, tudi bioetiki so prepričani, da je znanost treba nadeti uzdo. Vprašanje je, kaj se bo zgodilo v trenutku, ko bo znanost omejena v svojih načrtih in ne bo mogla več naprej; mogoče bo prišlo do krize znanosti. Kaj bo to pomenilo za socialno in ekonomsko življenje mednarodnega kapitalizma, katerega obrat poganja znanost, je pa drugo vprašanje. Kaj se bo zgodilo, če bodo manj razvite oziroma tranzicijske države, kot sta zlasti Kitajska in Indija, s svojo znanostjo in tehnologijo – ki bosta lahko zelo kakovostni – stopile v sistem svetovnega kapitala? Bo to vodilo v konflikte med velikimi kapitalskimi pa tudi znanstveno-tehničnimi silami, iz katerih se lahko razvijejo tudi vojne katastrofe?

Ti potencialni konflikti bodo s sabo prinesli tudi soočenje kultur oziroma vrednostnih sistemov. Kapitalizem se je doslej večinoma dogajal v kulturnem okolju zahodne civilizacije, ki je tudi rojstni kraj sodobne znanosti. Ali dejstvo, da je znanost tako pomembna za sodobni kapitalizem, spreminja tudi po izvoru sicer drugačne družbene sisteme, ki se vključujejo v globalizirani kapitalizem?

Nekaj se bo gotovo spremenilo, vendar ne vemo, v korist koga ali česa. Kitajska in ves tako imenovani Orient ima drugačne podlage kot Evropa z Ameriko. Naše podlage so judovsko-krščanske in seveda antične. Kitajska tega ne pozna, je pa kitajski svet že od konfucijanstva naprej dosti bolj zmožen discipline. Problem za Evropo je zlasti znano vprašanje človekovih pravic. Kitajski, indijski in predvsem arabski svet ji odreja pravico, da bi govorila v imenu človekovih pravic, zato je zelo mogoče, da koncept človekovih pravic, kot ga je domislila predvsem Amerika, ne nazadnje so *Deklaracija o človekovih pravicah* napisali leta 1948 v San Franciscu ob ustanovitvi Organizacije združenih narodov, skratka, zelo mogoče je, da bo z rastočo gospodarsko in politično močjo Kitajske in Indije, pa še koga, prevladala drugačna ideologija, kar bi gotovo pomenilo hud udarec evropski samozavesti.

Evropa trdno stoji v območju svojega humanizma ter razsvetljenstva, iz katerih izhaja

ideja človekovih pravic, ki je v nekem smislu zelo radikalna. Vprašanje je, kaj se bo s temi pravicami dogajalo v globalnem svetu, kjer politično, socialno, moralno vlogo igrajo nosilci drugačne koncepcije človekovih pravic – in seveda dolžnosti.

Zanimiva poteza evropskega duhovnega razvoja, na katero zadnje čase mnogi opozarjamo, je, da so dolžnosti iz etičnega kodeksa enostavno izginile. Naš etični kodeks je zgrajen zgolj na človekovih pravicah, dolžnosti so potisnjene v ozadje. Zadnje leto ali dve se na šolskem področju začnja govoriti tudi o dolžnostih, kar morda pomeni začetek spreminjanja koncepta, začetek premikanja težišča drugam. Naši sociologi in predvsem naši filozofi bodo morali pojasniti, kako se naj dolžnosti umestijo v koncept človekovih pravic in kaj to pomeni za širše socialne skupine, nivoje in zlasti za državo. V že omenjenem šolstvu, kjer nastaja nova *Bela knjiga*, bodo v igro očitno prišle dolžnosti, seveda pa je vprašanje, kakšne dolžnosti in do česa.

To konec koncev prizadeva tudi kultura, kjer se v glavnem govori o avtonomnosti umetnika, o njegovi popolni svobodi, o pravici, da to svobodo neomejeno izraža in jo izrablja, če pa se bo ob to pravico postavila še kakšna dolžnost, bo to problem. Dolžnost do česa? Do morale, do etike, do države, do nacije. Vse to so problemi, ki se nenadoma odpirajo in nas še čakajo.

Temeljni pravni akt v slovenski kulturi je Zakon o uresničevanju javnega interesa v kulturi. Se bo treba ponovno vprašati, kaj je ta javni interes?

Najbrž. Predvsem pa nam morajo naši filozofi pojasniti, kako je zdaj z dolžnostmi. Še toliko bolj, ker pri nas niti koncept pravice ni bil čisto jasno filozofsko opredeljen – tako v Sloveniji kot v svetu. Jürgen Habermas je glavni nosilec ideologije človekovih pravic, ki da jih je zdaj treba razširiti po vsem svetu, in je zato polemiziral z vzhodnimi koncepti, vendar tudi on ni čisto dobro pojasnil, kaj je pravzaprav pravica. To je seveda filozofski problem – znotraj krščanstva je odprto, kako se lahko človeku pripiše takšne ali drugačne pravice. V *Svetem pismu* se je govorilo o pravičnosti – ampak pravičnost je nekaj drugega kot pravica človeka do tega in tega in tega. To sta dve različni ravni in tukaj bi bila potrebna filozofska razlaga, kaj je eno in kaj je drugo. Že preroki so govorili o pravičnosti in o krivicah,

ne pa o človekovih pravicah. To je razsvetljenski koncept, človek je avtonomen, zato ima pravico sebe tako ali drugače oblikovati in si prilaščati svet okoli sebe; to so pravice, vprašanje pa je, do kam sežejo.

Končni ali definitivni izraz nauka o pravicah je seveda evropski anarhizem v političnem, socialnem in moralnem smislu, kjer je človek v svojih pravicah, v svoji svobodi neomejen, zato je treba odstraniti vse oblike gospostva, oblasti, nasilja, tako kot je mislil Foucault in drugi misleci, verjetno tudi Chomsky kot izrazit ideolog anarhizma danes. Vprašanje pa je, do kam ta anarhizem lahko gre. Anarhizem 19. stoletja je vendarle stal na trdnih temeljih: Bakunin, Kropotkin pa tudi Tolstoj kot anarhist so mislili, da se da z odpravo vsega gospostva, vsega nasilja, vse hierarhije doseči idealno družbeno stanje. Mislim, da že omenjeni Jacques Ellul odklanja anarhizem te vrste, čeprav se ima za krščanskega anarhista, saj misli, da to idealno stanje ni dosegljivo, ker – in to je bistveno pri celotni zadevi – človek po svoji naravi ni dober. Anarhizem 19. stoletja pa je razsvetlensko-romantično verjel v to, da je človek sam po sebi dober, da ga je, kot je trdil Rousseau, pokvarila civilizacija in da bo, ko se odstranijo okviri hierarhije, nasilja, odvisnosti, nastalo idealno stanje. Danes tega nihče več ne verjame, niti današnji anarhisti ne, vseeno pa vztrajajo pri tem, da je treba odstranjovati vse oblike odvisnosti, gospostva in nasilja. Ohranjajo torej samo destruktivno stran anarhizma.

Koncept tega, ali je človek po svoji naravi dober, je tematiziran že v izvirnem grehu, mar ne?

Absolutno, in ravno zaradi tega Ellul ne pristane na tovrstni anarhizem in želi drugačnega, bolj praktičnega. Na to ne pristane, ker koncept izvirnega greha seveda razloži, zakaj človek ni dober – ampak do istega je prišel tudi Freud. Človek je, kakršen je, v sebi ima libidinozno in agresivno, to je dejstvo in tega ni mogoče spremeniti.

Zdaj se spet veliko govori o Kocbeku: on je leta 1941 zahteval, naj se z NOB, sploh pa z revolucijo uresniči novi značaj slovenskega človeka, se pravi novi, aktivni Slovenec. Podobno je v Rusiji novega človeka oznanjal Maksim Gorki, novega Italijana je oznanjal tudi Mussolini in takšen je bil tudi cilj nacionalsocializma. To so vse deviacije, ki jih zlasti kristjan, pa tudi nekdo, ki se razume na psihoanalizo ali moderno humanistiko, ne more sprejeti – to so pač *tempi passati*. ■

literarna teorija

KULTURA KOT
OBJEKT ZNANOSTI

MIHA JAVORNIK

JURIJ MIHAJLOVIČ LOTMAN: **Struktura umetniškega teksta**. Prevod Borut Kraševac, spremna beseda Blaž Podlesnik. LUD Literatura, zbirka Labirinti. Ljubljana 2010, 408 str., 24 €

V slovenski kulturni prostor vztrajno prodirajo dela ruskih znanstvenikov, ki so v preteklem stoletju pomembno zaznamovali humanistično in družboslovno misel širom po svetu. Po prvi večji otoplitvi v odnosu do sovjetske kulture z začetka osemdesetih let, ko smo dobili komentirane prevode ruskih formalistov, Bahtina in Lotmana, se je zanimanje za rusko šolo, ki se napaja v formalizmu, nadaljuje pa s strukturalizmom in semiotiko, povečalo v iztekajočem se desetletju. Dobili smo *Morfologijo pravljice*, s katero je Vladimir Propp kot predstavnik pozne faze ruskega formalizma začrtal pot strukturalistični metodi v obravnavi kulture ter pomembno vplival na naratologijo in razvoj diskurzivnih študij. Po več kot pol stoletja smo poslovenili Bahtinove *Probleme poetike Dostojevskega* in *Ustvarjanje Françoisa Rabelaisa*, dve knjigi, ki sta pomembno vplivali na razvoj teorije intertekstualnosti ter utrdili pomen dialogičnosti in karnevalizacije, ki napovedujeta demokratizacijo umetnosti in družbe. V kontekstu remitologizacijskih teženj v današnji kulturi je vredno opozoriti na prevod knjige *Poetika mita*, v kateri Jelezar Meletinski razkriva logiko mitološke zavesti ter jo vpne v razmislek o osrednjih umetniških tekstih prve polovice 20. stoletja, ki razkrivajo tedanjo krizo duha. Nazadnje je tu eden najpomembnejših ruskih semiotikov Jurij Lotman z dvema knjigama – 2006 je izšla knjiga *Znotraj mislečih svetov* in ob koncu preteklega leta *Struktura umetniškega teksta*.

V tem zapisu bomo orisali Lotmanovo zgodnje raziskovanje, to pa pomeni, da bomo govorili predvsem o *Strukturi umetniškega teksta*. Knjiga je prvič izšla leta 1970 in pomeni po eni strani povzetek Lotmanovih znanstvenih opažanj iz šestdesetih let, po drugi pa sklone tudi prvo fazo v delovanju moskovsko-tartujske šole, smeri v humanistiki, ki je po Stalinovi smrti 1953 oživila in nadgradila formalistična opažanja. Šola temelji na spoznanjih o sistemskih in strukturalnih zakonitostih naravnega jezika in jezikov kulture, do katerih sta prišla že v sredini dvajsetih let Društvo za proučevanje pesniškega jezika Opojaz in Moskovski lingvistični krožek.

Petdeseta leta so v Sovjetski zvezi čas, ko so strokovnjaki na Moskovski univerzi organizirali seminarje o matematičnem in strukturalnem jezikoslovju, kjer so aktualizirali Jakobsonove postulate o paradigmatiki in sintagmatiki, metafori in metonimiji, binarni opoziciji ter pričeli opažanja nadgrajevati z dognanji kibernetike in strojnega prevajanja. Naj opozorimo, da je Jakobson 1956 obiskal Moskvo, kar je vzpodbudilo raziskave o jezikih kulture. Jakobson je bil vodja Moskovskega lingvističnega krožka, ob prvem povojnem obisku Sovjetske zveze pa eden najvplivnejših svetovnih lingvistov-strukturalistov, ki ga danes veliko bolj poznamo kot utemeljitelja Praške lingvistične šole. V takem znanstveno stimulativnem ozračju se pričnejo razvijati Lotmanove ideje.

Blaž Podlesnik je v spremni besedi k *Strukturi* zapisal, da je nastala Lotmanova strukturalna poetika na presečišču tradicionalnega heglovski-marksističnega historizma, kibernetike in semiotike, čemur ni mogoče nasprotovati. Zdi pa se, da je na oblikovanje njegovega znanstvenega nazora najpomembneje vplival prav Jakobson. O navezavi nanj govorijo že naslovi poglavij v *Strukturi: Umetnost kot jezik, Tekst kot sistem, Sestavine in ravni paradigmatičnega umetniškega teksta, Sintagmatična strukturalna os* ipd.

Vzporednice so vidne tudi na idejni ravni. Tako kot je za Jakobsona jezik sistem, je po Lotmanu za umetniški tekst značilen specifičen jezik, v katerem se prelamljajo značilnosti systemskega. Če je za vsakdanjo komunikacijo značilno strukturiranje pomena na paradigmatiki (asociiranje po podobnosti) in sintagmatski osi (asociiranje po soseščini), je to značilno tudi za umetniški tekst, ugotavlja Lotman. Omenjena procesa sta znak različnega odnosa do sveta: paradigmatiki nastaja tedaj, ko se predstava »prelamlja« v odnosu do norme/zakona, o sintagmatskem govorimo, ko dajemo prednost v strukturiranju pomena

Lotman je vseskozi zagovarjal misel, da je literaturo in kulturo mogoče obravnavati znanstveno, to prepričanje pa je temeljilo ravno na predstavi o strukturi teksta, ki je bila zanj objektivna danost. ¶

naključnim sopostavitvam. Med enim in drugim načinom nastaja napetost, ki se kaže (po Jakobsonovem mnenju) kot opozicija med poezijo in prozo, Lotman pa v razmišljanju sledi Jakobsonu in to napetost prikaže kot zamenjavo dveh dominantnih postopkov v kulturnem razvoju – metafore (poezija) in metonimije (proza). Kateri način v strukturiranju bo prevladal, je odvisno od družbenih razmerij. Podobno kot Jakobson tudi Lotman poudari pomen družbenih dejavnikov pri nastajanju umetniškega teksta ter izpostavi pomen sociološke metode v razumevanju kulturno-umetniških jezikov, s tem pa znova aktualizira opozorila dognanja Tinjanova in Ejhenbauma, ki sta že v dvajsetih letih prav pod Jakobsonovim vplivom revidirala zgodnjeformalistični postulat »Umetnost je vsota postopkov«. Pri razumevanju umetniškega jezika (teksta) je treba upoštevati družbenozgodovinski vidik.

Sopostavitve Lotmanovega razumevanja jezikov kulture s formalističnimi dognanji za ta zapis ne bi imele kakega posebnega smisla, če ne bi v krizi dekonstrukcijskih preigravanj sovpadle s težnjo po rekonstrukciji literarne vede, ki naj bi oživila idejo o znanstveni obravnavi literature. Lotman je namreč vseskozi zagovarjal misel, da je literaturo in kulturo mogoče obravnavati znanstveno, to prepričanje pa je temeljilo ravno na predstavi o strukturi teksta, ki je bila zanj objektivna danost. Drugače povedano: Lotmanovo strukturalno metodo je mogoče uporabiti za proučevanje sintaktike znakovnih sistemov in odkriti, na kakšen način se v umetniškem tekstu kot strukturi prelamljajo različni jezikovni kodi. Ta dognanja ne razkrijejo le razmerij, ki se ponujajo vsakič znova interpretaciji, temveč povedo tudi marsikaj konkretnega o duhu časa.

Navedimo nekaj zanimivejših opažanj. Podobno kot Jakobson tudi Lotman razume literarnoumetniški tekst kot način v upovedovanju (Lotman uporablja izraz modeliranje) sveta, ki se podreja zakonitostim naravnega jezika. Če literarnoumetniški jeziki temeljijo na naravnem jeziku, pa se od njega tudi ločijo, saj prav ta razlika vzpostavlja njihovo umetniškost. Tako kot sta za naravni jezik značilni leksika in gramatika (Lotman uporabi izraz primarni modelativni sistem), ima tudi umetniški jezik svojo paradigmo, ki nastaja ob dinamizaciji slovarja in pravil naravnega jezika (umetniški jezik je sekundaren modelativni sistem). Drugačnost, ki se kaže kot odstop od ustaljene rabe jezikovnih sredstev (paradigme), se udejanja na sintagmatski osi, in prav ta »prelom« pomeni za Lotmana (podobno kot je pomenil že Jakobsonu) bistveno značilnost umetniškega. Odstop od paradigme vsakdanjega jezika pomeni prvi korak na poti k paradigmi umetniškega jezika. Ta se v zgodovini kulture definira z normativno poetiko, ki predpisuje, katero leksiko in postopke je treba uporabiti, da bi uzavestili razliko med običajnim (primarnim) in umetniškim (sekundarnim) modeliranjem.

V zgodovini besedne umetnosti se izkaže, da je sistem pravil še kako pomemben pri pisanju poezije. Ne preseneča, da je večina pesnjenja (beri: upoštevanje norme) pogosto razumljena kot pogoj umetniške genialnosti. Ni čudno, da se tudi Lotman v knjigi posveča poeziji in v razdelku o paradigmatiki strukturalni osi umetniškega teksta nameni največ pozornosti ponavljanju – bodisi enakih zvočnih enot (metrumu) bodisi metafor, ki utrjujejo kanonizirano predstavo. Ponavljanje (danes bi bil na tem mestu ustrežnejši izraz iterabilnost) je namreč osrednjega pomena pri vzpostavljanju oziroma ohranjanju paradigme. Ne glede na to, da se Lotman dlje časa mudi pri vprašanju paradigmatike, pa enako pomembno vlogo pripiše sintagmatiki – nepričakovanim kontekstualizacijam, ki dinamizirajo predstavo o umetniški paradigmi.

Lotman ugotavlja, da imamo v strukturi umetniškega teksta vedno opraviti z dinamiko, ki nastaja v kompleksnem spletu paradigmatike, sintagmatike in sintaktike. Dodatno zaplete razmislek o umetniškosti teksta spoznanje, da imamo hkrati v njem opraviti s prepletom različnih sekundarnih modelativnih kodov, kar preprečuje enoznačno znanstveno razlago razmerij. Če je umetniški jezik sistem, na osnovi katerega prihaja do produkcije tekstov, nastaja prav zaradi nikoli sklenjene dinamike, ki obstaja med teksti kulture in jezikom kot sistemom, vrzel, ki govori o izmuzljivosti in nesystemsosti umetniškega. Kako je potemtakem mogoče na znanstven način obravnavati umetnost (kulturo), ki je hkrati tekst in (dinamičen) sistem?

Lotman predlaga, naj o jezikih umetnosti razmišljamo kot o objektivno izraženih jezikovnih odnosih. Če jih znamo analizirati, ugotovimo, kdaj, zakaj in kako se spreminja sprejemnik odnos do znaka. Pri analizi moramo biti pozorni na prehode med različnimi kodi in paradigmatiki, saj nam ti omogočijo uvid v logiko kulturnozgodovinskega razvoja. Če je res, da prepleti paradigme napovedujejo tudi spremembe v prihodnosti, je to vprašanje, ki ne muči samo literarnega zgodovinarja. Eno je gotovo: Lotman ponudi znanstveno preverljivo metodo na poti k odgovoru nanj. ■

Ekran

Revija za film in televizijo

Marčevska številka
v prodaji od 2.3.2011

Več vsebin na www.ekran.si

Letnik XLVIII / marec 2011 / 3,5€

Fokus:

Vilmos Zsigmond

Festivali:

Rotterdam, Berlinale

Televizija:

Imperij pregrehe

Bliznji posnetek:

Željko Ivanek

Esej:

Overjena kopija

Scena:

Zeitgeist

TAKŠNI IN DRUGAČNI MIZANTROPI

PETER RAK

Britanski film *New Town Killers* ni kakšen pretresljiv umetniški dosežek. Skoraj dve leti po nastanku je sedaj bolj po naključju zašel v slovenske videoteke in verjetno bo sicer povsem korekten triler režiserja Richarda Jobsona ostal bolj ali manj neopažen ob veliko bolj glamuroznih in medijsko eksponiranih produkcijah. Pa vendarle ima film določene kvalitete, ki so lastne predvsem britanskemu narativnemu konceptu, namreč prepričljivo analizo sociološkega ozadja bolj ali manj konvencionalnega zapleta, ki je še kako zanimiva tudi za aktualni evropski in predvsem za slovenski družbeni okvir.

V ospredju je namreč blaziranost, dekadentna vzvišenost oziroma kar popoln prezir do brezoblične amorfne mase povprečne človeške populacije, ki si komajda zasluži pravico do eksistence. Na prvi pogled se to zdi tipično britanska karakteristika, ki se je izoblikovala v stoletjih postopnega formiranja jasno zarisanih mej med družbenimi razredi in ki za razliko od drugih evropskih držav nikoli ni doživela radikalne, kaj šele revolucionarne transformacije takšnega družbenega modela. Vendar se izkaže, da je britanski – ali pa denimo japonski ali indijski – model pravzaprav še najbolj iskren, razdelitve drugod so pač skrite za demagoškimi parolami, glasnimi, vendar zato nič bolj prepričljivimi teoremi in sofističnimi sociološkimi in ideološkimi napletanji, ki pač nimajo nobenega realnega dometa.

Slovenija se zdi še zlasti tipičen primer takšne mimikrije. Za razliko od Britancev, ki so medtem kljub rigidnosti klasičnega ustroja družbe razvili vrsto mehanizmov za kolikor toliko integrativno, če že ne harmonično sobivanje vseh slojev in se pravzaprav lahko pohvalijo s sistematičnimi političnimi, socialnimi in nenazadnje kulturnimi in umetniškimi projekti, ki so namenjeni prav deprivilegiranim in marginaliziranim segmentom družbe, pri nas dominira popolno sprenevedanje. In napihnjena vzvišenost nad »navadnimi« ljudmi, ki daleč prekaša britansko. Ločiti je namreč potrebno različne ravni mizantropije. Ena izhaja iz tradicionalnih družbenih odnosov, druga lahko ima korenine v občutku intelektualne superiornosti, denimo v slogu znane Voltairove sintagme, da se na svetu »tare ljudi, ki si ne zaslužijo, da bi se pogovarjali z njimi«, spet tretja – in ta je značilna za Slovenijo – pa je paternalističen odnos do neuke in nereflektirane mase, ki stalno potrebuje modro vodstvo, to pa je predvsem recidiv prejšnjega režima.

Skoraj pol stoletja trajajoč socialistični eksperiment je namreč utrdil koncept vladajoče elite, katere odločitve so brezprizivne, v določenih primerih, kot je bil pokojni maršal, celo nezmotljive, in takšen koncept je prevzela tudi nova elita. Seveda je s pluralnostjo političnega

Danes smo priča neštetim analizam o domnevni krizi leveice. Te se morda lahko aplicirajo v državah z dolgo tradicijo parlamentarne demokracije, pri nas pa so povsem neuporabne. Problem je namreč na dlani – gre za popolno alienacijo tako imenovanih levičarskih struktur od realnih problemov družbe.

in medijskega prostora ta položaj nekoliko težje obdržati, vendar večjih zapletov pravzaprav ni, saj so transformacije družbe v smeri nove samozavesti posameznika in družbenih skupin zelo počasne. In vedno se najdejo pri roki kakšni slepilni manevri, predvsem opletanje s povsem preživelo paradigmo o levici in desnici, ki je pri nas spervtirana do skrajnih meja. Slovenija je verjetno edina država v svetu, kjer se vsi milijonarji deklarirajo za levičarje, kjer takšni in drugačni povzpnetniki s porscheji in bentleyji ter bančnimi računi na Cipru in na Kajmanskih otokih držijo govore ob delavskih prvomajskih proslavah, njihova edina »levičarska« legitimacija pa je podpiranje partizanov in nasprotovanje Katoliški cerkvi. Za dodatno ustvarjanje megle služijo zaklinjanja in čaščenja nekdanjih komunističnih samodržcev, s katerimi jih pravzaprav družijo le sla po neomejeni manipulaciji.

Danes smo priča neštetim analizam o domnevni krizi leveice. Te se morda lahko aplicirajo v državah z dolgo tradicijo parlamentarne demokracije, pri nas pa so povsem neuporabne. Problem je namreč na dlani – gre za popolno alienacijo tako imenovanih levičarskih struktur od realnih problemov družbe. Tako politiki kot teoretiki – lep primer je Slavoj Žižek – svoj prostor delovanja omejujejo na kabinete, salone, akademske kroge ter skrbno aranžirane medijske nastope, zato razen samozadostnega egotripa od njihovih potez tudi ni nobenih koristi. Ker se tudi sami zavedajo svoje impotentnosti, se navkljub popolni inferiornosti Slovenije na mednarodnem političnem prizorišču najraje ukvarjajo z velikimi, globalnimi abstraktnimi temami, tak način pa je v veljavi od nekdanjega premiera Janeza Drnovška do aktualnega Boruta Pahorja.

Če hočemo problem rešiti, ga je potrebno najprej detektirati. In predvsem priznati. To pa pomeni povsem drugačno družbeno paradigmo od te, s katero se soočamo sedaj. Predvsem je potrebno pomesti s klišeji o antagonizmi med tako imenovanim socializmom in kapitalizmom, pri čemer naj bi bil slednji vir vseh naših tegob in nesreč. Celotno zgodovino človeške civilizacije je namreč potrebno oceniti s stališča stvarnih parametrov, torej konkretne vloge in angažmaja posamezne politične opcije in posameznika, nenazadnje tudi njegovih osebnih vrlin in pomanjkljivosti, vse ostalo je zgolj ideološka navlaka, ki je povsem brezpredmetna. In tukaj spet pridemo do slovenske različice vzvišene ljudomrznosti ali vsaj cinične distance, ki se manifestira na vsakem koraku, pa vendar ostaja skoraj povsem anonimen fenomen.

Roko na srce nam je vsem vsaj občasno nekoliko blizu denimo Schopenhauerjeva misel, da »nam bo sčasoma postalo vseeno, kaj se dogaja v tujih glavah, če bomo le dodobra spoznali plitko, jalovo naravo njihovih misli, ozkost njihovih pogledov na svet, ničevost njihovih čustev, izrojenost njihovih mnenj in številčnost

njihovih zmot«; vendar imamo pač »navadni državljani« takšen privilegij, medtem ko si ga politiki ne morejo privoščiti, sicer jih sploh ne potrebujemo. In pri nas bi morala biti ost teh Schopenhauerjevih razmišljanj uperjena ne toliko proti plebsu, temveč predvsem proti navidezni, samooklicani eliti. Če v teh dolgih zimskih večerih nimate za početi kaj pametnejšega, si torej oglejte film *New Town Killers*. Če nič drugega, je prav osvežujoče videti brezkompromisno realno sliko družbenih razmerij in napetosti. In tukaj je še svojevrsten, za Britance značilen *happy end*, zaključek torej, ki ga glede na prevladujoče trende in manipulacije pri nas še dolgo ne bomo videli. ■

pogledi

naslednja številka izide
23. marca 2011

ZVON

Literature sveta
Šest portretov

ZVON

**Televizija
vs.
film**

BESEDA

Simon Kardum
o financiranju
javnih zavodov

NESKONČNI LEONARDO

EKSKLUZIVNO!

Samo 500 oštevilčenih izvodov
prestižne izdaje v Sloveniji, **le 5000** na svetu!

*Vrhunsko izdelana monografija predstavlja
Leonarda da Vinci: genija, ki je s svojim
delom najmočnejše zaznamoval 2. tisočletje n. št.*

- ☉ Unikatna knjižna mojstrovina z izjemnim slikovnim gradivom.
- ☉ Ročna vezava v vrhunsko obdelano usnje.
- ☉ Sijajne reprodukcije umetniških del, skic, študij.
- ☉ 16 notranjih strani tiskanih na najfinjšem pergamentu, na kakršnega je risal tudi Leonardo.

☉ **V kompletu Neskončni Leonardo prejmete:**

- prestižno izdajo knjige (406 strani, 31 x 40 cm),
- varovalni ovitek, izdelan po meri knjige,
- reprodukciji umetnin Zadnja večerja (1 : 8) in Mona Liza (1 : 1),
- oštevilčeno serigrafijo pretanjene risbe Poročni portret mlade dame (1 : 1),
- oštevilčen kovanec, kovan s strojem, ki ga je načrtoval Leonardo,
- rokavice.

Cena 3.300 €, v prednaročilu 2.600 €.

700 € prihranka v prednaročilu!

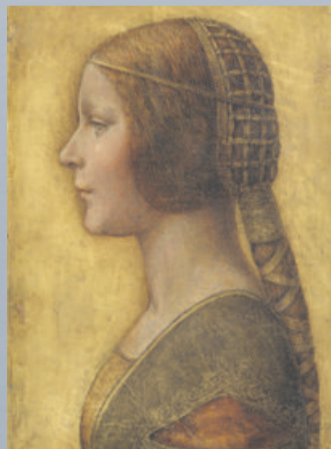
Prednaročniška cena velja do izida knjige v oktobru 2011.

*Knjiga je neizčrpen navdih
za ljubitelje umetnosti,
zbiratelje, znanstvenike,
arhitekto, izumitelje ...*

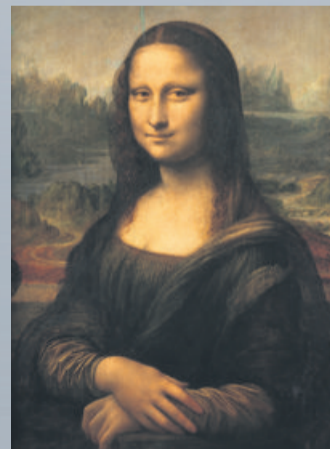
Knjiga, varovalni
ovitek, rokavice
in kovanec

Zadnja večerja

Poročni portret mlade dame

Mona Liza

© Mladinska knjiga. Vse materialne avtorske pravice so last Mladinske knjige.